

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1930

UTGIVEN

AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BENGT HILDEBRAND

ÅRG. XXXI.

HÄFT. 1—2.

INNEHÅLL.

TEXT.

	Sid.
Ormungen och hans moder. Till tolkningen av en Birgitta-uppenbarelse. Av amanuensen fil. lic. STEN ENGSTRÖM	1—6
Några anteckningar om svensk medeltidsgenealogi. Av BENGTHILDEBRAND	7—11
Medeltidsätten Bralstorp. Av BENGTHILDEBRAND	12—24
Kring Petrus Petrosa. Nya bidrag. Av fil. mag. FOLKE LINDBERG	25—54
Rättelser och tillägg till Ärkestiftets och Strängnäs stifts herdaminnen hämtade ur Stockholms stads äldre tänkeböcker. Av bokhandlaren fil. kand. GUNNAR HELLSTRÖM	55—60
Prästerskapets i Kinds och Ydre kontrakt. Ett bidrag till Linköpings stifts herdaminne. Av e. o. hovrättsnotarien fil. och jur. kand. GERHARD HAFSTRÖM	61—68
När prins Louis Napoléon reste som svensk greve. Av legationsrådet greve STEN LEWENHAUPT	69—72
De otryckta källorna till Georg Brandes' Tegnérstudier. Av fil. kand. HOLGER AHLENIUS	73—85
Fredrik Grönwall in memoriam. Av B. H—D	86—87
Recensioner	88—108
Smärre meddelanden	109—136
Insända böcker	136—137
Frågor	137
Notiser	138

ILLUSTRATIONER.

Fig. 1. Riddaren Detlev Negendanks sigill 1329	14
Fig. 2 o. 3. Sedermera fogdens i Södermanland Notholm Eg-gardssons sigill 1331 och 1349	14
Fig. 4. Porträtt av greve Sten Axel Lewenhaupt, f. 1819, † 1877	70
Fig. 5. Porträtt av hovrättsrådet Fredrik Grönwall, f. 1878, † 1930	86

ANVÄNDA FÖRKORTNINGAR.

- BU = R. Steffen, Den heliga Birgittas uppenbarelser i urval.
 DS = Svenskt Diplomatarium (Diplomatarium Suecanum), utg. gm J. G. Liljegren, B. E. Hildebrand, E. Hildebrand och S. Tunberg.
 GVR = Gustav Vasas Registratur.
 HS = B. E. Hildebrand, Svenska sigiller från medeltiden.
 MUB = Meklenburgisches Urkundenbuch.
 NTBB = Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen.
 PHT = Personhistorisk Tidskrift.
 SAT = Svenska Autografsällskapets Tidskrift.
 SD = Svenskt Diplomatarium fr. o. m. år 1401, utg. gm C. Silfverstolpe och K. H. Karlsson.
 SFSS = Samlingar utg. av Svenska Fornskrift-Sällskapet.
 SRP = Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref.
 SRS = Scriptorum rerum Suecicarum medii ævi.
 KA = Kammararkivet.
 KB = Kungl. Biblioteket.
 RA = Riksarkivet.

Ormungen och hans moder.

Till tolkningen av en Birgittauppenbarelse.

Av Sten Engström.

Redan författaren till de anteckningar från tiden omkring 1400, som av *Annernstedt* utgivits i »*Scriptores rerum Suecicarum*» under titeln »*Commentarii historici super nonnullis revelationibus S. Birgittæ*», har i Birgittas uppenbarelser på två ställen funnit anspelningar på konung Albrekt och hans föräldrar, hertig Albrekt av Mecklenburg och Eufemia av Sverige.¹ Det ena stället är tillägget (i den latinska texten) till Rev. IV: 55, där Guds son säger sig skola sända konung Magnus en huggorm, avlad av en ormhona och en listig räva, vilken skall bringa oro över landet; det andra är tillägget till Rev. VIII: 17, där upphöjelsen av rävens och ormhonans säd omtalas som ett fullbordat faktum, vars sorgliga följder för riket förutsägas. Huruvida tolkningen enbart är en frukt av kommentatorns egen spekulation eller bygger på en från Birgittas krets fortlevande tradition om djurliknelsernas syftning, skall ej här diskuteras; att den är riktig, har för den senare forskningen stått så mycket klarare, som hertig Albrekt otvetydigt igenkännes under namnet »räven» också i det äldre partiet av VIII: 17, där Birgitta råder till ansträngningar för betalningen av den hemgift, man är skyldig honom, för att betaga honom varje tillfälle att innästla sig i riket.²

Ytterligare en uppenbarelse har av *R. Steffen* tolkats som gällande den mecklenburgska furstefamiljen, nämligen VI: 32, om »ormungen och hans moder».³ Dess huvudparti skildrar, hur orm-

¹ SRS III: 1, s. 20.

² De båda ställena finnas i översättning hos *R. Steffen*, *Den heliga Birgittas uppenbarelser i urval*, ss. 61, 170. Uppenbarelsorna citeras i det följande i översättning till modern svenska (merendels efter *Steffen*), där icke den latinska texten (efter *Ghotans* upplaga) eller den »birgittinnorska» måste återges för full tydlighets skull.

³ *Steffen*, a. a., s. 92 ff.

honan lär sin unge krypa och stinga, och tillämpar denna liknelse på en världsligt sinnad moders uppfostran av sin son; i ett tillägg varnar därefter Birgitta för att söka hjälp och rikets säkerhet av ormens och äspingens avkomma.¹ Här åsyftas alltså, enligt Steffen, hertiginnan Eufemia och hennes son Albrekt, den blivande konungen. Det är, säger han, »naturligtvis i det tillämnade upproret mot konung Magnus», som det kunde komma i fråga att söka den i tillägget omtalade hjälpen, och identifikationen bekräftas avgörande av att ormhonan på de båda förutnämnda ställena använts som allegorisk representant för Eufemia.²

Denna Steffens uppfattning återkommer oförändrad i den nyaste litteraturen rörande Birgittas politiska propaganda, Brilioths, Anderssons och Krafts betydelsefulla arbeten.³ Sistnämnde författare har endast dragit konsekvenserna därav, då han gjort gällande, att huvudpartiet av VI: 32 härrör från Birgittas vistelse i Sverige. Från den givna utgångspunkten är denna slutsats obestridlig, då partiet i fråga, som från början till slut handlar om »ormungens» förvända uppfostran och de olyckor, som väntas bli följden därav, måste ha tillkommit under vederbörandes tidigare år. Men härmed är i själva verket grunden ryckt undan för antagandet, att med ormungen skulle menas just junker Albrekt. Utan att verkligen tillerkänna Birgitta profetians gåva kan man icke gärna hålla före, att hon på 1340-talet haft anledning att oroa sig för att en viss av hertigparets söner, till på köpet den andre i ordningen, skulle utvecklas i ogynnsam riktning — vad kunde det komma henne och Sverige vid? Häremot kan nu invändas, att Birgitta icke alls behöver ha syftat på Albrekt i huvudpartiet, fast hon gjort det i tillägget. I det förra är det egentligen ormhonan, som angripes, och i det senare talar Birgitta i största allmänhet om hennes yngel; tillägget har alltså mycket väl kunnat anknytas till den föregående uppenbarelsen, även om Birgitta i denna icke velat utpeka just Albrekt eller överhuvud någon viss av Eufemias söner som »ormungen». Men den Steffenska tolkningen låter sig icke upprätthållas ens i försiktigare formulering. Den är tvivelaktig redan därför att Birgitta kallar ormungens fader för »ormen», icke »räven», som annars är hennes epitet på Albrekt d. ä., och den är alldeles omöjlig av det

¹ »Caueatur summopere, ne de genere femelle et serpentis queratur auxilium et stabilitas regni, quia iam appropinquant iudicio Dei et dies eorum non prolongabuntur.»

² A. a., s. 92, andra anm.

³ Y. Brilioth, Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363—1414, s. 29, anm. 1 (endast i form av en hänvisning till VI: 32); I. Andersson, Källstudier till Sveriges historia 1230—1436, s. 145; S. Kraft, Textstudier till Birgittas revelationer, s. 174.

skälet, att fadern omtalas som död. Ormhonan säger till ungen: »så levde din fader och dina förfäder», och i den birgittinnorska texten heter det till yttermera visso, att fadern är jordad i helvetet.¹ Men hertig Albrekt överlevde som bekant Birgitta.

Om således ormhonan i VI: 32 icke kan representera Eufemia, hur skall då Birgittas användning av denna djurgestalt i IV: 55 och VIII: 17 förklaras? Det är till en början, trots 1400-talskommentatorns bestämda utsagor, icke alldeles säkert, att Birgitta ens på dessa ställen har konung Albrekts *moder* i tankarna och icke blott en hans stammoder. Att Albrekt i VIII: 17 säges vara »av rävens och huggormshonans säd», innebär ju icke i och för sig, att dessa båda äro hans föräldrar, blott att de båda förekomma på hans stamtavla. I IV: 55 lyder originaltexten: »Immittamque ei et assentatoribus suis aspidem imitem de vipera et subdola vulpe generatum», alltså möjligen att översätta »härstammande från», icke nödvändigt »född av». Denna tolkningsfråga kan emellertid lämnas å sido. Även om Birgitta här talar om Eufemia men i VI: 32 om en annan kvinna, så låter sig denna dubbla användning av ett och samma epitet osökt förklaras genom antagandet, att de båda kvinnorna varit nära besläktade, då ju vedernamnet liksom av sig själv bör ha övergått från den ena till den andra. Ormhonan är själv kommen av en orm.

Med det sagda är tolkningen redan given: »ormhonan» i VI: 32 kan icke vara någon annan än Eufemias moder, hertiginnan Ingeborg av Halland och Samsö. Naturligtvis är denna användning av epitetet den ursprungliga. Medan vi ingenting veta om Eufemia, som kunnat ge upphov till någon fiendskap från Birgittas sida — fränsett själva äktenskapet med Albrekt —, ligger orsaken till hatet mot Ingeborg i öppen dag. Birger Peterssons dotter var icke den som glömde, vilka svårigheter hertiginnan en gång berett konung Magnus' förmyndare. Med den döde och till helvetet fördömde ormhanen menas — det behöver knappast tilläggas — icke hertig Erik, han som en gång räddat Birgittas moder ur livsnöd, när hon bar Birgitta under sitt hjärta, utan Ingeborgs andre man, den äventyrlige lyckoriddaren Knut Porse, och »ormungen» är en av deras båda söner, Håkan och Knut.

Detta resultat vinner all önskvärd bekräftelse av ett *andra*

¹ BU 4, s. 484 rad 18 ff.: »Polkin är þan banzatte ormunghin þan är föðhir af einom orme bansattom sãm er iordhadhir i heluti»; s. 485 rad 29 f.: »Swa lifde þin fadhir» (lat. »Sic vixit pater tuus»). Om den »norska» textens ursprunglighet i förhållande till den latinska och fornsvenska se senast K r a f t, a. a., ss. 43—51 och 126.

tillägg till Rev. VI: 32, som hittills knappast uppmärksammats — det är ej medtaget i *Steffens* översättning — då det till en del blott upprepar en av de sista meningarna i huvudpartiet. Det lyder: »Likaså uppenbarade sig Kristus en annan gång, sägande: Det må du veta för visst, att denna fru skall icke uppnå det hon åstundar, och hennes söner skola ej hava lyckan med sig, ej heller skola de få avkomma, och deras minne skall icke leva i och till deras släkt (*nec facient semen, nec memoria eorum in generatione et generationem erit*).» De sista satserna — innebörden är klar, även om en exakt översättning knappast är möjlig — innehålla verkligen något mera än som sagts förut: ormhonans söner (det är icke längre fråga blott om en!) skola dö barnlösa. Gäller denna förutsägelse de unga Porsarne, som dogo 1350 — förmodligen offer för digerdöden —, så vore det ju att vänta, att den blivit behörigen uppmärksammas och åberopad som bevis på Birgittas gudaingivna siareförmåga. Så har också skett, fast icke i form av en direkt hänvisning till stället i Uppenbarelserna. Tilläggs materialets samlare, priorn Petrus av Alvastra, berättar i sitt vittnesmål i kanonisationsprocessen, att han varit tillstädes vid ett tillfälle, då Birgitta utanför Bohus' slott mötte hertig Håkan, »frater regis minor», och av honom hänfullt tillfrågades: »Skall det bli regn eller vackert väder, eller skola dina söner bli konungar och vi berövas riket?» Birgittas vredgade svar återges av priorn med orden: »Om I icke bättren Edert leverne, skolen I varken bliva konung eller leva länge eller få se Eder avkomma i första eller andra led (*nec videbitis primam nec secundam generationem vestram*), och ej skall Eder moder hava glädje av Eder, och Edert minne skall icke leva länge (*nec longa erit memoria vestra*); ödmjuken Eder fördenskull inför Gud, att I mån röna Hans barmhärtighet.» Och snart därefter, tillfogas det, dog hertigen utan avkomma och utan rike, såsom Birgitta förutsagt.¹ — Det citerade yttrandets sakliga överensstämmelse med revelationstillägget såväl som likheten i själva ordvalet torde tillräckligt ådagalägga, att det är en och samma utsaga av Birgitta, som i olika redaktioner återges på båda ställena.² Vem hertig Håkan är, därom lämnar ju priorn uttryckligt besked: konungens yngre broder, alltså Håkan Porse. Denna självfallna identifikation har dock för senare kommentatorer alldeles undan-

¹ SRS III: 2, s. 229, SFSS ser. II: 1, s. 514.

² Även priorns karakteristik av hertig Håkan som »satis mundanus» kan förtjäna att sammanställas med den flitiga användningen av detta adjektiv i Rev. VI: 32, t. ex. själva rubriken: »Verba Christi ad sponsam qualiter parentes instructes filios in mundanis moribus ad acquirendum honores et mundanam gloriam cum superbia per serpentes — designantur.»

skymts genom replikväxlingen om hertigens utsikter till konungavärdigheten, som man ansett endast kunna lämpas på en av Magnus Erikssons söner. »Frater» förklarades alltså vara en felskrivning för »filius», och då uppgiften om hertigens slutliga öde ju icke passade in på den yngre sonen Håkan, förmenades hela berättelsen vara felaktigt hänförd till honom i stället för den äldre sonen Erik.¹ Men fränsett att Erik kunnat vara allra högst tio år vid tillfället i fråga och dessutom veterligen var Birgitta kär såsom hennes gudson, passar profetians uppfyllelse icke heller in på honom, då han dog som konung, uppuren av landets store och försonad med sin fader efter växlande vapenskiten. Det är sant, att Håkan Porse knappast kunnat hoppas på en kungakrona, då han ej ägde arvsrätt enligt den norska tronföljdsordningen ens om Magnus Erikssons hela avkomma doge ut. Men hans yttrande har nog icke heller en sådan innebörd. Ordet »vi» i hans mun, i motsats mot »dina söner», åsyftar den kungliga familjen, av vilken han med skäl kunde betrakta sig som medlem; hans insinuation, att Birgitta drömmer om ett dynastiskifte, är helt färgad av ättsynpunkten. Birgittas hotelse — om den nu är rätt återgiven —, att han själv ej skall bli konung, är däremot svår att begripa, så överflödigt i sin självklarhet som den förefaller oss, liksom priorn knappast bort finna något anmärkningsvärt i att den gick i fullbordan.

Tidpunkten för sammanstötningen kan knappast exakt fastställas. Mest antagligt är väl, att den hör till 1346, det år, då Birgitta i sällskap med Petrus av Alvastra torde ha begivit sig till hovs för att verka för sin sak.² Deras besök på Bohus gäller naturligtvis konung Magnus, och denne uppehöll sig hela förra hälften av nämnda år just i Viken och vid Göta älvs mynning.³ I Lödöse utfärdar han den 1 maj sitt svenska testamente med dess storartade dispositioner till förmån för Birgittas drömda klosterekapelse. Utan tvivel har Birgitta vistats en rundlig tid vid hovet före hemförandet av denna seger, kanske också någon tid därefter, och intet hinder torde då möta för att till denna tid hänföra alla de tre uppenbarelser om Ingeborg och hennes söner, som upptecknats i VI: 32 med dess tillägg. Uteslutet är det ju dock icke, att hon även senare uppsökt Magnus på Bohus eller åtföljt honom dit; i så fall kommer tiden maj—juli 1347 i fråga, då Magnus åter befann sig i dessa trakter

¹ Så själve Annerstedt, SRS III: 2, s. 229 anm. x, och efter honom Hans Hildebrandi »Minne af Heliga Birgitta», Sv. akad. handl. 1904, s. III f.

² Jfr Steffen, a. a., s. XIII.

³ Jfr här och för det följande Magnus' itinerarium hos K. G. Grandinson, Studier i hanseatisk-svensk historia, II (s. 95 ff.).

och bl. a. utfärdade sitt norska testamente med nya donationer till klosterstiftelsen. Konungens uppehåll här nov. 1347—febr. 1348 kan däremot icke tagas med i räkningen, knappast heller det i febr.—april 1349, eftersom hertigens gäckande fråga om utsikterna till regn omöjligt kan ha framställts en vinterdag.

Rev. VI: 32 hör alltså till de Birgittaställen, om vilkas konkreta bakgrund vi finna upplysning i kanonisationsprocessen.¹ Ur litterär synpunkt har det sitt intresse att konstatera arten av den omredigering, Birgittas yttrande undergått i det senare revelationstillägget: det utsträcker här till att gälla »ormhonans» (båda) söner och anpassas därmed bättre till profetians verkningsfulla uppfyllelse, brödernas snara och samtidiga död, som dock endast tacite bringas i läsarens minne. Att orden »nec eritis rex» ersättas av det mindre konkreta, från huvudpartiet lånade »nec filii eius prosperabuntur» betingas redan av denna ändring. Som politiskt-historiskt dokument åter ställer revelationen oss inför ett nytt problem: vilka faror har Birgitta sett hota från de unga Porsarne, och vad inneburo de planer på att av dem söka hjälp och rikets säkerhet, möt vilka hon vänder sig? Icke några aristokratiska stämplingar mot Magnus Erikssons krona — även om man vågade antaga, att sådana skulle varit å bane redan i slutet av 1340-talet och att Birgitta skulle varit invigd och delaktig i dem, så är det uteslutet, att de svenska stormännen tänkt sig att sätta den hatade Knut Porses söner i deras kunglige halvbroders ställe. Men om det icke är en krets av konspirerande stormän, som hyst de förkastliga planerna, så måste det vara konungen själv. Birgittas varning är just icke klädd i sådana ord, att den lämpat sig för Magnus' egna öron, men väl kan den ha riktats till de rådgivare, som hade något inflytande på hans beslut. Har då Magnus haft i tankarna att anförtro en av halvbröderna ett viceregentkap, vare sig tillfälligt i hela riket under hans frånvaro, likartat med Israel Birgerssons ämbete under det första ryska kriget, eller mera permanent i någon av gränsprovinserna, en ställning lik den som några år senare gavs åt en ny hertig av Halland — Bengt Algotsson? Kan det vara en sådan utnämning och dess vittutseende konsekvenser, som Birgitta tänker på, när hon utbryter mot hertig Håkan, att han icke skall göra sig räkning på att bli kung, eller när hon spår, att ormhonan icke skall få sina oförståndiga önsknigar förverkligade?

¹ Se härom Kraft, a. a., s. 91, anm.

Några anteckningar om svensk medeltids- genealogi.

Av Bengt Hildebrand.

Först efter dr K. H. Karlssons 1909 timade frånfälle offentliggjordes i denna tidskrift 1910 hans vid Personhistoriska Samfundets årsmöte 1908 hållna föredrag »Om medeltidsgenealogierna». Denna studie föreligger icke i av förf. slutgiltigt godkänd form. Icke desto mindre innehåller den en synnerligen värdefull och klargörande, ehuru kort, översikt såväl av det viktigaste otryckta materialet för undersökningar rörande svensk medeltidsgenealogi som av den tryckta litteraturen i ämnet. Den genealogiska forskningen har för studiet av medeltiden särskilt stor, även rent historisk betydelse på grund av de speciella politiska och sociala förhållandena under nämnda period. Med dr Karlssons bortgång led emellertid denna forskning ett märkbart avbräck. Som ett synnerligen stort antal framstående frälsesläkter utdött långt före Riddarhusets upprättande, komma dessa ej heller att för sig behandlas i t. ex. de av Gustaf Elgenstierna under utgivning varande nya ättartavlorna. Under det senaste årtiondet ha visserligen enstaka förträffliga medeltidsgenealogiska studier framkommit. Särskilt att märka från såväl metodisk som källsynpunkt äro t. ex. prof. Gottfrid Carlssons värdefulla bidrag till Stureätternas genealogi i denna tidskrift 1920 samt H. Rosmans »Bjärka-Säby», del I (1923).¹ De luckor som behöva fyllas, äro likväl ännu syn-

¹ Observeras bör bl. a. också landsarkivarien C. M. Kjellbergs innehållsrika uppsats om Erik den heliges ättlingar i Hist. Tidskr. 1923, s. 351—375. Däremot kan man endast med största försiktighet använda Axel Lundegårds genealogiska framställningar och släkttavlor i hans arbete »Om Engelbrekt, Erik Puke och Karl Knutsson som blev kung» (1913); jfr bl. a. Nils Ahnlund, »Erik Pukes släkt» i Hist. Tidskr. 1916, s. 259—261. Värdelös är S. H. Adlersparres »Ätter från Sveriges medeltid» i Antikvarisk Tidskr., del 21 (1921); jfr t. ex. Rosman, »Bjärka-Säby», I, s. 71, not 1, Kjellberg, a. a. i Hist. Tidskr. 1923, s. 356, not 3, och R. Pipping, »Kommentar till Erikskrönikan» (1926), s. 32, not 1, och passim.

nerligen stora. Bristen på vederhäftiga, kritiska framställningar inom svensk medeltidsgenealogi vållar fördenskull alltjämt en ej sällan märkbar osäkerhet inom den historiska litteraturen. Det torde därför ej vara ur vägen att påpeka, att numera vissa hjälpmedel finnas, som förtjänade att bli mera kända, och som skulle, i den mån de utnyttjas för tryckta sammanställningar, avhjälpa många forskares nuvarande svårigheter på området. Dessa hjälpmedel äro de anteckningar, vilka sammanbragts av de framstående medeltidskännarna frih. G. Djurklou, överbibliotekarien Claes Annerstedt och K. H. Karlsson själv.

Djurklous efterlämnade genealogiska samlingar äro deponerade på Riddarhuset. De äro så till vida mindre användbara än Annerstedts och Karlssons, att de delvis bestå av tämligen oordnade lösa papper och att Djurklou, i enlighet med en äldre tids forskningsmetod, i allmänhet icke heller vid sina uppgifter antecknat nödiga belägg. Icke desto mindre kan man av en kännare som Djurklou få många nyttiga upplysningar, t. ex. i hans interfolierade exemplar av Schlegel och Klingspors ättartavlor samt i en svart bok in folio med renskrivna stamtavlor, av vilka en och annan visserligen blott är kopierad ur den tryckta litteraturen.

På ett högre plan stå emellertid de två andra nämnda samlingarna. Claes Annerstedts tillhör Uppsala universitetsbibliotek och utgöres av 8 bundna foliovolymerna med den gemensamma titeln »Svenska medeltidens frälsesläkter» och bibliotekssign. X. 58: a—h. Bd 1 (X. 58: a) innehåller dels en värdefull, lång litteraturförteckning, dels ett alfabetiskt register och slutligen ett vapenregister. Det alfabetiska registret upptager efter förnamnen såväl män som kvinnor, ofta med fylliga notiser och som belägg för dessa ständiga källhänvisningar till den tryckta och otryckta litteraturen. För de personer, som tillhört mera kända ätter, göres emellertid hänvisning till särskild framställning. Denna ges i bd 2—5 (X. 58: b—e), vilka volymer ha ryggtiteln »Släkter», och kompletteras av bd 6—7 (X. 58: f—g), »Släkttaflor». I bd 2—5 återfinnas sålunda under släktnamnsrubriker respektive personer alfabetiskt efter förnamn med ej sällan utförliga, oftast kronologiskt ordnade upplysningar och ständiga källhänvisningar. I bd 6—7 åter får man överskådliga stamtavlor över ätterna i fråga. Bd 8 (X. 58: h) slutligen innehåller »Excerpter ur otryckta urkunder». Hela denna stora samling av anteckningar överlämnades av Annerstedt till Uppsala universitetsbibliotek i ett för övrigt starkt personligt färgat företal, daterat Uppsala den 28 mars 1924. Den förordnadsvärde

forskaren var då nära 85 år. I denna höga ålder ligger förklaringen till de brister, som tyvärr vidlåda det i övrigt så värdefulla arbetet. Annerstedts handstil var vid denna tid ej sällan svåräst och oklar. Därjämte förekomma talrika felskrivningar såväl beträffande namn som data. Då ibland också källhänvisningen blivit bristfällig eller oriktig, är saken värre, ty man äger då ej alltid möjlighet gissa sig till, varifrån den anförda uppgiften stannar. Därtill kommer, att författarens kritiska skärpa tydligen ej alltid var som i hans krafts dagar, utan att han förleades till emellanåt alldeles oriktiga konstruktioner. Så väl som Annerstedt kände både litteratur och arkivalier, ej minst de rika samlingarna just i Uppsala universitetsbibliotek, är det emellertid givet, att hans verk har ett trots bristerna mycket högt värde. Det kan i detta sammanhang påpekas, att Annerstedt riktat Uppsalalibloteket även med en annan samling, som kan utnyttjas för medeltidsstudier, nämligen »*Svenska medeltida biskopslängder*» (ett band, sign. X. 139).

Den tredje och värdefullaste av de här omnämnda samlingarna är K. H. Karlssons »*Biografiska anteckningar för medeltiden*». Denna samling tillhör Riddarhuset, men är deponerad i Riksarkivet. Den består av ett ofantligt antal i kapslar inordnade lösa lappar in 8:o. Samlingen är fördelad på två serier. Den ena, bestående av 4 enkelkapslar, innehåller i allmänhet uppgifter om mindre kända frälsemän, som icke synas ha tillhört de mera framstående eller talrikare släkterna. Dessa frälsemän äro alfabetiskt ordnade efter förnamnen. Den andra serien består huvudsakligen av personer, identifierade såsom tillhörande de mera kända släkterna eller med i sig själva mera lätt igenkännliga namn. Varje frälseman har i allmänhet en lapp. Dessa lappar äro ordnade släktvis efter under medeltiden använda eller senare vedertagna familjenamn eller för ätten utmärkande vapen, t. ex. Bielke; Bjälkar, 3; Bröms; Delad sköld; Fyrstyckad sköld; Vingar, 2, o. s. v. Till serien identifierade släkter och personer höra 4 dubbelkapslar, 4 enkelkapslar och en registerkapsel. Den sistnämnda innehåller lappar med dopnamn, under vilka personer uppföras i huvudsak (men ej alltid) alfabetiskt med korta angivanden av den tid och det landskap, vari de levat, samt hänvisning till släktnamnet. Antalet av registerkapselns uppgifter om frälsemän kan under vissa förnamn vara ända till två eller tre gånger så stort som under samma namn i registret till Styffes »*Skandinavien under unionstiden*», 3:e upplagan. Då Karlsson oftast upptager uppgifterna om kvinnor under respektive fäder, män eller söner innehåller register-

kapseln inga kvinnliga namn, i motsats till Annerstedts ovannämnda bd i med dess personregister. Eljest motsvaras sålunda detta Annerstedtska första band av Karlssons serie oidentifierade, registerkapseln till de identifierade samt en del personer ur denna serie. Annerstedts bd 2—5 (»Släkter») och 6—7 (»Släktaflor») motsvaras av Karlssons serie identifierade släkter.

Karlssons lappuppgifter utmärka sig vanligen för en minutiös noggrannhet. För så gott som varje påstående ges kort motive-ring, för varje uppgift belägg. Den korta biografien är alltid i viss mån systematiskt uppställd efter bestämda regler men å andra sidan har Karlsson småningom tillfogat nya uppgifter, allteftersom han funnit dem. Liksom Annerstedt har Karlsson i hög grad genomplöjt också det otryckta materialet — pergaments- och pappersbrev, kopieböcker o. s. v. — visst icke blott i Stockholm, utan även i samlingarna annorstädes. Med kritisk skärpa drager K. sina genealogiska slutsatser och stöder dem med bl. a. värdefulla sigilluppgifter. Men icke heller Karlsson har hunnit att fullt genomarbeta sitt material. Uppgifternas vidlyftighet är mycket olika för olika släkter, detta ej blott beroende på källmaterialet. Systematiken är ej alltid fullt genomförd, varigenom det meddelade icke sällan blir svåröverskådligt, även i genealogiskt hänseende, då stamtavlor sällan bifogas. Även dessa utmärkta anteckningar äro således framför allt att betrakta som en outhärlig materialsamling och vägvisare. Redan snart efter Karlssons död började samlingen komma forskningen till godo. Sålunda har förste arkivarien L. M. Bååth begagnat den för uppgörande av personregistret till tredje upplagan av Styffe, »Skandinavien under unionstiden» (1911). I mycket hög grad ha samlingens uppgifter också influtit i Elgenstiernas upplaga av ättartavlorna, varom utgivarens talrika källhänvisningar med förkortningen RHKn vittna. Då det är meningen, att dessa ättartavlor skola avslutas med ett registerband, kommer det härigenom att bli möjligt för en var att lätt nå uppgifter om ett stort antal medeltida frälsemän av aldrig introducerade ätter, nämligen de ingifta och hustrurs föräldrar.

Det synes emellertid som om Djurklous, Annerstedts och framför allt Karlssons anteckningar skulle kunna än bättre utnyttjas för forskningen genom att uppgifterna om en och annan släkt i dess helhet publicerades. Detta kan emellertid, som av ovanstående framgår, icke ske annat än efter noggranna jämförelser och förnyad granskning samt hänsyn till den nytillkomna litteraturen. Det otryckta materialet är dock så ofantligt och såväl detta som det

tryckta på hithörande område så svårbearbetat, att en efter kritisk prövning gjord samlad framställning i överskådlig form icke kan lämnas för någon släkt utan starka reservationer. Dessa reservationer gälla såväl ofullständigheten av det meddelade som även bärigheten av de genealogiska konstruktionerna. T. o. m. en så framstående och skolad genealog som K. H. Karlsson kan naturligtvis beträdas med oriktigheter i enstaka detaljer och frångick även ibland i tryck sina tidigare framställda åsikter. Detta förvånar ingen, som om än aldrig så litet sysslat med hithörande problem. Huvudsaken torde emellertid vara, att redan gjord forskargärning icke i onödan skall behöva göras om, utan dess resultat dels omedelbart kunna utnyttjas, dels ställas under debatt. Då denna tidskrifts redaktion ehuru med tvekan tänkt våga försöket att med ledning av här omnämnda olika samlingar sammanställa och publicera en och annan medeltidsgenealogi, sker detta alltså under uttrycklig hänvisning till ovanstående motivering och förbehåll.

Medeltidsätten Bralstorp.

Av Bengt Hildebrand.

I.

I sin kommentar till johanniternekrologiet från Eskilstuna¹ har riksbibliotekarien I. Collijn meddelat kortare notiser för identifiering av respektive personer och för att belysa deras förhållande till klostret. I sin inledning skriver utg., att han »överbemärker åt den personhistoriska forskningen att söka vidare i detta rika material». Bland de i kommentaren framträdande namnen är även ätten Bralstors. Ehuru denna släkt icke på något sätt kan kallas betydande, är den av ett visst symptomatiskt intresse. Ett försök skall här göras att med ledning av bl. a. Djurklous, Annerstedts och K. H. Karlssons otryckta anteckningar² lämna en översikt av densamma.

K. H. Karlsson har även i tryck givit vissa bidrag till ätten Bralstors historia.³ Han anger släkten såsom »troligen härstammande från den lilla byn Brahlstorf i det nuvarande Meklenburg-Schwerin». En efter ort- och personregistren till »Meklenburgisches Urkundenbuch» företagen granskning i denna fråga ger följande resultat. I Mecklenburg finnas redan under medeltiden tvenne orter med namnet Brahlstorf. Den ena ligger i sydväst, i Vellahns socken, Wittenburgs amt, 2 mil öster om staden Boizenburg. Den andra är en by i Zittows socken, Schwerins amt, 1½ mil nordost om staden Schwerin. Redan från mitten av 1200-talet och under hela 1300-talet förekommer vidare i Mecklenburg ett flertal personer med namnet Bralstorp. Ett visst samband med det sydligast belägna Brahlstorf torde kunna förutsättas beträffande en kyrkoherde *Nicolaus Bralestorp* i Wittenburg och hans bröder, han nämnd 1333—

¹ NTBB 1929, s. 1—21.

² Se ovan, s. 7—11. Då i det följande någon av dessa författare utan närmare angivanden citeras, gäller hänvisningen deras i föregående uppsats nämnda, otryckta samlingar. Ifråga om deras tryckta studier preciseras källan vid citering.

³ Dels i SAT I, s. 244—246, dels i Westmanlands fornminnesförenings årsskrift, 3 (1884), kommentaren till »Skattelängd för östra Westmanland af år 1371», s. 61, not 6.

48¹ och bröderna 1333—34.² Kanske är det en annan *Claws Bralestorp*, som nämnes i brev av 1358³ (Wittenburg) och vars sigill visar en åt höger vänd svan med omskriften: »+S³ NICOLAI X DE BRALESTORPE». En annan präst, herr *Antonius Bralstorp* (»de Bralestorp», »dictus Bralstorp»), nämnes som kyrkoherde i Vellahns församling 1371—1389.⁴ Även i de nordligare städerna återfinnes emellertid namnet, buret av olika borgare, så t. ex. i Wismar 1345—1391,⁵ i Rostock 1382 och 1385.⁶ Äldst förekommer släktnamnet hos en frälseman, *Albrecht v. Bralstorp* (»Albertus de Bralestorp»), som nämnes 1240—1271, först som väpnare hos greven av Schwerin, 1252 som riddare och 1271 i tjänst hos hertigen av Sachsen-Lauenburg.⁷ En *Heinrich v. Bralstorp* (»Hinricus Bralestorpe»), väpnare hos greven av Schwerin och sedan dennes marsk, nämnes 1322—1346.⁸ En yngre herr *Albrecht v. Bralstorp* åter är 1335⁹ vasall åt biskopen av Ratzeburg.¹⁰

Även om de båda ort- och de många personnamnen göra troligt, att Karlsson riktigt angivit den svenska ätten Bralstorp som till sitt ursprung mecklenburgsk, lämna de hittills åberopade uppgifterna dock intet egentligt bidrag till den svenska släktens historia. Utmärkande drag för ätten i Sverige äro, utom släktnamnet, det tre gånger begagnade dopnamnet *Eggard* samt det i andra och fjärde generationerna använda, säregna namnet *Notholm* (jfr stamtavlan nedan, s. 23). Därtill kommer släktvapnet, vilket vanligen plägar angivas som »en spets från sidan».¹¹ Heraldiskt riktigtare torde dock vara att karakterisera vapnet som en delad sköld med nedre fältet styckat (se fig. 2 o. 3).

Söker man i Meklenburgisches Urkundenbuch ett samband på någon av dessa punkter, så kan man stanna inför ett brev, utfärdat i Schwerin den 9 april 1313.¹² Brevutfärdaren, väpnaren och sedermera riddaren *Eckhard Negendank* (»Egghehardus dictus Negendancke»)

¹ MUB, bd 8, n. 5465; bd 10, n. 6896.

² MUB, bd 8, n:ris 5465 o. 5496.

³ MUB, bd 14, n. 8537.

⁴ MUB, bd 18, n. 10205; bd 19, n. 10870; bd 21, n. 12117.

⁵ MUB, bd 9, n. 6554; bd 10, n. 6732; bd 13, n. 7549; bd 14, n. 8622; bd 15, n:ris 9065 o. 9128; bd 22, n. 12348.

⁶ MUB, bd 20, n. 11741, s. 412, sp. 1, och s. 451, sp. 2.

⁷ MUB, bd 1, n. 512; bd 2, n:ris 692 o. 1224; även i »Schleswig-Holstein-Lauenburgische Regesten und Urkunden», hrsg. v. P. Hasse, bd 1—2, n. 419.

⁸ MUB, bd 7, n:ris 4389, 4813; bd 10, n. 6659.

⁹ MUB, bd 8, n. 5612, s. 538.

¹⁰ Stavningen av de nämnda personernas namn varierar i urkunderna än mer än som ovan antytts. — En herr Johan Bralstorp, kyrkoherde i Haarslev 1418 7/8 (Repert. diplomat. regni Danici mediaevalis, ser. I, n. 5702) förde i vapnet 3 stolpvis satta ormbunksblad (A. Thiset o. P. L. Wittrup, *Nyt dansk Adelslexikon*, 1904).

¹¹ Jfr nedan, s. 15, not 3.

¹² MUB, bd 6, n. 3603.

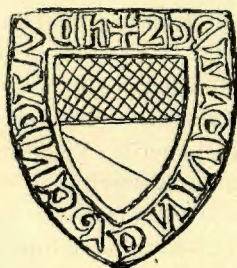

Fig. 1. Riddaren Detlev Negendanks sigill 1329 ^{17/12}.¹

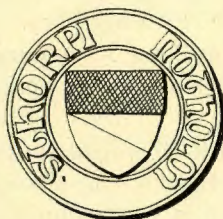

Fig. 2.

Sedermera fogdens i Södermanland Notholm Eggardssons sigill
1331 ^{22/2}.² och

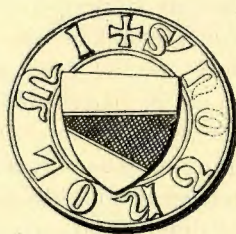

Fig. 3.

1349 ^{1/4}.³

överlåter den panträtt han innehar i sin frändes (systemsons?) fogden *Konrads* gods i *Brahlstorf* («Conradus, villicus in Bralisdorpe, nepos meus») på domkapitlet i Schwerin. Registret⁴ identifierar detta Brahlstorf som orten i Schwerins amt.⁵ Nu är det så, att i ett brev av 1308⁶ omtalas såsom den förste svenske herr Eggard Bralstorp »fratrueles», alltså brorsöner, två bröder Ysarnus och *Konrad* Bralstorp. Å andra sidan är Eggard eller Eckhard Negendank den tredje av detta förnamn i sin släkt och hans son bär samma namn. Om deras frändes, den tyske Konrads i Brahlstorf sigill får man ingen upplysning. Däremot har Eckhard (III) Negendank vid en annan ur-

¹ MU, bd 8, n. 5102, s. 93.

² HS 3: 388, DS n. 2833.

³ HS 3: 506, DS n. 3401.

⁴ MUB, bd 11.

⁵ E. H. Kneschke, »Neues allgemeines Adels-Lexicon», bd 6, s. 459, talar om ett Negendankskt Brahlstorf såsom beläget i Wittenburgs amt. Då Kneschkes övriga uppgifter äro delvis mindre exakta, torde det modernare arbetet MUB vara pålitligare. Där, i bd 7, n. 4786, brev av 1326 ^{22/11}, nämnes för övrigt bland domkapitlets i Schwerin besittningar bl. a. »Bralestorpe et Zittkowe», likaså i ett brev av ^{28/12} s. å. (n. 4790), varvid det givetvis är fråga om Brahlstorf i Zittows s:n vid Schwerin.

⁶ DS n. 1576.

kund¹ av 1329 ¹⁷/₁₈, ett sigill, vilket anges som lika med ett hans broders, herr Detlev Negendanks, fäst vid samma urkund. Det senare, som är avbildat,² visar en sköld (fig. 1), vars vapenbild är i detalj identisk med den svenske herr Eggard Bralstorps sons, Notholm Eggardssons, sigill av 1331 ²²/₂ (fig. 2): en delad sköld med nedre fältet styckat och övre fältet utmärkt genom en damaskering i form av rutverk.³ Utom av ätten Negendank fördes detta vapen vid samma tid av bl. a. en annan mecklenburgsk adelssläkt, v. *Parkentin*.⁴ Inom sistnämnda släkt återfinnes upprepade gånger namnet *Eggard* samt åtminstone hos två släktmedlemmar det även i Mecklenburg sparsamt förekommande namnet *Nothelm*⁵ — tydligen en motsvarighet till det svenska Notholm.⁶

I Mecklenburg förekomma alltså två olika adelssläkter, v. Negendank och v. Parkentin, som båda föra samma vapen som de samtida svenska Bralstorparna. Inom båda dessa tyska släkter finnes namnet Eggard som familjenamn och inom den ena även namnet Nothelm. En Eggard v. Negendank är dessutom bevisligen nära frände till en Konrad i Bralstorp, samtida med den förste svenske herr Eggard Bralstorps brorson Konrad. Det torde under sådana förhållanden icke få anses för djärvt att antaga, att något släktsamband förefunnits mellan dessa tre mecklenburgska familjer och den svenska ätten Bralstorp samt att den senare härstammar från Brahlstorf vid Schwerin. Av vilken art släktsambandet i så fall varit, kan däremot, på grund av det bristande materialet, icke närmare antydas, åtminstone icke med de källor, som för denna framställning stått till buds. Meklenburgisches Urkundenbuchs register anger ätten Bralstorp som utslöcknad. Däremot lever det Negendankska namnet i så måtto kvar, att det och vapnet 1767 upptogos av ätten v. Behr. Slakten v. Behr-Negendank har sedan 1861 prussisk grevevärdighet.⁷

¹ MUB, bd 8, n. 5102.

² MUB, anf. bd o. nr, s. 93.

³ I senare tid har Negendankska vapnet uppfattats som en spets från vänster — liksom det Bralstorpska i Sverige — sålunda inom ätten Behr-Negendank (se texten o. nedan not 7); jfr MUB, bd 8, n. 5102, beskrivning till sigill 2, samt Kneschke, a. a., det danska »Lexicon over Adelige Familier» och Gothaisches Taschenbuch.

⁴ En ort Parkentin ligger i nordligare Mecklenburg, i Doberans amt, väster om Rostock, men alltså i varje fall närmare till Schwerin än till Boizenburg.

⁵ Se registren till MUB o. t. ex. brev 1332 ²²/₄ i a. a., bd 8, n. 5327. Ibland skrives namnet »Notlem».

⁶ Möjligen kan man se en parallell till namnet Nothelm i det tyska kvinnonamnet Notburga, som av F. Ortjohann i »Unsere Vornamen» (2:a uppl., 1919, s. 100) anges betyda »die Burg gegen Kriegsnot».

⁷ Se »Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser», årg. 1871 och 1926. Grenar av ätten Negendank ha funnits i Danmark, se Kneschke, a. a., och »Lexicon over Adelige Familier i Danmark», bd 2, s. 38 och vapenbild, tab. VI, nr 13.

II.

I Sverige nämnes släkten Bralstorp första gången 1301¹ med riddaren *Eggard Bralstorp* d. ä. Han har emellertid redan då hunnit få ett svenskt gifte. Detta gifte blev säkert av stor betydelse för familjens samband med Sverige och för dess sociala ställning. Herr Eggard hade nämligen äktat *Ragnhild Andersdotter*, utan tvivel en brorsdotter² till den kände svärdsriddaren Johan Elofsson och till den heliga Ingrid av Skänninge.³ H. Schück har givit en skildring⁴ av denna släktkrets, som i hög grad utmärktes av medeltida fromhet. Den hade nära förbindelser med den litteräre dominikanerbrodern Petrus de Dacia och genom hans förmedling med det tyska helgonet Kristina från Stumbelen, vars extatisk-patologiska passionsmystik ledde till stigmatisering. Socialt hade Elofssonernas familj tidigare knutits till den sedermera birgittinska släktkretsen, i det att fru Ragnhilds kusin, herr Johans dotter Kristina, var gift med Upplandslagsmannen herr Birger Petersson (två vingar) till Finsta, Birgittas fader, i hans första gifte. Då herr Eggard och hans maka första gången nämnas, är det just i ett brev utfärdat hos lagman Birger på Finsta. Sedan fru Kristina Johansdotter barnlös avlidit mellan den 6 och 11 juli 1293⁵ hade hennes kusiner — fru Ragnhild

¹ DS n. 1336.

² Se K. H. Karlssons redogörelse i SAT I, s. 244—246. — Ätten kallas ofta Elefsonerna, i närmare anslutning till urkundernas skrivsätt. Någon sträng skillnad mellan olika former av detta namn synes emellertid ej ha funnits (se M. F. Lundgren [o. E. Brate], »Personnamn från medeltiden», s. 47—48 — i Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmälen). Äldre genealoger alltifrån 1500-talet hänförde släkten till ätten Ängel. K. H. Karlsson anser (SAT I, s. 245), att ingen verklig grund finnes för denna kombination; jfr Nord. Familjebok, 2:a uppl., art. Ängel. Även H. Toll avvisar (PHT 1918—19, s. 110 ff.) tanken på, att släkten skulle varit en gren av ätten Ängel, men hans framställning i övrigt är ej fullt klar eller övertygande. Uppgifterna hos H. Schück, »Vår förste författare» (1916), s. 163, att Johan Elofsson förde två vingar i vapnet och var systerson till ärkebiskop Folke (Ängel) — den senare uppgiften även hos A. Schück, »Skänninge stads historia» (1929), s. 127 — torde ej kunna diplomatariskt beläggas och äro säkerligen oriktiga. Ej heller C. M. Kjellberg i Hist. Tidskr. 1923, s. 374, anför något belägg för sin uppgift, att Johan Elofsson fört i vapnet en vingad pil. Diplomatariet saknar sigilluppgifter för familjen. Vad Ragnhild Andersdotter beträffar, anges direkt i urkunderna, att hon själv ej hade sigill (DS n. 1575, 1576).

³ Om den heliga Ingrid av Skänninge se H. Schück i Antiquarisk Tidskr., bd 5 (1895), s. 463—474, och i »Vår förste författare», s. 165 ff.; Gottfr. Carlsson i Kyrkohist. Årsskr. 1919, s. 339 (även not 1 och där anförd litt.); C. M. Kjellberg i Hist. Tidskr. 1923, s. 374; Ellen Jørgensen i »Bok- och bibliotekshistoriska studier tillägnade Isak Collijn» (1925), s. 71—73, och A. Schück, »S:ta Ingridis kloster» i »Skänninge stads historia» (1929), s. 127—146.

⁴ I »Vår förste författare», s. 163 ff.

⁵ DS nr:is 1095, 1096. K. H. Karlsson kallar henne (i SAT I, s. 245) felaktigt Ingeborg och anger oriktigt, att hon dog 1294 eller 1295; jfr nedan s. 102.

och dennas bröder, Elof och Peter Andersson — visserligen haft arvstvister med lagman Birger. Dessa tvister bilades emellertid 1308.¹ Herr Eggard var då redan död. Herr Johan Elofsson och hans bror Anders, fru Ragnhilds far, hade livligt intresserat sig för och donerat till det dominikanerkloster i Skänninge, som fick deras systems, den heliga Ingrid's namn. Att fru Ragnhild uppehöll familjens klostervänliga traditioner synes av ett brev 1324,² då en av hennes söner stadfäste sin moders gåva av jord till Julita kloster.

Den andra generationen av släkten Bralstorp kom, kanske i samband med jordbesittning i Rekarnebygden, att närmare knytas till en tredje kyrklig stiftelse, nämligen johanniternas kloster i Eskilstuna. Förnämliga män hade förbundet sina nämn med denna institution, bl. a. Birger Jarl, hans söner Magnus, Bengt och Erik, upplandslagmännen Birger Petersson (två vingar) till Finsta och Karl Ulfsson (sparre) till Tofta.³ Längre fram synes klostret ha haft vissa förfallstider⁴ (1379, 1403) men för mitten av 1300-talet är ingenting dylikt bekant. Med *Eggard Bralstorp* d. y. (se stamtavlan) identifierar Collijn⁵ den »dominus Ægardus», som står antecknad i Eskilstunakrologiet med dödsdag den 20 februari, och med hans hustru, *Estrid Ragnesdotter* (Stallare⁶), den »soror Estridis», som avled den 7 juli. Estrid Ragnesdotters farbror var konung Magnus Erikssons marsk (1340—44) herr Anund Finvidsson,⁶ »illustris regis Swecie, Norwegie et Scanie marscalcus». Vad beträffar Eggard d. y:s bror, fogden i Södermanland *Notholm Eggardsson*, så begrovas hans första hustru, *Johanna Torstensdotter*, och hennes fader, *Torsten Simpa* d. ä., samtidigt i Eskilstunaklostret, varvid detta råkade i brand.⁷ Som själagift för båda ger Notholm 1354 jord till klostret.⁸ Med Notholms ene son *Torsten Notholmsson*, som upptog sin morfaders namn, *Simpa*, och vapen (fisk), inträdde en medlem av den Bralstorpiska släkten själv i det andliga ståndet, som kanik i Strängnäs. Även han ger 1357 jord till Eskilstunaklostret,⁹ dels som själagift för föräldrar och morfader, dels som hjälp för att återställa, vad som skadats under

¹ DS, nr:is 1574—1576.

² 1324 18/10, DS n. 2483.

³ I. Collijn i NTBB 1929, bl. a. s. 6.

⁴ Se T. Höjer, »Studier i Vadstena klostrets och birgittinordens historia (1905), s. 27, not 1, och Y. Brilioth, »Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363—1414» (1925), s. 353.

⁵ A. a., s. 7 och 15. Å s. 15 har dödsdatum genom feltryck angivits som 17/12.

⁶ Om denna släkt se nedan, s. 24, not 1.

⁷ DS n. 5066 o. SRP n. 287. Johanna o. Torsten voro döda före 1345 (DS n. 4011), då Notholm var omgift.

⁸ DS n. 5066.

⁹ SRP n. 287.

branden vid den nämnda begravningen. Då *Notholm Eggardsson* d. y. dör före sin farbroder, kaniken Torsten, synes ätten ha utgått med denne kyrkans man efter föga mer än ett halvt århundrades blomstring.

Vad jordbesittning beträffar, tidens viktigaste ekonomiska grundval, höll sig släkten till Västmanland och Södermanland. I nuv. Kärrobo s:n (Västm.) låg *Solvik*, dess första gård. Före 1366¹ hade stora delar av Solvik gått ur den ena släktgrenens händer (jfr nedan) eller tillhörde i varje fall en annan familj. Även den andra, Notholms, gren hade emellertid jordtransaktioner i Kärrobo,² t. o. m. den siste, kaniken Torsten, fick 1377 arvejord där efter sin brorson.³ I Södermanland fick släkten fast fot i Rekarnebygden men t. o. m. så långt ned som på Öland ägde Notholm Eggardsson jord (se tab. 2 nedan, s. 20).

Solvik gick sedan andra öden till mötes.⁴ Gården har ägts av⁵ Magnus Petersson⁶ (kluven sköld⁷) i Frövi (nuv. Frösvi, Romfartuna s:n, Västm.) samt av riddaren Lek Ofradsson (fyrdelad sköld⁸), som redan 1366 köpt fyra markland där av herr Erik Karlsson (örn-fot),⁹ vilka denne vid sitt riddarslag fått i gåva av sin morbror, den kände drotsen herr Nils Turesson (Bielke). Sedan herr Lek dött i medlet av 1370-talet beboddes gården av hans änka, fru Katerina »i Solavik»¹⁰, en dotter till fogden i Västmanland Olof Djäken (styckad sköld med pilspets och stjärna) i Lövsta och sedan omgift med herr Magnus Trotteson (Eka-släkt).¹¹

III.

Släkttabeller.

Om släktens mecklenburgska ursprung se ovan, s. 12 ff. Två av stamfaderns, herr Eggard Bralstorp d. ä:s brorsöner (»fratrueles»)¹²,

¹ SRP n. 703.

² DS n. 4244.

³ SRP n. 1262.

⁴ Om gården och dess historia jfr K. H. Karlsson i Westmanl. forn.m.för. årsskr., 3 (1884), s. 61, not 6, samt a. a., 4 (1900), s. 6—7; se även nedan not 11.

⁵ Medd. fr. Sv. RA, XI, 1887, s. 92. Jfr nedan s. 24.

⁶ Om denne jfr en släktteori av K. H. Karlsson i SAT I, s. 245.

⁷ DS n. 5059.

⁸ HS 3: 347.

⁹ SRP nr:s 703 o. 1017.

¹⁰ SRP n. 1404.

¹¹ Om Solviks historia under 1500-talet se Hist. Handl., 13: 1 (1884), s. 1.

¹² Annerstedt anser Ysarnus och Konrad ha varit herr Eggards bröder, vilket torde vara ett missförstånd av texten i DS n. 1576.

bröderna *Ysarnus* och *Konrad Bralstorp* nämnas 1308^{21/3} (DS n. 1576) men försvinna sedan ur urkunderna. Om släktens vapen, delad sköld med nedre fältet styckat, se ovan s. 13 ff. och fig. 3 o. 4. Namnet skrives i svenska urkunder Bralsthorp, Braalsthorp, Pralsthorp och Brakilstorp.

Tab. 1.

EGGARD BRALSTORP d. ä. Nämnas första gången 1301^{20/2} (DS n. 1336) och var då riddare; trol. bosatt å Solvik i nuv. Kärrbo s:n (Västmn.)¹; är † 1308^{20/3} (DS n:ris 1574—1576). — Var 1301^{20/2} (DS n. 1336) g. m. RAGNHILD ANDERSDOTTER (Elofsönernas ätt)², som lever 1308^{21/3} (DS n. 1576) men är † 1324^{18/10} (DS n. 2483); hon ägde jord i Sigvalstad (Sävasta), Viksta s:n (Uppl.), som hon gav till Julita kloster;³ dotter av Anders Elofsson samt brorsdotter⁴ till svärdsriddaren Johan Elofsson och till den heliga Ingrid av Skänninge.

Barn:

BENGT NOTHOLM, vanl. kallad NOTHOLM EGGARDSSON (d. ä.), även NOTHOLM BRALSTORP, 1324—1355, är † 1356, fogde i Södermanland, tab. 2.

EGGARD BRALSTORP d. y., 1331—1347, är † 1351, tab. 4.

N. N. EGGARSDOTTER, g. m. riddaren DAN JONSSON (tre stjärnor på en balk, HS 3: 92), som lever 1285—1325 (DS n:ris 811, 2546), men är † 1338 (DS n. 3402).⁵ År 1349^{25/3} (DS n. 4407) kallar nämligen Dan Jonssons son (DS n. 4038 jfrt m. DS n:ris 2360 o. 1104) *Anund Dansson* (sig.: tre otydl. fig. på en ginbalk, DS n. 4038), som lever 1346—1366 (DS n. 4038, SRP n. 684; men är † 1385, SRP n. 2087), Notholm Eggardsson sin »avunculus» (morbror).

¹ Hans änka nämnes i varje fall i denna trakt 1308, ty breven i DS n:ris 1574—1576 äro utfärdade i Hara (sedermera Kungsåra) s:n och Solvik i Kärrbo ligger ej långt från Kungsåra kyrka (SAT I, s. 245). Sonen Eggard d. y. skrev sig till Solvik, se nedan, tab. 4.

² Annerstedt identifierar med R. A. den Ragnhild, som i Skänninge 1292^{28/4} (DS n. 1069) jämte sin man, Lars till Snytringe, godkänner en jordtransaktion av herr Johan Elofsson. Denna Ragnhild är i Söderköping 1298 (DS n. 1214) änka efter nämnde Lars, då hon utfärdar brev ang. en tvist med sin »gener», herr Birger Petersson. Denna identifiering av Ragnhild med Ragnhild Andersdotter är naturligtvis ej oantaglig, då herr Johan och herr Birger nämnas i breven, den senare t. o. m. som frände. I så fall skulle herr Eggard varit fru R. A:s andre make. K. H. Karlsson har (SAT I, s. 246) icke vågat sig på identifiering av Ragnhild g. m. Lars till Snytringe.

³ Se sonens brev 1324^{18/10}, DS n. 2483.

⁴ Om fru Ragnhilds släkt se ovan s. 16.

⁵ Släkten kallas ibland »stjärnbjälke». Herr Dan Jonsson var bror till biskop Anund Jonsson i Strängnäs (1275—1291), se Sv. Biogr. Lex. 2, s. 76. K. B. Westman kallar där (i likhet med den äldre litteraturen) herr Dan för rådsheer. Något verkligt belegg för dennes rådsvärdighet torde ej finnas; om herr Dan jfr K. G. Westman, »Svenska rådets historia», s. 130, not 2 o. 3.

Tab. 2.

BENGT NOTHOLM, vanl. kallad NOTHOLM EGGARDSSON (d. ä.), men även NOTHOLM BRALSTORP¹ (son av Eggard Bralstorp d. ä., tab. 1). Nämnas första gången 1324 ¹⁸/₁₀ (DS n. 2483). Av konung Magnus Eriksson förordnad 1340 ⁶/₈ (DS n. 3485) att jämte tre andra personer å konungens vägnar avdöma en tvist om skogen Åshorn i Trosa s:n; den dom de fällt bekräftas av konungen, som 1345 ¹⁶/₁ (DS n. 3889)² tilldömer Trosa församling sockenallmanningen Åshorn. Å konungens och lagmannens vägnar dömer Notholm ensam³ vid Kju-laås (Söderm.) 1347 ¹⁰/₇ (DS n. 4202), får jämte två andra personer 1349 ⁹/₈ (DS n. 4477) i uppdrag att avdöma ett mål i konungens namn samt år 1355 ²⁰/₇ (DS n. 5139) fögde i Södermanland (»aduocatus Sudhermanie»). Han är † 1356 ³/₄ (SPR n. 255). — Notholm ärver⁴ jämte brodern Eggard jord i Tumbo s:n (Söderm.), som de 1331 ²²/₂ (DS n. 2833) byta mot jord i Barva och Torshälla s:nar (Söderm.); byter 1336 ¹/₂ (DS n. 3189) jord på Öland mot jord i Överenhörna s:n (Söderm.); äger 1345 ²⁴/₁₁ (DS n. 4011) jord i nuv. Husby-Rekarne s:n (Söderm.) samt sin gård (»curia mea») »Österskammo» — måhända Österhammar i Fellingsbro s:n (Västmn., Örebro län); får 1347 ²³/₉ (DS n. 4244) som pant jord i Kärrbo s:n⁵ (Västmn.); utfärdar 1354 ²¹/₁₀ (DS n. 5066) brev från Hedensö (Hedensjö), Näshulta s:n (Söderm.), vari han bortdonerar jord i Tortuna s:n (Västmn.) samt har efterlämnat jord i Husby-Rekarne, Årla och Tystberga s:nar (Söderm.)⁶. — G. 1) m. JOHANNA TORSTENSDOTTER (Simpa), som är † före 1345 ²⁴/₁₁,⁷ dotter av Torsten Simpa (fisk) d. ä. Hon och fadern begrovos samtidigt i Eskilstuna kloster, varvid brand därstädes

¹ Han kallas blott en gång, men i orig. på perg. (RA, 1324 ¹⁸/₁₀, DS n. 2483), »Benedictus dictus Notholm, domini ægarzsson de bralsthorp». Hans ena sigill (HS 3: 388 o. fig. 2 ovan), 1331 ²²/₂, bär inskriften »[+S.] Notholm[i Pral]sthorpi» — B. E. Hildebrands supplerig i detta fall tydl. gjord efter diplomets form för faderns namn »Eggard Pralsthorp» (DS n. 2833). Notholms andra sigill, använt 1349 ¹/₄ (HS 3: 506, DS n. 3401, o. fig. 3 ovan) bär inskriften »S' Notholmi». I urkunderna nämnes han ibland blott Notholm, vanl. Notholm Eggardsson. Dessa växlande namnformer synas erbjuda en parallell till det egendomliga fallet med riddaren Anund Sture, även kallad Sture Algots-son, se Gottfrid Carlsson i PHT 1920, s. 103, not 2.

² Jfr F. Ödberg, »Om den svenske konungens domsrätt», 2 (1875), s. 37, och K. H. Karlsson, »Den svenske konungens domsrätt», I (1890), s. 42 (även not 3). Karlsson framhåller att dylikt domsuppdrag i synnerhet gavs, då en undersökning på stället var erforderlig.

³ Se K. H. Karlssons i föreg. not a. a., s. 42, not 2, och 48, not 3. Karlsson anser, att Notholm haft i uppdrag blott att avdöma detta bestämda mål.

⁴ Arv efter en frände Knut Eskilsson, systerson till kaniken Tideman i Västerås; bytet sker med Tideman.

⁵ Alltså i närheten av den gamla stamgården Solvik.

⁶ Se arvskiftet 1362 ²⁰/₁₁, SRP n. 1823.

⁷ Då mannen är omgift, DS n. 4011.

uppstod;¹ 2) (morgongåva 1345 ²⁴/₁₁, DS n. 4011) m. CECILIA INGVALDSDOTTER.

Barn (Torsten o. två döttrar säkert, trol. även Eggard, i första giftet).²

TORSTEN NOTHOLMSSON (1357 ²⁷/₁, SRP n. 287) eller TORSTEN SIMPA d. y. (1346—50, DS n. 4083; 1362 ²⁷/₁₁, SRP n. 565) (sig. 1357 o. 1362: en fisk på sned i sköld utan hjälm), upptog morfaderns namn och vapen.³ Nämnas första gången i ett brev från tiden 1346—50 (DS n. 4083); då han kallas frände (»consanguineus») av domprosten Nils Magnusson (Leopard, sig.: kluven sköld med leopard och halv lilja) i Strängnäs. Denne testamenterar⁴ till Torsten dels Bonifatius VIII:s dekretalsamling av 1298,⁵ dels en bok av ärkedjåknern Bernard Bottoni († 1266) från Parma.⁶ Å r k a n i k i S t r ä n g n ä s 1357 ²⁷/₁ (SRP n. 287), då han ger jord i Husby-Rekarne s:n till Eskilstuna kloster.⁷ Nämnas sista gången som levande i Nyköping 1377 (trol. ¹¹/₄, SRP n. 1262), är då alltjämt Strängnäskanik och erhåller i arv efter ett sitt broderbarn — säkerligen Notholm Eggards-son d. y. (se tab. 3) — jord i Husby-Rekarne s:n och annorstädes i Strängnäs stift samt i Kärrbo s:n (Västm.). Torsten Simpa var trol. *den siste av ätten Bralstorp*. I ett brev 1385 (SRP n. 2183) omtalas han, men var då säkerl. död. I. Collijn antager,⁸ att Eskilstuna- nekrologiets i urkunderna okände »Petrus Simpa», vars dödsdag var den 13 nov., skulle kunna vara felskrivning för Torsten Simpa.⁹

EGGARD NOTHOLMSSON, är † 1357, tab. 3.

N. N. NOTHOLMSDOTTER g. m. GILIKIN VAN PYTTEN (sparre mellan två vippor¹⁰), som 1362 ³⁰/₁₁ (SRP n. 1823) i Ärla s:n (Söderm.)

¹ DS n. 5066 o. SRP n. 287.

² I morgongåvobrevet 1345, DS n. 4011, talar Notholm om »söner och döttrar av sitt första gifte». Att Torsten var från detta gifte ses av namnet; att dottern g. m. Gilikin van Pytten var från samma gifte framgår av brev 1362 ³⁰/₁₁, SRP n. 567.

³ L. Fr. Löffler i PHT 1903, s. 80 f., anser, att vapnet är »stalande» och fisken således i likhet med namnet en simpa.

⁴ Domprosten Nils Magnusson levde emellertid ännu 1349 (DS n. 4412); jfr stamtavlan över en del av ätten Leopard i PHT 1922, s. 22.

⁵ DS n. 4083, sid. 583, och M. Hammarström, Glossarium till Finlands och Sveriges latinska medeltidsurkunder (1925), s. 169.

⁶ DS n. 4083, sid. 583, och Hammarström, a. a., s. 103.

⁷ Jfr ovan, s. 17.

⁸ Collijn, a. a., s. 20.

⁹ Torsten synes ha haft förbindelser med Eskilstunaklostret ej blott genom sin fädernesläkt och sin morfär. I ett brev 1364 ²⁸/₈ (SRP n. 627) kallas Torsten frände (»gener») till Anund Djåkn. Denne, g. m. Margareta, dotter till riddaren Birger Job, hade även med klostret att göra och hans svärfaders herr Birgers namn står upptaget i nekrologiet. Collijn, a. a., s. 14 o. 20.

¹⁰ Dotterns sigill 1404 ³⁰/₈, SD n. 463. Om namnformen jfr SD n. 284, 1403 ¹⁴/₈.

delar arv med Torsten Simpa efter dennes fader Notholm och samma dag (SRP n. 567) jämte Torsten ger ersättning till Eskilstuna kloster för den klostret frändömda jord, som testamenterats som själagift för Torsten Simpa d. ä. och hans dotter Johanna, Torsten d. y:s moder. Gilikin är † 1403 ¹⁸/₂ (SD n. 284). Hans dotter, *Katerina Gilikinsdotter*, som varit g. 1) m. *Håkan Törnsson* (hjorthorn, SRP n. 2499; † före 1401 ²⁸/₁₀, SD n. 112), är 1403 g. 2) m. *Magnus Simonsson* (sköld kliven av en skyskura, SD n. 176 a). *Katerina* lever ännu 1413 ¹⁸/₁₁ (SD n. 1833).¹

N. N. NOTHOLMSDÖTT. Minst två döttrar till Notholm och Johanna levde 1345 (DS n. 4011), jfr ovan s. 21, not 2.

Tab. 3.

EGGARD NOTHOLMSSON (son av Notholm Eggardsson d. ä., tab. 2). Var † 1357 ²⁷/₁ (SRP n. 287).

S o n:

NOTHOLM EGGARDSSON d. y. Omnämnes 1357 ²⁷/₁ (SRP n. 287), men är † 1362 ³⁰/₁₁ (SRP n. 1823), då hans farbror Torsten och Gilikin van Pytten skifta arv efter Notholm d. ä. Notholm d. y. är väl det broderbarn till Torsten Simpa d. y., som omtalas 1377 (SRP n. 1262), då Jönis Andersson och hans hustru Ingrid Karlsdotter ingå förlikning med Torsten ang. arv.

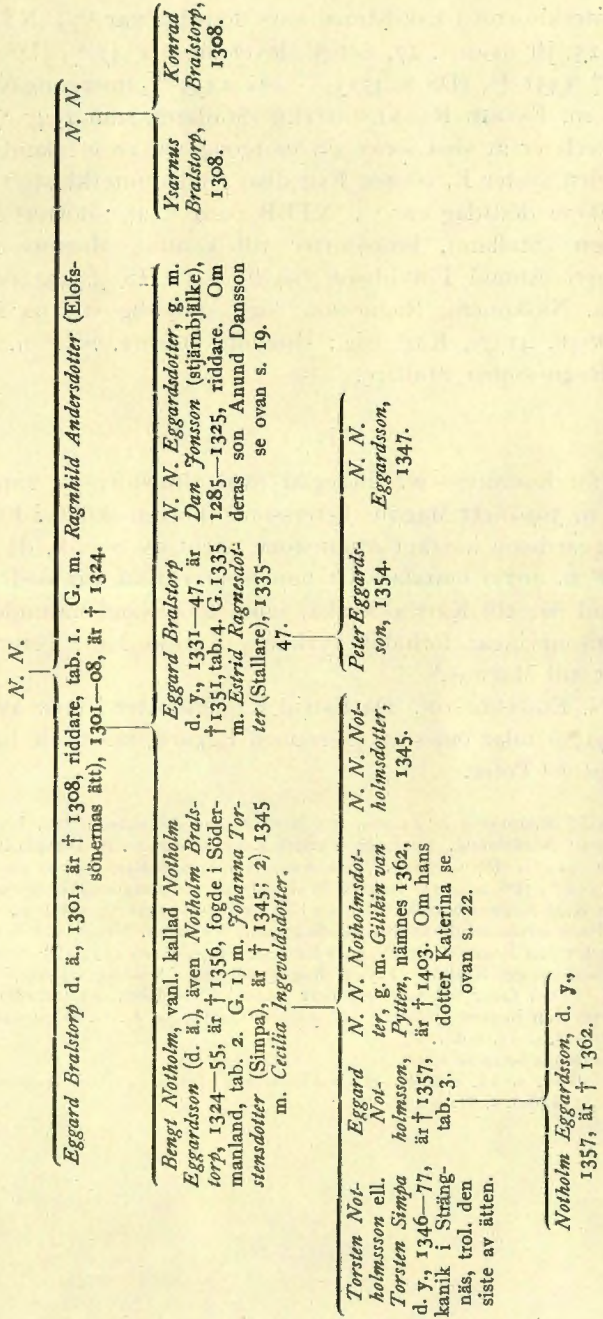
Tab. 4.

EGGARD BRALSTORP d. y. (son av Eggard Bralstorp d. ä., tab. 1). Nämnas första gången 1331 ²²/₂ (DS n. 2833), då han jämte brodern Notholm byter ärvd jord i Tumbo s:n mot jord i Barva och Torshälla s:nar (jfr ovan, tab. 2, s. 20). Skriver sig 1335 ³⁰/₁ (DS n. 3108) till Solvik (Västmn.), äger då även jord i Husby-Rekarne s:n (Södermn.). Collijn identifierar med honom² den »dominus Ægardus», lekbroder

¹ I första giftet hade *Katerina* sonen *Gilikin Håkansson* (hjorthorn), som var † 1432 ²²/₆ (Skoklostersaml., R. A.), g. 1) m. *Märia Ragvaldsdotter*, som var † 1428 ²⁹/₄ (J. Nordberg, »S. Clara minne», s. 41), dotter av riddaren Ragvald Filipsson (fystyckad sköld) till Lindö och Elin Bengtsdotter (Aspenäsätten, »Blå»); var g. 2) 1430 (Styffe, Skand., 3:e uppl., s. 286, not 2) m. *Lucia Henriksdotter*, som levde ännu 1479 (kopiebok. B 15, fol. 291 v., RA), dotter av väpnaren Henrik Nilsson i Örboholm och Elin Ingemundsdotter (3 sjöblad m. spetsarna utåt). *Lucia* blev 1432 ¹⁶/₁₁ omg. m. Erik Geet. — I andra giftet hade *Katerina* dottern *Birgitta Magnusdotter*, som 1404 ingick i S:ta Clara kloster (SD n. 463).

² Mot identifikationen kunde synas tala, att Eggard Bralstorp d. y. icke i urkunderna omtalas som riddare. Kanske hade han blivit detta något av sina sista år. Av fyra andra i urkunderna nämnda samtida med namnet Eggard var icke heller någon riddare. Då Eggard Bralstorp ägde jord bl. a. i Rekarne och hans fränder hade förbindelser med Eskilstunaklostret samt han själv efter sin död kallas »reverendus vir» (1351, DS n. 4715) tyder allt på, att han är lekbrodern herr Ægardus. Förekomsten i nekrologiet av en Estrid, hans hustrus namn, styrker givetvis också Collijns identifikation.

Stamtavla över ätten Bralstorp.

i johanniterklostret i Eskilstuna, vars dödsdag var $20/2$ (NTBB 1929, s. 7 o. 15, jfr ovan s. 17, not 5); lever ännu 1347 $6/5$ (DS n. 4179), men är † 1351 $6/5$ (DS n. 4715). — G. 1335 $20/1$ (morgongåva $30/1$, DS n. 3108) m. ESTRID RAGNESDOTTER (Stallare), som 1347 $6/5$ (DS n. 4179) överlåter åt sina söner sin morgongåva, 18 öresland i Solvik; är trol. den syster E. (»soror Estridis») i johanniterklostret i Eskilstuna, vilkens dödsdag var $7/7$ (NTBB 1929, s. 15); dotter¹ av Ragne Finvidsson (Stallare), brorsdotter till konung Magnus Erikssons marsk herr Anund Finvidsson (sigill: båt, HS 3:545) och syster till bl. a. Näskonung Ragnesson (sig.: sjuuddig stjärna i styckad sköld, DS n. 4137), Karl (sig.: sjuuddig stjärna, SRP n. 344) och Finvid Ragnessöner Stallare.

B a r n:

PETER EGGARDSSON. Beseglar med Bralstorpska vapnet 1354 $20/9$ (DS n. 5059) ett Magnus Peterssons² (kluven sköld) i Frövi brev. Peter Eggardsson har ägt åtminstone något av Solvik, då det 1385 $11/1$ (SRP n. 2072) omtalas, att han (som väl då var död) pantsatt 2 öresland där till Kärrbo kyrka, vilka 2 öresland nämnde Magnus Peterssons arvingar förhållit kyrkan. Kanske hade Peter sålt sin gård just till Magnus.³

N. N. EGGARDSSON. Då Estrid Ragnesdotter i brev av 1347 $6/5$ (DS n. 4179) talar om sina söner med Eggard, måste de haft minst en son utom Peter.

¹ Finvid Ragnesson är brorson till herr Anund Finvidsson enl. brev 1344 $10/7$ (DS n. 3809); Näskonung, Karl och Finvid Ragnessöner m. fl. besegla herr Anunds testamente 1343 $6/6$ (DS n. 3708). Näskonung och Finvid Ragnessöner samt Notholm vidimera 1351 $6/5$ (DS n. 4715) Eggard Bralstorp d. y:s morgongåvbrev av 1335 $20/1$. Finvid och Karl Ragnessöner kallas *Stallare* i brev 1356 $1/4$ (SRP n. 253), varför K. H. Karlsson använder detta som samlingsnamn för ätten. Urspr. var det en tjänstebetäckning för den Ragne Stallare (Stabularius), som nämnes 1274 (DS n:ris 572, 574). Som hans son uppger Karlsson Finvid Ragnesson (sig.: 8-uddig stjärna i ginstyckad sköld, HS 3: 65) fader till marsken herr Anund Finvidsson och farfader till Estrid Ragnesdotter och hennes syskon. Om stallaretjänsten se K. G. Westman, »Svenska rådets historia», s. 93, not 2.

² Om denne se ovan s. 18.

³ Jfr ovan, s. 18, och K. H. Karlsson i SAT I, s. 245, och Westmanl. forn.-för. årsskr., 3 (1884), s. 61, not 6.

Kring Petrus Petrosa.

Nya bidrag.

Av Folke Lindberg.

Den vid Örebro riksdagen 1606 avrättade papisten Petrus Petrosas tragiska levnadsöde har aldrig upphört att fångsla det historiska intresset. Senast har H. Almquist i en uppsats i denna tidskrift år 1912 underkastat traditionen om Petrosa en kritisk granskning samt med rättegångsprotokollet som förnämsta källa dragit fram de uppgifter, som stått att vinna om dennes tidigare levnad, hans studieår i utlandet, hans diplomatiska verksamhet i Prag och Polen och slutliga uppträdande inför domstolen. Emellertid har efter publiceringen av Almquists grundläggande undersökning ytterligare några dokument framkommit, vilka på ett flertal punkter komplettera det av denne utnyttjade materialet. Det viktigaste av dem är en i Stockholms rådhusarkiv påträffad fortsättning på det defekta protokollet från rättegången i dec. 1605. Vidare har Kungl. Biblioteket genom köp förvärvat ett på tyska avfattat brev¹ med Petrus Petrosas underskrift, och slutligen har en till konung Karl rikttad nådeansökan¹, vilken hittills med orätt tillskrivits Sigfrid Aronus Forsius, identifierats såsom härrörande från den svenske papisten.²

Det tidigare bekanta protokollsfragmentet³ avbrytes mitt under rättegången med Petrosa och dennes olyckskamrat Laurentius Borlangius den 11 dec. 1605. Den nyfunna fortsättningen upplyser oss om, att förhöret med Petrosa återupptogs redan följande dag i konungens, riksrådets och Stockholms stads borgmästares och råds närvaro. Detta var enda gången, konung Karl i egen person bevisade rättegångsförhandlingarna; han tycks också ensam ha lett förhöret. Efter denna dag följde en veckas uppehåll med rannsaks-

¹ Autografsamlingen, KB.

² Jag står i tacksamhetsskuld till professor Nils Ahnlund, som fäst min uppmärksamhet på dessa dokument.

³ Tryckt av Leinberg i Historiallinen Arkisto XVII. Det citeras i det följande som Prot. I och den nyfunna, ännu otryckta delen som Prot. II.

ningarna, vilka icke upptogos förrän den 19 dec., då Petrosa ånyo förhördes, denna gång inför Erik Jöransson (Tegel) och två andra sekreterare. Under rättegångens tidigare skede hade sammanhållningen varit god mellan Petrus och Laurentius; den 11 dec. hade den förre t. o. m. inlagt en förbön för sin vän och anhållit, att denne icke måtte behöva lida för hans skull.¹ Senare blev emellertid påfrestningen för stark, och de båda medanklagade kunde icke motstå frestelsen att söka förbättra sin ställning genom att skjuta skulden på varandra. Till följd härav framkommo även under rättegångens sista dagar en del nya avslöjanden, vilka givetvis icke stärkte de anklagades ställning, men för vilka man ur historisk synpunkt har anledning vara tacksam. Det sista förhör, varom protokollet har att förmäla, hölls på Stockholms slott den 22 dec., varvid bland andra ståthållaren på Gripsholms slott, Johan Koskull, var instämd för att fria sig för de beskyllningar, som riktats mot honom av den livländske äventyraren Oswald von Grabow och som kommit till domstolens kännedom genom Petrus Petrosa. Någon dom omtalas alltså icke heller denna gång, vare sig detta nu beror på att någon sådan ej fälltts förrän vid riksdagen påföljande sommar, eller därpå att protokollet även efter kompletteringen alltjämt är ofullständigt. Den omständigheten, att Petrosas omtalade nådeansökan är skriven just julaftonen 1605, tyder emellertid onekligen på att en dödsdom avkunnats omedelbart efter förhöret den 22 dec.

Det nytillkomna protokollet har ett alldeles särskilt värde därför att under rättegångens senare del ett par frågor dragits fram, som icke berörts under de tidigare förhören, men som spela en betydande roll i traditionen om Petrosa. För det första föras på tal de planer på mordförsök mot konungen, vilka i ett par av dennes egna brev och senare bl. a. hos kyrkohistorikern Baazius tillskrivits Petrosa.² Vid det tillfälle, då konungen själv ledde förhöret, kom han mycket snart in på denna som det kunde synas centrala punkt. De ordalag, vari det skedde, röja dock, att man icke var i stånd att förete så mycket som ett enda litet indicium till stöd för en dylik anklagelse. Efter att ha hänvisat till den jesuiterna tillskrivna läran om mordets berättigande såsom ett medel i kampen för den rätta tron och pekat på Vilhelms av Oranien exempel, »frågadhe H. K. M:t, om hann hafuer haft tillfälle, om icke hann haffuer ärnat gøre H. K. M:t det samme». Petrus bedyrade naturligtvis sin oskuld, och därmed synes saken ha fått falla. Av allt att döma har Karl IX varit

¹ H. Almquist, PHT 1912, s. 40.

² Se därom H. Almquist, PHT 1912, s. 21 ff.

tämligen övertygad om Petrosas ofarlighet, även om han ansåg förenligt med sina intressen att utmåla honom som en mördare, lejd av Sigismund och dennes anhang.

Av intresse är vidare, att hertig Johans namn figurerar i de bekännelser, som avlades mot processens slut, även om det tyvärr icke sker på ett sätt, som tillåter några bestämdare slutsatser. Under den konfrontation mellan Petrus och Laurentius Borlangius, som på rannsakingens sista dag arrangerades inför rätta, utspann sig mellan de båda anklagade en dialog, som i protokollet refereras på följande sätt: »Om hertigh Jahann, at Petrus uthaff H. F. N. skall uthi hemblighet warit tillfrågat om någenn tingh, nekedhe Petrus aldeles till. Männ Laurentius sadhe, at det ähr wist; och ähndå sädhenn nu uthi enn sedell, Petrus skreff honom till uthi fängellsse, stodh nämpdt uthi, at huar Laurentius inthet hadhe nämpdt någet om hertigh Jahann, då skulle hann icke heller någenn tingh röre der om? Der till swaradhe Petrus, at det stogh och widere i sedelenn, det hann sielff wille berätta om hertigh Jahann, huadh taal der uthe gick om honom.» Att Petrosa varit så angelägen att åt sig reservera redogörelsen för ryktena om hertig Johan, är ju onekligen egendomligt. Av vad slag dessa rykten varit, omtalas ej i protokollet. Det enda ställe, där detta meddelar något ytterligare om hertig Johan är en kuriös passus i en av Petrosas bekännelser. Det heter där, att en »liten fransos» för Sigismunds biktfader, jesuitpatern Bartius, visat upp en »stambok», i vilken alla de inskrivna namnen tillhörde mot Karl IX fientligt sinnade personer och bland vilka även hertig Johans stod att läsa.¹ Den omständigheten, att hertigen av Östergötland även på annat håll nämnes i samband med rättegången, kan ju icke annat än öka betydelsen av de anförda vittnesmålen. Hos Baazius omtalas nämligen i detta sammanhang en person, som till Johan sökt överlämna ett från Polen anlänt brev.²

Rättegången mot Petrosa avsåg ej blott att finna bevismaterial mot den anklagade och avgöra om hans brottslighet utan synes i minst lika hög grad ha gått ut på att avlocka honom de hemligheter, han möjligen satt inne med rörande Sigismunds diplomatiska förbindelser, intrigerna vid kejsarhovet och andra förhållanden av mera allmänt politiskt intresse. Man hade t. o. m. lovat benåda honom till livet, om han blott kunde lämna några upplysningar om de mördarslag mot konung Karl, om vilkas tillvaro denne var så fast övertygad.

¹ Prot. II.

² H. Almqvist, PHT 1912, s. 21.

Men det visade sig snart, att den anklagade på denna punkt icke visste mycket mer än sina domare. Däremot hade han åtskilligt annat att berätta, som säkerligen icke undgick att fånga dessas intresse. Sålunda var det nog icke utan en viss tillfredsställelse, konung Karl och dennes män togo del av de uppgifter, Petrosa under processens senare skede lämnade rörande förhållandet mellan Sigismund och de svenska immigranterna i Polen: »Om grefue Erich [Brahe] sadhe hann, at det ähr hans intention, det hann will dragha hit inn och will gå ifrånn broon och up till slätet på sinn bara knää och begäre nådh, ty der uthe haffuer han ingen hiälp uthaff konungen, och konungen kan ingen annan lijdh uthaf the swännsche ähnn Jörenn Pässe.»

Petrosa misstog sig emellertid, om han hyste förhoppningar att genom redogörelser för sitt under strövtågen förvärvade vetande om förhållandena ute i Europa kunna avleda sina domares intresse från hans egna upplevelser och eventuella delaktighet i intrigerna. Det nyfunna protokollet bjuder nämligen på icke så få utsagor om den anklagades tidigare öden. Genom att sammanställa dessa upplysningar med dem, som kunna hämtas från annat håll, blir det sålunda möjligt att väsentligen utvidga kännedomen om den period av Petrosas liv, som ur historisk synpunkt är den mest fängslande, hans verksamhet i Prag och ödesdigra utflykt till Krakau.

Efter att den 29 sept. 1604 ha avgivit en trohetsförsäkran till konung Karl hade Petrus erhållit i uppdrag att i dennes ärenden företaga en resa till Prag. Han gjorde därvid sällskap med den kejsarlige legaten Heinrich von Logau, som var på återväg från Moskva och som på Karls befallning förmåtts taga vägen över Stockholm. Resenärerna gåvo sig i väg den 1 okt.¹ och ankommo till Prag i december månad 1604.²

Under sitt samtal med Logau vid dennes ofrivilliga besök i Stockholm hade konung Karl beklagat sig över att han ännu icke erhållit något svar på den framställning, han för mer än två år sedan gjort till kejsaren. Han hade den gången anhållit om kejsarens medling i den svensk-polska konflikten och påvisat falskheten i vissa illvilliga rykten, vilka velat giva honom skulden till krigets utbrott. Därför hade han nu velat begagna tillfället och bedja Logau befrämja hans sak hos sin herre. Och dessutom hade Karl anhållit hos legaten, att samtidigt som han påminde kejsaren om det redan tidigare fram-

¹ Axel Oxenstierna, Skrifter och brevväxling, I, s. IX.

² A. O. Meyer, Nuntiaturberichte aus Deutschland, IV. Die Prager Nuntiatur, Berlin 1913, nr 344 a.

ställda förslaget om svensk-polsk medling även söka utverka, att denne genom påtryckning betoge tsaren varje lust att bryta freden med Sverige. Logau hade ställt sig förstående för konungens synpunkter och lovat att göra vad han kunde för att väcka sin kejsarlike herres intresse för dem.¹

Vad nu beträffar Petrosas uppdrag vid kejsarhovet, bestod det — såsom han själv uttryckligen uppger² — endast i att avvakta resultatet av Logaus démarche hos Rudolf II för att sedan bringa det till konung Karls kännedom. Det skulle emellertid visa sig, att åtskilliga svårigheter återstodo att bemästra, även sedan den kejsarlike legatens löfte om medverkan vunnits. Det var som bekant en ytterst sällsynt och svårförvärvat ynnest att få komma till tals med den folkskygge och för de flesta statsärenden likgiltige kejsar Rudolf. Det kunde likväl synas, som om dennes eget diplomatiska sändebud ej skulle behövt möta några hinder på denna punkt. Men så blev likväl fallet. Efter den första officiella mottagningen den 19 dec. 1604, varvid Logau väl knappast kan ha funnit tillfälle uppehålla sig vid så periferiska saker som den svenske konungens önskemål, fick han till omgivningens förvåning vänta länge och väl, innan hans kejsarlike herre bekvämade sig till att bevilja honom en ny audiens.³ Det kan f. ö. ifrågasättas, om han icke så småningom glömt sitt under det ofrivilliga Stockholmsbesöket avgivna löfte och aldrig med någon större iver gjort sig till tolk för konung Karls synpunkter. Den långa väntan på audiens kunde ju icke gärna tydas annorlunda än som ett tecken på onåd, och i så fall var det nog klokast att icke taga några onödiga risker. Petrosas situation var under sådana förhållanden föga avundsvärd. Utsikten att återvända hem med oför rättat ärende lockade honom tydligen ej, ty han synes snart ha tagit sitt parti och beslutat sig för att på egen hand söka utverka det besked, han länge förgäves väntat på.

Det måste genast falla i ögonen, att Petrosas utsikter att nå ett gott resultat voro ganska små; hans blygsamma sociala ställning var honom givetvis till hinder, och framför allt saknade han de stora ekonomiska resurser, vilka i allmänhet ansågos nödvändiga för den, som ville ha någonting utträttat vid kejsarhovet. Den spanske ministern skrev en gång till Filip III, att man måste ha händerna i fickorna, när man underhandlade i Prag. Där hade man inte att göra

¹ Oxenstierna, a. a., s. IX.

² Dels inför rätta (Prot. I, Historiellinen Arkisto XVII, s. 360; jfr H. Almquist, PHT 1912, s. 31), dels i det nyfunna tyska brevet av hans hand.

³ Nuntiaturberichte, n:r 344 a och 356 a.

med ministrar utan med köpmän.¹ Och svårigheterna ökades ytterligare därigenom, att kejsarens allsmåttiga gunstlingar, genom vilka allting måste gå, voro nästan lika svårtillgängliga som sin herre. Därtill kom, att Karl IX:s onekligen föga konventionella infall att hejda och uppehålla en kejsarlig legat samt anlita denne som överbbringare av egna diplomatiska meddelanden tydligen icke kunnat undgå att göra ett ogynnsamt intryck i Prag. Under rättegången uppgav Petrosa (vid förhöret den 19 dec.), att han hört en viss Balzar Märkla uttala sig mycket nedsättande om konung Karl, bl. a. på den grund, att denne begagnade kejsarens legater som brevdragare. I Petrosas omnämnda, på tyska skrivna brev, vilket förmodligen är riktat till geheimerådets president, greve Friedrich von Fürstenberg,² och författats någon gång i början av år 1605, uttalar han sina farhågor för att hans herres behandling av Logau skall bereda honom svårigheter och ytterligare förlänga hans med så stora omkostnader förenade vistelse i Prag. Han försöker dock ursäkta konung Karls handlingssätt och betonar, att detta icke framsprungit ur några som helst onda avsikter. Dennes mening hade endast varit att göra klart för det främmande sändebudet, att han i lika hög grad eftersträfvade ett förbund med kejsaren som med den franske konungen (»dass Fr. l. Dhl. ebenmessig zue der Röm. Kay: May:t als dem hochlöblichsten Christlichen Monarchen und nicht zue türppischen Bundtsgegnossen Ihre Verstandniss auff gemeine Huelffleistung gerichtet«). Detta uttalande är märkligt icke minst därför, att Petrosas uppfattning om, vad som var det väsentliga syftet med Karl IX:s hänvändelse till Logau, veterligen icke har någon motsvarighet på annat håll. Han bör ju emellertid ha varit väl initierad, och hans uppgift är f. ö. långt ifrån osannolik — icke mycket mer än en månad före Logaus ankomst till Stockholm hade konung Karl till Henrik IV översänt ett anbud om fördrag mellan Sverige och Frankrike.³ För Karl IX har det naturligtvis varit synnerligen angeläget att försäkra sig om, att han med sin sista diplomatiska aktion ej alltför mycket äventyrat sina förbindelser med det habsburgska huset.

De stora svårigheterna tyckas emellertid icke ha berövat Petrosa modet. Allt tyder på att han gripit sig verket an med oförskräckt het och energi. De män i kejsarens omgivning, som under förra

¹ A. Gindely, Rudolf II und seine Zeit, Prag 1868, s. 48.

² Skälen för detta antagande äro för det första, att Fürstenberg förekommer i Petrosas nådeansökan (se nedan!) och vidare, att han — så vitt jag kunnat finna — av de inflytelserika männen kring kejsaren var den ende, som titulerades greve.

³ H. Almquist, Henrik IV i sitt förhållande till Polen och Sverige, Hist. Tidskr. 1911, s. 188.

delen av år 1605 hade mest att säga till om, voro (frånsett den illa beryktade men mycket inflytelserike kejsrerlige kammartjänaren Filip Lang) geheimerådets sekreterare, Johan Barvitijs, dess president, F. von Fürstenberg, vice kanslern Rudolf von Coradutius och överhovmarskalken Jakob von Breuner.¹ Det är onekligen frapperande, att Petrosa i sin nådeansökan begär tillstånd att i samband med återbetalandet av ett i Prag uppburet lån få sätta sig i förbindelse med just dessa fyra personer. Den misstanken ligger ju här nära till hands, att den dödsdömde i förhoppning att kunna imponera falskeligen givit sig ut för att äga förnäma relationer vid kejsarhovet. Men denna misstanke saknar grund. Det är av flera skäl tydligt, att Petrosa verkligen lärt känna de fyra ministrarna. Sålunda figurera Barvitijs och Coradutius mycket ofta i Petrosas bekännelser. Under förhöret den 22 dec. omtalade han exempelvis, »huru hann haffuer tränngt på sinn expedition bådhe hos Coraducium och Barvitiium och besväret sigh haffue legat der så lännghe.» Vad Fürstenberg beträffar, förefaller det — som ovan framhållits — mycket sannolikt, att det var till honom, Petrosa riktade det citerade brevet rörande konsekvenserna av Logaus kvarhållande. Tydligt har Petrosa icke velat lämna någon väg oförsökt utan uppvaktat den ene efter den andre av de mäktiga ministrarna och försökt intressera dem för sitt ärende. För att vinna mera tilltro antog han titeln agent (»Petrus Erics de Petra, Agens Serenissimi Ducis Electi Regis Sueciae»),² vilken, om den också icke ägde samma förnäma klang som ambassadör eller legat, dock fortfarande som regel reserverades åt en stats offentliga sändebud.³ I vilken mån Petrosas ingripande kunnat påverka händelsernas utveckling, undandraget sig vår kännedom; det var måhända till en del hans förtjänst, att Barvitijs helt tycks ha vunnits för Karl IX:s sak, medan däremot dennes kollega Coradutius icke kunde förmås att övervinna sin antipati mot den svenske kättarkonungen. Att frågan om det svenska anbudets besvarande icke blott varit under debatt utan också hunnit över det förberedande stadiet, får väl anses framgå därav, att de båda rivaliserande ministrarna, enligt vad Petrosa erfarit, råkat i tvist om hur konung Karl borde tituleras. Barvitijs gick så långt i generositet, att han yrkade på att konungens titel skulle sättas såväl inuti som

¹ Nuntiaturberichte, s. LXX ff.

² I underskriften till det tyska brevet. Här få vi äntligen ett prov på, hur Petrosa själf skrev sitt namn, och kunna samtidigt konstatera, att hans från andra källor bekanta i och för sig imponerande rikedom på namnformer utökats med ytterligare en.

³ O. Krauske, Die Entwicklung der ständigen Diplomatie, Leipzig 1885, s. 154, 160, 182.

utanpå brevet, något som Coradutius givetvis vägrade att gå med på.¹ Denne förklarade tvärtom i ett samtal med Petrosa, att han icke ens ansåg sig kunna giva konungen den titel, denne gjorde anspråk på. Petrosa lämnar den något oväntade upplysningen, att detta hans samtal med Coradutius ägde rum »på gathunn uthi Praghe på wagnen, der de såthe tillhopa». Det vill alltså synas, som om Petrosa i tämligen obundna former kunnat umgås med kejsarhovets mäktigaste herrar.¹

Trots Petrosas alla ansträngningar lät det av honom så ivrigt eftersträvade beskedet vänta på sig. I mitten av februari 1605 tycks han ha varit betänkt på att ge upp spelet och resa hem.² Att han likväl stannade, berodde kanske på de penningunderstöd, han lyckades utverka. Den välvilligt sinnade Barvitijs förärade honom 100 silverkronor, varjämte han tycks ha erhållit ytterligare en summa penningar till låns.³ Tyvärr veta vi ingenting med visshet om det slutliga resultatet av Petrosas verksamhet. Det enda vi ha att hålla oss till, är Messenius uppgift, att han återvände med ett någorlunda gynnsamt svar från kejsaren. Men då Messenius' framställning av hela Petrosaepisoden verkar synnerligen vederhäftig och faktiskt vunnit bekräftelse på alla kontrollerbara punkter, torde man tämligen tryggt kunna lita på honom även rörande denna detalj.

Under sin långa väntan har Petrosa fattat allt större intresse för den form av politisk spekulation, som blomstrade i Prag och hämtade näring ur kejsarhovets komplicerade intrigspele. Övertygad om att även han var kallad att fylla en viktig mission, har han till sist företagit resan till Krakau och — i vad syfte det nu skett — för jesuitpatern Bartius framlagt sina vittfamnande projekt.

Redan den fråga varmed rättegången inleddes, rörde Petrosas förhållande till Oswald von Grabow, och dennes namn möter även i fortsättningen i olika sammanhang. Den anklagade gjorde gällande, att Grabow varit hans främsta kunskapskälla och tillika varit den, som lockat honom in på det politiska intrigspelets äventyrliga väg. Av brist på material har man varit ur stånd att kontrollera sanningshalten av dessa påståenden. Man måste givetvis alltid räkna med att Petrosa överdrivit högst betydligt i avsikt att framställa sig själv

¹ Prot. II.

² Vid denna tidpunkt äro nämligen några av de suppliker daterade, vilka O. von Grabow bad Petrosa föra med sig till Sverige; Grabow trodde alltså, att Petrosa stod i begrepp att resa redan då. I en av supplikerna tager Grabow Petrosa i försvar och söker förklara, varför denne trots sina ansträngningar dithills icke lyckats uträtta något.

³ Prot. I (Historiallinen Arkisto XVII), s. 377 samt P:s nådeansökan.

som förledd och i grund och botten ganska oskyldig. Emellertid finnes i Riksarkivet en bunt med brev av Grabows hand, vilka just härröra sig från tiden för hans samvaro med Petrosa och äro i hög grad belysande för hans relationer till denne.¹ Av dessa brev, vilka veterligen icke ännu utnyttjats av forskningen, äro tre — därav två utförliga memorial och en kortare »sedel» — riktade till Petrosa, ett till konung Karl, ett till greve Moritz Leijonhufvud (Lewenhaupt), ett till en av dennes tjänare och slutligen två till den rättslärd sachsiske diplomaten Godelmannus. De uppräknade dokumentens värde ligger icke minst däri, att de tydligen utgjort anklagelsesmaterial mot Petrosa. Bevisen härför äro lätta att finna. Till en början får brevens förekomst i Riksarkivet på så sätt en naturlig förklaring. Vidare framgår otvetydigt av domarnas frågor, att dessa kände åtminstone ett av de Grabowska memorialens innehåll; i rättegångsprotokollet heter det på tal om de klagomål mot ståthållaren på Gripsholm, som just framläggas i Grabows brev till Moritz Leijonhufvud: »Här på blef Gråbos breff upläsit, som Petrus hadhe haftt medh sigh.»²

För att till fullo kunna förstå memorialens innebörd måste man emellertid äga någon kännedom om deras upphovsman. Vem var Oswald von Grabow, och vad veta vi om hans tidigare öden? Vid tidpunkten för sitt sammanträffande med Petrosa i Prag var Grabow icke längre någon ung man. Hans stora inflytande på den unge svensken hade väl också sin grund just däri, att denne imponerades av den icke föraktliga mängd av erfarenheter och kunskap i politiska ting, hans äldre vän hunnit samla under en lång och på skiftande upplevelser rik bana. Grabow var som redan nämnts livländare till börd. Under de s. k. kalenderstriderna i Riga framträder han såsom en av de främsta inom det folkliga, polskfientliga, protestantiskt orienterade parti, som mot slutet av 1580-talet lyckades tillskansa sig makten i staden. 1587, då partiets ledare Giese företog en resa i syfte att söka utverka svenskt understöd, utsåg han Grabow till sin vikarie; denne kom alltså att för någon tid beklåda posten som diktator i sin hemstad. När efter konung Stefans död tronföljarfrågan blev aktuell, bestämde sig Riga stad, som fortfarande behärskades av Giese och hans parti, för att stödja ärkehertig Maximilians kandidatur. Det föll nu på Grabows lott att sätta sig i förbindelse med denne och underrätta honom om stadens

¹ I vol. 20 av »Strödda historiska handlingar» (»Handl. rörande politiska förhållanden»).

² Prot. I (Historiallinen Arkisto XVII), s. 371.

beslut.¹ Men nu börja motgångarna för Grabow. Efter Maximilians nederlag blir han fångslad och hålles inspärrad i Vilna. Friheten återfår han visserligen efter någon tid, men hans ställning är ohjälpligt undergrävd. Sommaren 1589 hålla polska kommissarier råfst i Riga med Giese och hans män. Giese själv avrättas, och Grabow brännmärkes offentligt som »landstrykare och penningslukare».² Det troligaste är, att han nu i sitt betryckta läge anhållit om hjälp hos Maximilian, för vars skull han råkat i olycka. I varje fall finna vi honom på 1590-talet i ärkehertigens tjänst. Denne hade som bekant då ännu icke släppt sina förhoppningar om att få bestiga den polska tronen och följde därför med största uppmärksamhet utvecklingen av Polens inre angelägenheter. Sin kännedom härom baserade han på de rapporter, hans diplomatiska ombud vid kejsarhovet, Sarntein, lämnade, och denne i sin tur stödde sig på de upplysningar, han erhöll av i Polen inskickade kunskapare. Särskilt ofta åberopar sig Sarntein på den i Krakau bosatte hemlige agenten, vars pålitlighet han vitsordar. Denne agent var just Oswald von Grabow.³ Hur länge Grabow kvarstannat i den österrikiske tronkrävarens tjänst, har jag ej kunnat utröna. Han sökte sig dock tydligen så småningom tillbaka till sin hemtrakt, men han misstog sig, om han hoppats att där finna en lugnare tillvaro. Enligt egen uppgift skall han under fastlagen år 1601 genom överfall av dynaburgiska littauer ha förlorat större delen av sin familj jämte alla sina ägodelar. Emellertid finna vi honom kort tid därefter i svensk tjänst. Redan samma år utförde han nämligen å hertig Karls vägnar en diplomatisk budskickning till Prag och återvände med kejsarens svar. Förmodligen har han gjort sällskap med den kejsarliga hovtjänaren Michel Schile, som i aug. 1601 på hemväg från Moskva hejdades av hertig Karl och därvid åtog sig att framföra ett budskap från denne till sin herre. I så fall har alltså Grabows uppdrag varit alldeles analogt med det, som några år senare föll på Petrosas lott. Om innehållet i den ifrågavarande brevväxlingen ges f. ö. en antydan i Grabows eget yttrande, att han — förmodligen på hemvägen — låtit förkunna för Rigaborna, att kejsaren förordnat hertig Karl till furste över hela Livland »vor guttwillige Abtretung des Liefflandes». Frågan om Livlands eventuella återlämnande till tyska orden var detta år aktuell. Man vet nu-

¹ Seraphim, Geschichte Liv- Est- und Kurlands (Reval 1896), II, s. 140, 145. Jfr Leinberg, Historiallinen Arkisto XVII, s. 359.

² Seraphim, a. a., s. 154.

³ J. Hirn, Die Renuntiation des Deutschmeisters Maximilian auf Polen (Mittheilungen des Instituts für oesterreichische Geschichtsforschung, IV. Ergänzungsband, 1893), s. 250.

mera, att hertig Karl själv förespeglat Maximilian, som var ordens stormästare, en dylik möjlighet. Dessa underhandlingar synas mig i själva verket giva förklaringen till Grabows uppträdande i hertig Karls tjänst. Efter all sannolikhet har han kommit till Sverige i Maximilians ärenden; hans kännedom om livländska förhållanden gjorde honom naturligtvis särskilt väl kvalificerad för ett sådant uppdrag.¹

Grabows karriär i svensk tjänst blev emellertid kortvarig och föga lysande. Kort tid efter sin återkomst från Prag blev han på hertigens order inspärrad i fängelse 1602. Grabow hävdade senare envist, att den stränga behandlingen från hans nye herres sida endast hade sin grund i obevisade misstankar. Av vad art dessa voro, framgår ej klart, men av allt att döma har hertigen börjat tvivla på hans pålitlighet och tystlåtenhet. Bl. a. skall hertigen enligt Grabows egen uppgift ha befarat, att denne hyste planer på att bege sig till Ryssland. Han fick avgiva hedersord på att stanna men flydde dock efter två års fängelse ur riket.² Detta skedde hösten 1604, några veckor före Petrosas avfärd. Att han nu ställde kosan mot Prag, berodde väl på att han hoppades kunna utnyttja sina gamla relationer och slå mynt av sin så mödosamt förvärvade diplomatiska insikt. Någon större framgång tycks han emellertid icke ha haft, ty då Petrosa i Prag antyde, att hertig Karl måhända ej vore alldeles oblidkelig, och självmant erbjöd sig att föra sin livländske väns talan inför denne, hakade sig Grabow med stor iver fast vid denna utsikt till räddning ur en tydligen ganska prekär situation. Till hertigen riktade han en supplik, i vilken han beklagade sig över den hårda behandlingen och med hänvisning till sina tidigare tjänster anhöll att bli tagen till nåder igen. Han utarbetade även ett memorial med anvisningar, hur Petrosa borde framlägga hans sak. Denne skulle för Grabows räkning begära ett skadestånd på 5 000 daler för utståndna lidanden; visade det sig omöjligt att uppnå något med godo, borde Petrosa gripa till hotelser och meddela, att hans vän hade för avsikt att vid nästa riksdag framlägga sina klagomål inför kejsaren och riksständerna. Slutligen sökte Grabow i ett brev till Moritz Leijonhufvud, som han haft att göra med under

¹ Brev från Grabow till Konungen, dat. Hapsal 27/1, 1602, bland »Skrivelser till Karl IX», RA; jfr H. Almquist, PHT 1912, s. 33; brev till konungen av den 26 jan. och 9 febr. 1602 från ståthållaren i Reval, Moritz Leijonhufvud (i »Livonica», RA); H. Hjärke, Bidrag till historien om Sigismunds förhållande till det Habsburgska huset, Hist. Tidskr. 1883, s. 269 ff. Hirn, a. a., s. 284 ff.

² Detta enl. uppgifter i Grabows egna suppliker.

dennes ståthållartid i Reval, förklara sin flykt och anhöll om dennes förbön.¹

Det kunde måhända tyckas vara bortkastad möda att sätta sig in i Oswald von Grabows tankevärld. Hans insats i samtidens politiska liv var ju synnerligen blygsam. Hans författarskaps påtagliga rent praktiska biavsikt — ett av de till Godelmannus riktade memorialen avslutas med en anhållan om kontant ersättning — väcker tvivel, huruvida det ens kan göra anspråk på att betraktas som uttryck för personlig övertygelse. Det förhåller sig dock i själva verket så, att ett studium av Grabows memorial och brev icke blott är nödvändigt, om man vill se Petrosas spekulationer i deras rätta sammanhang; det ger också — såvitt jag kan finna — den egentliga förklaringen till dennes slutliga olycksöde. Det kan f. ö. icke bestridas, att Grabows förkunnelse bäres upp av ett visst patos. Den är också i hög grad betingad av hans egna personliga erfarenheter. Grabows syn på tingen är naturligt nog i mångt och mycket identisk med den, som kan antagas ha varit förhärskande inom Maximilian närstående kretsar vid kejsarhovet. Hatet mot den polske storkanslern Zamoisky och dennes partigångare, genom vilkas förvållande hemstadens portar stängts för honom själv och hans herres högtflygande planer stäckts, behärskade honom alltjämt med full styrka. Det ena av hans två stora memorial bär också titeln »Von grosscanzlerischen Practiken in Polen und wie dieselbe zu fellen sein». Mycket förklarligt är likaledes, att Livlands lösryckande från polskt herravälde och återställelse till tyska riket utgör en centralpunkt i Grabows politiska spekulation. »Hann hänger dit på denn sijdhe, som Lijfland will falla», så karakteriserade Petrosa under förhöret — icke utan en viss förenkling — den ståndpunkt, som företräddes av hans vägvisare genom politikens irrgångar.² Grabows ställning till de religiösa tvistefrågorna blir förståelig, om man tar hänsyn till hans tidigare framträdande som förgrundsfigur i Rigas protestantiska parti. Den katolska reaktionen, som i Zamoiskianerna har ett av sina mäktigaste stöd, betraktar han som en stor fara. Någon ensidigt protestantisk ståndpunkt företräder han dock icke. Som slutmål för europeisk politik ställer han upp bildandet av ett stort, kring det tysk-romerska kejsarriket grupperat statsförbund, till vil-

¹ Uppgiften att Grabow invecklats i en försnillningshistoria tillsammans med Folkert Jung synes sakna grund. De rymde visserligen på en gång, men i det kungliga brev, som ger befallning om deras fasttagande, göres tydlig åtskillnad mellan deras förbrytelser (»hafue *den ene* emott eedh och förschrifningh och *den andre* tagit och opburit wåre penningar och sedan både som skelmer rympt»). Fullmakt för Erik Elofson 10 sept. 1604 (Riksregistr.). Jfr H. Almquist PHT 1912, s. 33.

² Prot. II.

ket de flesta europeiska folk, bl. a. Ryssland, Sverige, Danmark, England, ja även Frankrike, skulle förmås ansluta sig och som skulle ha till syfte att ena kristenhetens olika delar och möjliggöra ett samlat uppträdande mot turkar och tartarer. Förutsättningen härför var givetvis ett fredligt biläggande av de religiösa tvistigheterna; Grabows förslag till lösning av detta problem kan förtjäna anföras in extenso, icke minst av det skälet, att det tillkommit föga mer än ett decennium före det stora religionskrigets utbrott. »Dieselbe confoederation wurde glücklicher ergehen und mechtigeren Vortgang haben, wen die Kays. May:tt den ausslandischen Potentaten christlich verhieschen, dass hinhfüro nicht mit Schwerdt, Mordt, Brandt und dergleichen in streitiger Religion gefochten und inquiriret sondern mit des heiligen Geistes Schwerdt (so da ist das Wort Gottes) durch aller Potentaten darzu verordente(!) fromme christliche, Got und gemeinen Frieden liebende und für Augen habende Theologen auf einem darzu bewilligtem Concilio die streitige Punct dirimiret und bestendiger Religionsfriede verhandelt werden solte.»

Det är icke svårt att förstå, att Grabows tankar om behovet av de religiösa konflikternas utjämning haft lätt att vinna genklang hos Petrosa. Även denne bör i hög grad ha känt sig hindrad i sin rörelsefrihet av de religiösa skiljemurarna och ha insett, att han hade allt att vinna på deras nedbrytande. Så länge den absoluta ofördragssamheten dominerade kyrkopolitiken å ömse sidor, hade han uppenbarligen mycket små utsikter att kunna övervinna den misstro, som mötte honom i båda lägren. På protestantiskt håll skulle man icke så lätt förlåta honom hans långa studietid under jesuitisk ledning. Å andra sidan hade han genom sin flykt från kollegiet i Vilna, sin vägran att bli präst och främst naturligtvis sin tjänst hos den förhatlige usurpatorn på Sveriges tron gjort sig mer än suspekt i katolska ögon.¹ För egen del hade han sökt bygga upp en åskådning

¹ Flykten från Vilna omtalas i den av Biaudet (Historiallinen Arkisto XIX, s. 202) i utdrag publicerade Braunsbergmatrikeln. Denna uppgift synes mig förklara den av H. Almquist (PHT 1922, s. 30) påpekade motsägelse, Petrosa gör sig skyldig till, då han ena gången meddelar, att han vägrat taga emot de penningar, som av Sigismund erbjödos honom att studera för, och andra gången påstår, att han icke studerat mer än »en månad eller fem» (veckor?) »på konungen i Polens vägne». Förmodligen rymde han efter att ha tillbragt just så lång tid vid det polska kollegiet. — Petrosa förklarade inför rätta, att jesuiterna ansett honom suspekt, »aldenstundh hann icke haffuer welet blifuit präst» (Prot. II.). Denna hans vägran har nog stått i samband med det plötsliga avbrottet i Vlnastudierna. — Den återopade notisen ur Braunsbergmatrikeln lämnar även den mycket överraskande upplysningen, att *Petrosa varit lärare åt Gustav Adolf* (»Gustavi pedagogus»). Föreligger här ett rent misstag eller är det kanske icke alldeles otänkbart, att Karl IX, som lät Petrosa översätta Norrköpings riksdagsbeslut och arvföreningen till latin, ävenledes givit honom i uppdrag att under någon kortare tid leda den unge tronföljarens språkstudier?

på katolsk grundval men med inslag av protestantiskt ursprung. Under det av konungen personligen ledda förhöret tvangs Petrosa att närmare fixera sin ståndpunkt; i en kortare ordväxling med sin höge åklagare, vars intresse för teologiska stridsfrågor ej heller nu förnekade sig, tog han avstånd från dennes förenklade tolkning av avlatlärnan och gav en skildring av sin egen utvecklingsgång och slutliga ståndpunktstagande, som onekligen röjer, att dess upphovsman med en för tiden föga vanlig självständighet reflekterat över de religiösa frågorna. P. berättade, att en viss Laurentius Olai¹ var den, som först förde honom ur landet och till Braunsberg (detta skedde år 1594; se Biaudet, *Historiallinen Arkisto XIX*, 1905, s. 202); »der fick hann först denn påuische relligionen menn sädhen han kom till Room och sågh sådhann widskepelse, war hann een tidh uthi stor tuiffuellsmåll om samma relligionn. Så när som i fiordh, denn tidh han kom i salschap medh Logha och kom till Pragma, då togh hann denne relligionen fullkommelighen ahnn, männ widschepellse håller han inthet uthaff. Tilbidhie the helghe finner hann någenn grundh uthi denn helghe schriff, männ om Purgatorio eller schårseeldhe håller hann inthet uthaff; desse heliges tilbidhiannde wille han stadfäste der medh, att hann inthet tilbidhier them såsom till salighetenn uthann såsom medlere hos Christum.» Redan tidigare hade han förklarat, att han hyste en avgjord sympati för Calvins lära om predestinationen.² Man får f. ö. ett bestämt intryck av att de religiösa och kyrkliga problemen voro de enda, som i någon högre grad intresserade Petrosa. I andra frågor tycks han som regel ha antingen okritiskt accepterat sin läromästares idéer eller också icke ens reflekterat över dem. Då han under rättegången tillfrågades om sin ståndpunkt i kyrkliga spörsmål, var han sällan svarslös. Enligt traditionen skall han t. o. m. under det senare förhöret vid riksdagen i Örebro ha varit så vältalig i sitt försvar för katolicismen, att konungen sett sig nödsakad att låta doktor Johannes Raumannus offentligen bemöta hans argumentering.³ När det gällde politiska ting, inskränkte han sig däremot

¹ Denne inskrevs enl. Braunsbergmatrikeln på dagen ett år efter Petrosa i kollegiet (felskrivning?). Även han var tydligen en orolig ande att döma av en anteckning vid hans namn: »Non capax disciplinae dimissus . . . 1597». (A. G. Ahlqvists kopia av matrikeln bland dennes övriga avskrifter, Riksarkivet).

² H. Almquist, PHT 1912, s. 39.

³ H. Almquist, PHT 1912, s. 21. Den i »Suomi» 1844 i utdrag publicerade sjätte delen av Stiernmans »Bibliotheca Svio-Gothica» tillskriver Petrosa tvenne översättningar, dels av Norrköpings riksdagsbeslut och arvförening (känd ifrån rättegångsprotokollet), dels av en av Bellarminos traktater. Då denne är känd som en av jesuiternas främste polemiker, skulle notisen alltså innebära, att Petrosa varit praktiskt verksam i den katolska reaktionens tjänst. Stiernman åberopar emellertid som stöd för sin uppgift ett brev av 1611 från Sigismund till Peder Wasteson. Det har lyckats mig återfinna denna skrivelse i en förteckning över Benzelianska saml. i Linköpings

gärna till en förklaring, »att detta var Oswalds praktiker.» I fråga om kyrkopolitiken ådagalägger han också en viss självständighet, så till vida som han är hågad att tilldela påven den ledar- och medlarroll, den betydligt mindre katolskt sinnade Grabow ansåg kejsaren självskrivna för. Han uppger själv, varifrån han hämtat dessa idéer. »Päuenns legatz taal war alt om handell till fridh», meddelade han under förhöret.¹ Som bekant arbetade Clemens VIII under sina sista år på att söka åstadkomma en stor liga mot turkarna.²

Verkligt detaljerad blir icke Grabow i sin framställning, förrän han kommer in på de speciellt nordiska problemen. Han börjar med att konstatera, att situationen är ohållbar och en förändring nödvändig. Han beklagar, att Sigismund, vars polska kandidatur han ju tidigare varit med om att bekämpa, genom Zamoiskys intriger mot naturens ordning berövats sitt arvrike, först in på »die fremde, ungewisse und sehr unrichtige Polnische Regierung» och därigenom kommit att så att säga »sätta sig mellan tvenne stolar». Sigismund bör därför förmås att avstå Polens krona till någon annan. Som lämpligaste kandidat föreslår Grabow prins Johann Georg av Sachsen, broder till den dåvarande kurfursten Kristian II. Härmed stode enligt Grabow ofantligt mycket till att vinna. Zamoiskianernas stora makt skulle definitivt brytas ned, ett närmande mellan Polen och kejsarriket skulle äga rum — det sachsiska furstehuset var nämligen nära lierat med kejsarmakten — religionsfrihet skulle kunna genomföras och ett stort steg tagas mot kristenhetens enande.

Genom vilka medel anser Grabow, att man skall kunna realisera en så genomgripande förändring av det europeiska maktläget? För att få Sigismund att godvilligt lämna ifrån sig Polens krona måste man — så resonerar Grabow — kunna garantera honom Sveriges i utbyte. Att polackerna skulle kunna förmås att gå med på något sådant, vore givetvis icke att förvänta. Det bleve därför nödvändigt att gripa till list. Grabow ger anvisningar om, hur man härvidlag bör förfara och hur Sigismund skall kunna kringgå det honom avtvungna löftet att icke lämna riket utan riksdagens samtycke. Men hur skall det lyckas att förmå konung Karl att erkänna Sigismunds anspråk? Icke heller på denna punkt är Grabow rådlös. Han anser

stifts- och landsbibliotek (Repertorium Benzelianum, Sthlm 1791, s. 214; en kopia av brevet finnes bland »Handlingar rörande kloster» i Ahlqvistska avskriftssamlingen, Riksarkivet). Av detta brev framgår i själva verket tydligt och klart, att den Per Eriksson, som verkställt den ifrågavarande översättningen, ännu var i livet 1611. Uppgiften att Petrosa översatt Bellarmino beror alltså på ett rent misstag. Jfr Leinberg, Om finske studerande i jesuitkollegier (Historiallinen Arkisto XI), s. 203 ff.

¹ Prot. II.

² Se t. ex. Pastor, Geschichte der Päpste, II, 1927, s. 229.

sig kunna utgå från att Karl, som »svävade i ständig fara och fruktade för förräderi och sina undersåtars otrohet», icke skulle kunna vägra att inleda underhandlingar, om en medling erbjödes honom av kejsaren själv. En dylik aktion borde dock sättas i scen, innan Karls kröning ägt rum, »nach welcher die Vergleichung beschwerlicher eintreffen wurde». Vid sitt studium av det Grabowska memorialiet ha Petrosas domare förklarligt nog fäst sig vid denna sista punkt. I protokollet omtalas, att de förgäves bett om närmare upplysningar: »At konungen skulle göra fridh, för ähnn H. K. M:t skulle låthe cröne sigh, och mere huadh som der effterfölgiert? Sadhe Petrus, at det war Osswaldz practiker.»¹

Grabow nämner ingenting närmare om, hur han tänkt sig den planerade »försoningens» karaktär; förmodligen har han menat, att Karl skulle återgå till sitt hertigdöme. Han betraktar det dock som en nödvändig eftergift från Sigismunds sida att utlova religionsfred i landet. Slutligen borde det tysk-romerska rikets förnämsta herrar och ständer samt några transmarina stater — främst åsyftas väl England — övertalas att jämte kejsaren inträda som garantier av överenskommelsen mellan Karl och Sigismund. Grabow tycks t. o. m. ha varit inne på tanken om en permanent skiljedomstol, ty han framhåller, att fördraget även bör fastställa, vilket straff som skall drabba den som överträder dess bestämmelser, samt ange, vem som i sådant fall skall fungera som domare.

Grabow har tydligen hyst vissa farhågor för att han i sina beräkningar överskattat Karl IX:s förhandlingsvillighet. Han har därför i ett tillägg till sitt till Petrosa riktade memorial ansett sig böra ge anvisning om hur man borde förfara, i händelse den svenske konungen satte upp större motstånd än väntat var. I så fall — heter det — »wurde die Keys. Maytt bey dem Herrn Grossfürsten zu Moschou und das churf. Haus Brandenburg bey dem Konige zu Dennemark untersuchen, dass der Herzog Carl von beiden Seiten vermocht oder gezwungen wurde den König Sigismundum in Schweden anzunemen». Denna detalj av Grabows storpolitiska program är värd att lägga märke till. Man kan utan svårighet föreställa sig, hur konung Karl bör ha reagerat inför tanken på en »försoning» av det slag, som här antydes.

Det är mot bakgrunden av Grabows stora förslag till lösning av

¹ Prot. II.

de nordiska problemen man bör se Petrosas strödda uttalanden i samma fråga under förhöret. Ja, det är nästan ogörligt att inläsa någon förnuftig mening i dessa, om man ej beaktar sambandet med Grabows idéer. Tillfrågad av konung Karl, »huru hann schulle komme konungen i Polenn att göre et knäfall för H. K. M:t», svarade Petrosa: »genom påven». Denne vore enligt den anklagades övertygelse »för konungens i Polenn nödh schuld» beredd till ett dylikt steg, oaktat konung Karl var hans fiende. Och Petrosa förklarade vidare, »at bådhe Päuenn och keyserenn och andre flere herrer, som H. K. M:t wille begäre, schulle afbidhie H. K. M:t, att H. K. M:t för christennhetenns wälferdh schuldh wille göre frid på the wilkor, H. K. M:t sielff wille».¹ Att påven och kejsaren skulle kunna förmås att påtvinga Polen en ofördelaktig fred med Sverige — en så barock tanke har säkerligen icke ens kunnat upptrinna i Petrosas hjärna. Nej, den fred, som här föresvävat denne, har tydligen icke varit något annat än ett fördrag mellan Sigismund och Karl av ungefär samma slag, som det Grabow propagerade för. Även Petrosa laborerade av allt att döma med tanken på en internationell hjälpaktion med syfte att återge Sigismund hans arvrike. Men troligen har han tänkt sig den blivande överenskommelsen vida förmånligare för konung Karl, än den tedde sig i de Grabowska projekten. Man har i alla fall ingen anledning att betvivla hans uppriktighet på denna punkt.

Överensstämmelserna mellan Grabows och Petrosas uppfattningssätt äro ofrånkomliga. I motsats till vad man kunde synas ha anledning förmoda, överdrev den senare tydligen icke, då han inför rätta framhöll sitt starka beroende av sin livländske läromästare. Man frågar sig nu, hur denne varit i tillfälle att utöva ett så starkt inflytande? Petrosa, som tydligen icke var blind för att förbindelsen med Grabow just icke bidrog att höja hans aktier i domarnas ögon, sökte få den att framstå så flyktig som möjligt — föga konsekvent för övrigt, eftersom han på samma gång bemödade sig att framställa Grabow som förledaren och initiativtagaren. Han gjorde sålunda gällande, att han »alldrigh i sine dagher haffuer något stämplat eller practiceret medh honom». Tvärtom, så snart han »hördhe uthaff Gråbo om det förslaget, at K. M:t uthi Swerighe schulle med macht blifua öfverfallin, hölt hann honom suspecht och slogh sigh ifrån honom».² Det är förvånande, att Petrosa icke insåg det lönlösa i att förneka, att hans samarbete med Grabow varit av en ganska intim

¹ Prot. II.

² Prot. I (Historiallinen Arkisto XVII, s. 362); jfr H. Almquist, PHT 1912, s. 34.

karaktär. Ty han kan icke gärna ha varit okunnig om att domstolen i sin ägo hade ett dokument, som på ett otvetydigt sätt vederlade hans uppgifter i denna sak. Det är den omtalade »sedel» till honom från Grabow, odaterad, men — såsom framgår av innehållet — skriven i Prag någon gång efter den 15 mars 1605. Den har följande lydelse: »Ich muss zwar bekennen, dass ich meinem gutten Freunde Michel Schile vertrauet; ich beschriebe Mittel, wie Herzog Carl mit dem Konige Sigismundo etwa durch kunfftige, der hohen Potentaten Unterhandlung konte zur Versunung und freundtlicher Zuversicht kommen. Was das Pferdt anlangt, wuste ich nicht, obs hir zum Aussreiten oder zur Reisse solte gebraucht werden; sonsten können die Sachen durch zufellige Botschafft bestellet werden. Das Vertrauen iegen dem H. Angler ist darumb geschehen, ob auch seines Herrn, des H. Grosfursten, Beforderung darzu kommen mochte, mher nicht. Dass aber ein Verleumbder mher darzu thut und mich wegen des Gross Canzlers gerne verdecktig machen wolte, daraus sihet man, dass er grossen Zusatz thuet, woefur Her Got richten und straffen wirdt, deme ich die Rache bevehle. Oswaldt.»

Dessa hastiga rader kasta ett plötsligt blixtljus öfver Petrosas och Grabows mellanhavanden under Pragtiden. Petrosa har tydliggen riktat skarpa förebräelser mot vännen för dennes meddelsamhet och bristande vilja att hemlighålla deras gemensamma planer rörande »försoningen» mellan Sigismund och Karl. De personer, vilka Grabow på egen hand tagit till förtrogna, voro båda hemmastadda i de politiska intrigernas värld. I den ene av dem, Michel Schile, igenkänna vi den kejsrerlige hovtjänaren, som år 1601 skickades till Ryssland, och i vars sällskap Grabow måhända befann sig, då han i hertig Karls ärenden företog resan till Prag. Den andre, Hans Angler, vistades sedan den 15 mars som den ryske tsarens sändebud i Prag.¹ Man måste medge, att Grabow endast handlade i överensstämmelse med sin stora plan, då han genom Angler sökte intressera tsaren för ett ingripande i den nordiska konflikten. Den påtagliga iver, varmed han skjuter ifrån sig misstanken att ha visat det ryska sändebudet allt för stort förtroende, verkar därför ganska öfverraskande. Förhöll det sig kanske så, att Petrosa ogillade denna punkt i programmet och icke delade sin medarbetares tro på tsarens lämplighet som medlare?

Det förefaller mig tämligen klart, att Petrosas utflykt till Polen icke varit något annat än ett led i de båda politiserande vännernas

¹ Hirn, a. a., s. 295. Den i Grabows »sedel» omtalade hästen figurerar även i rättegångsprotokollet. Borlangius: »Mårten Schumers häst war denn, som Petrij lät ledhe efter sigh uthi Praghe» (Prot. II). Några upplysningar om vad denna episod inneburit, lämnas dock icke.

gemensamma strävanden att göra verklighet av sin djärva plan. Liksom Grabow via Angler och Godelmannus¹ sökte väcka tsarens och kejsarens intresse för den, föll det på Petrosas lott att genom jesuitpatern Bartius bringa den till den polske konungens kännedom. För en sådan uppgift var han naturligtvis mycket bättre lämpad än den forne Maximilian-anhängaren Grabow. Petrosa uppgav också under rättegången, att det var på dennes uppmaning, han reste till Krakau.² Det är icke osannolikt, att det stora memorialet till Petrosa utarbetades just vid denna tidpunkt för att tjäna som vägledning för det förestående samtalet med Bartius.³ Under ett av förhören omtalade Borlangius — som hela tiden tycks ha spelat en underordnad roll — att Petrosa givit honom i uppdrag att vid sitt förberedande besök i Polen höra efter, »om konung Sigismund åstundade Petri operam».⁴ Den anklagade förnekade icke sanningen härav men hävdade, att avsikten endast varit att lura Bartius och få denne att tro på allvaret i hans polska sympatier. Detta kan ju vara sant, men när Petrosa vill göra gällande, att Krakaubesökets enda syfte varit att spionera för den svenske konungens räkning, är det icke gärna möjligt att sätta tro till hans ord.

Borlangius upplyste vidare, att orsaken till att Petrosa var »uti någon förakt» hos polackerna, var den, att han motarbetades av Erik Gyllenstierna.⁵ Denna notis förtjänar uppmärksamhet, då den tyder på att Petrosas polska utflykt väckt större uppseende, än man hittills haft anledning förmoda. Hans företag har tydligen diskuterats i de svenska emigrantkretsarna. Att just Erik Gyllenstierna ställde sig avvisande, kan möjligen stå i samband med dennes katolska nit;⁶ Petrosas renlärighet var ju långt ifrån oomstridd. Vad som nu anförts, är ägnat att giva en viss trovärdighet åt det redan tidigare av Borlangius till rättens kännedom bringade ryktet, att man, när Petrosa lämnat Krakau, skulle ha velat kalla honom tillbaka och verkställt efterspaningar efter honom på flera håll. Bland dem, som

¹ Att Grabow just vände sig till Godelmannus, får sin förklaring därav, att denne varit Riga stads syndicus under den Gieseska regimen. Seraphim, a. a., s. 145.

² Prot. II.

³ Uppmanad att redogöra för de förslag, han framlagt för Bartius, svarade Petrosa, att »hann kann det icke wethe, ty alle desse conditioner hafuer hann icke uthaff sigh sielf uthann uthaff Osswaldh». Prot. I (Historiallinen Arkisto XVII), s. 373.

⁴ Prot. II.; För Borlangius hänvisas till art. (av B. Boëthius) om denne i Sv. Biogr. Lex. Som ytterligare bidrag till B:s biografi kan meddelas, att han inskrevs i Olmützkollegiet ^{20/1} 1598 (se nedan!), och vidare, att han tycks ha frigivits ur fångenskapen i nov. 1612. Åtminstone försvinner hans namn vid denna tid ur längderna över fångar på Sthlms slott. (Div. handl. rörande Sthlms slott 1612, bunt 3, Slottsarkivet).

⁵ N. Ahnlund, Wivallius och Gyllenstiernorna (Sv. Tidskr. 1919), s. 41 f.

utskickats i sådant syfte, skulle själve kungagunstlingen Jöran Posse ha befunnit sig.¹

Man bör icke lämna ur sikte det förhållandet, att vår kännedom om Petrosas samarbete med Grabow bygger på ett material, som förmodligen helt och hållet och i varje fall till väsentlig del varit bekant för domstolen. Denna har alltså varit i stånd att draga samma slutsatser, som dem vi nu kommit till. Den ovanligt stränga domen över Petrosa ter sig under sådana förhållanden icke som något mysterium. Det kan icke gärna råda något tvivel om att Petrosas innehav av de komprometterande Grabowska papperen varit den egentliga orsaken till konungens vrede mot honom. Att åtaga sig att uppträda som förespråkare för en förrymd statsfånge, som var nog fräck att under hot om repressalier fordra att bli återupptagen i tjänst, samtidigt som han genom kringsända memorial sökte intressera Europas monarker för en internationell aktion till förmån för Sigismund — redan detta var någonting oerhört. Därtill kom, att Petrosa enligt dokumentens otvetydiga vittnesbörd stått på vänskaplig fot med en så förhatlig person, samarbetat med honom och i mångt och mycket delat hans uppfattning. För mindre än så hade åtskilliga av det Karolinska skräckväldets offer fått vandra till stupstocken. Gentemot detta vågde det föga, att han med nit fullföljt sitt diplomatiska uppdrag.

Petrosa bör ha djupt ångrat sitt oförsiktiga erbjudande till Grabow att föra dennes talan i Sverige. Man förvånar sig därför knappast över att möta en viss bitter ton i hans uttalanden om den forne vännen och medarbetaren. Det är med tydlig ironisk anspelning på Grabows hållningslöshet, han omtalar, hur denne, som under den första tiden av deras samvaro i Prag uttalat sig mycket nedsättande om konung Karl, helt plötsligt ändrar ton, så snart Petrosa förespeglar honom en ny anställning i svensk tjänst. »Och sådhen som hann hördhe denne förtröstningh, hördhe hann [Petrosa] aldrigh eller förnam uthaff honom, at hann schulle ware emot H. K. M:t.»²

Var alltså förbindelsen med Grabow den egentliga orsaken till Petrosas olycksöde, är därmed icke sagt, att den spelat lika stor roll i den formella motiveringen för domen. Messenius uppger, att Petrosa »överbevisades huvudsakligen genom ett offentligt skydds brev, som han mottagit av konung Sigismund».³ I själva verket får man av rättegångsprotokollet veta, att Petrosa för att försäkra sig om

¹ H. Almquist, PHT 1912, s. 36.

² Prot. I (Historiallinen Arkisto XVII), s. 362.

³ Scandia Illustrata, VIII, s. 98.

lejd skickat Borlangius i förväg in till Krakau. Dennes första försök misslyckades, men vid ett andra besök erhöll han genom pater Bartius för vännens räkning en av den polske konungen utfärdad »salvum conductum eller frijleigde». Petrosa påstår emellertid, att han rivit sönder detta dokument.¹ Man blir därför icke litet förvånad, då man finner, att det ännu är i behåll bland Sigismunds övriga originalbrev i Riksarkivet och alltså med säkerhet varit i domstolens händer. Uppenbarligen har Petrosa på denna punkt farit fram med osanning.² Det ifrågavarande skyddsbrevet är dagtecknat på slottet i Krakau den 20 maj 1605 — här ha vi den enda uppgiften om tidpunkten för Petrosas polska äventyr — och utgör en befallning till alla som komma i beröring med innehavaren, Petrus Erici Suecus, vilken konungen låtit kalla till sig »in besondern angelegenen Geschefften», att låta denne fritt passera och vara honom behjälplig på allt sätt. Man kan under sådana förhållanden icke avvisa Messenius' uppgift om domens motivering. Framför allt när det gällde att inför ständerna framlägga den anklagades sak, har givetvis det av rikets fiende utfärdade skyddsbrevet utgjort ett påtagligt och talande bevis för dennes brottslighet. En annan sak är, att detta dokument icke ensamt räcker till för att förklara, varför konungen fattats av en sådan vrede mot den dömde, att han för denne ansåg sig böra välja ett dödssätt, som även för dåtida begrepp var sällsynt grymt och som icke heller undgick att göra ett djupt intryck på samtiden.³

Det bör här tilläggas, att anklagelsesmaterialet mot Petrosa under den tid, som förflöt mellan rättegången i december och målets slutliga behandling inför ständerna i Örebro, sannolikt kompletterats med ett nytt vittnesmål, så mycket intressantare som det just bör ha rört själva huvudfrågan, Petrosas roll i den Grabowska intrighärvan. Bland den mängd av skrivelser, genom vilka konung Karl träffade förberedelser för den stundande riksdagen, finnes även en den 27 febr. 1606 daterad instruktion för Erik Jöransson (Tegel).⁴ Denne beordras där att begiva sig till Gripsholm för att anställa förhör med »den Hans Angler, som hafwer waritt förre stor furstens Buritz Gudenows förtrogne tolck» och som antages kunna lämna upplysningar om några förrådiska Narva-borgares förehavanden.

¹ Prot. I (Historiallinen Arkisto XVII), ss. 363, 366, 372.

² Såvida icke felet är protokollföreläsnings, som möjligen kan ha förväxlat lejdebrevet med rekommendationen till Aquaviva, vilken Petrosa likaledes uppgav sig ha förstört.

³ Se härom utom Messenius, den förut åberopade anteckningen om Petrosa i Braunsbergmatrikeln samt »Hertig Karls slaktarbänk», 1617, fol. 26.

⁴ Riksregistr.

Hans Angler var ju samme man, som Grabow ett år tidigare ute i Prag invigde i sina planer — efter vad det vill synas utan Petrosas medgivande. Han hade, då han på hemväg från Prag passerade svenskt område, häktats på befallning av Karl IX, som misstänkte honom för spioneri. Det är föga troligt, att konungen försummat utfråga honom om hans förbindelser med Grabow och Petrosa. Att hans bekännelse kunnat vara av största betydelse, ligger i öppen dag. Tyvärr ser det dock ut, som om några upplysningar om ett sådant förhör med Angler och resultatet därav numera icke stå att vinna.¹

Det är tydligt, att de slutsatser om Petrosas liv och verksamhet, det här framdragna materialet givit anledning till, på visst sätt äro ägnade att dämpa martyrglansen kring hans huvud. Visserligen har bekräftelse vunnits på att beskyllningen för delaktighet i mordanslag saknade varje grund, men å andra sidan framgår av dokumentens vittnesbörd, att han i intimt samarbete med en av Karl IX illa sedd politisk intrigmakare sökt — låt vara i en av nödvändigheten betingad blygsam skala — praktiskt verka för idéer, vilka uppenbarligen icke kunnat realiseras utan risk för en våldsamt omvälvning av det svenska samhället.

Den rikare belysning, som faller över Petrus Petrosas liv, har dock knappast förtagit något av dess tragik. Så mycket är säkert: Karl IX:s porträtt av den för honom så förhatlige papisten har föga likhet med originalet. Någon samvetslös, kallt beräknande skurk var Petrosa minst av allt. Jag tror man förstår honom bäst, om man gör klart för sig, att han framför allt var en studiernas och det teoretiska intressets man. Traditionen om att han avlagt doktorsgrad är visserligen obestyrkt men vittnar dock om att han ansågs vara en lärd man. Och matriklarnas vittnesbörd giva vid handen, att han ägnat åskilliga år åt universitetsstudier. Hans teoretiska, verklighetsfrämmande läggning röjer sig i hans tydliga förkärlek för teologiska spörsmål och förklarar väl också, att han kände sig dragen till de djärvt uppbyggda Grabowska projekten, så tilltalande för tanken men så föga rotfasta i realiteternas värld. Den fosterlandskärlek, som kommer till uttryck i hans yttranden under rättegången, var utan tvivel äkta. Och tecken finnas — som vi sett — vilka tyda på att han tagit avstånd från den del av Grabows plan, som innebar de största riskerna för Sverige. Det förefaller sannolikt, att han aldrig på allvar satt sig in i de praktiska konsekvenserna av det program, han arbetade för. Redan det att han ej i tid genomskådade

¹ Om Anglers häktning och fångenskap i Sverige se H. Almquist, Sverige och Ryssland 1595—1611, Upps. 1907, ss. 89, 95.

Grabow, tyder på, att han trots sin lärotid vid kejsarhovet och sina inflytelserika bekantskaper aldrig hunnit bli riktigt hemtam i intrigernas värld. Hans religiösa utveckling visar bäst, i hur hög grad han lät sig bestämmas av rent teoretiska bevekelsegrunder. Till synes fullständigt obekymrad om de synnerligen kännbara följderna, ett religionsbyte på hans tid som regel förde med sig, vacklade han mellan de olika bekännelserna, precis som om det gällt att taga ståndpunkt till ett för yttervärlden likgiltigt vetenskapligt problem. Vid en tidpunkt, då han genom, som det förefaller, framgångsrika studier kvalificerat sig för en karriär i den jesuitiska propagandans tjänst, får han ögonen öppna för vad han anser vara vidskepliga inslag i katolicismen. Han kommer »uti stor tvivelsmål», vägrar att bli präst, har därmed förstört sina utsikter till framgång och bemötes även senare med misstänksamhet å rättroget håll. Men knappt har han avsvurit sina gamla villfarelser och lyckats vinna konung Karls förtroende, förrän han under sina samtal med Logau, ombord på det skepp, som förde dem båda mot Prag, låter sig övertygas om att hans ungdoms tro dock i grund och botten är att föredraga — lät vara i modifierad form.¹ En sådan brist på anpassningsförmåga är tydligtvis riskabel i hårda tider. Det ligger därför knappast något förvånansvärt i att en man av Petrosas typ, när han en gång på allvar dragits in i det politiska spelets mäktiga strömvirvlar, stod värnlös och dukade under.

Vi ha under våra strävanden att få ett grepp om Petrosas personlighet hittills endast kunnat bygga på vårt vetande om hans liv och verksamhet, försökt att skönja mannen bakom hans handlingar. Lyckligtvis äro vi icke uteslutande hänvisade till denna omväg. I Petrosas nådeansökan ha vi ett alster av hans egen penna, som på ett mera direkt och personligt sätt låter oss komma i kontakt med honom. Studiet av denna skrift befäster emellertid det intryck, den föregående analysen lämnat. Vi möta här en variant av den nordiska renässansens lärda typ, en fantast och mångfrestare med dragning åt det mystiska. Men Petrosas nådeansökan är ej blott i högsta grad tidspräglad. Den är på samma gång ett i all sin naivitet gripande mänskligt dokument, ett värtaligt minnesmärke från ett av vår historias mörkaste skeden. Den anföres här i oavkortat skick.

¹ Oklarheten i hans religiösa position lämnade naturligtvis fältet fritt för illvilliga uttydningar. Den förklarar, varför man t. o. m. kunnat framställa Petrosa som en listig bedragare, vilken genom att innästla sig hos såväl protestanter som katoliker lyckades bringa det så långt, att han samtidigt åtnjöt stipendium av påven, Sigismund och Karl IX! Palmschiöldska saml., vol. 236 (Upps. univ.-bibl.); även anteckning bland Ahlqvists avskrifter i Riksarkivet.

Aldranådigaste herre och konung.

Ner Alexander Magnus hadhe inthagitt Thebas, huilken stadh hadhe giort honom en stor skadha, och haffuer therföre giffuitt pris öffuer honom, haffuer dogh thenna mechtigha potentaten icke allena Pindarum, som dog icke var annat än en poet, men och hela hans familiam skonat, allena för några versor skull. Jagh haffuer, aldranådigaste herre och konung, icke allena hört men och förfarit, E. K. M. elska konsten och dygdhen icke mindre än Alexander M.,

1. huarföre så tillbiuder iag migh, huilket iag nest Gudz hielp skall holla, villie till E. K. M:ts kröning componera en så konstrijk ähreskrift, E. K. M. högloffligha namn till en odödelig berömmelse, som ingen haffuer ännu för mig udij Suergies rijke aldrig skriffuit, så att denna min skrift, huilken skall udij koparstycken affsättias, skall allom fremmandom så vell förstar som greffuar vara till ett stort under. Och detta vill iag på min omkostnat her i Suergie förendha.¹

2. Jag vill giffua E. K. M. tillkänna, huar inn om Suergies grentzer wexer ten kosteligest örtt, then nu hos alla herrar och potentater varder för thess stora dygd mykit affhollin och brukat dageligen; ähr och mykit dyr, thy hon finnes ingenstadz udij christenheten uthan vardher fördh aff Indien, aff huilken ingen heller vett udij Suergie.

3. Vill iag alla the peningar, som aff mig ähro till Prag ophagne och aff Martino Schummer borgadhe, låta betalla. Allena mig bliffuer eff[te]rlåtitt skriffua Baruitium, Greffuen till Förstenberg, Coradutium och herren Breiner till her om.

4. Vill iag nest Gudz nådigha hielp, om iag kan få vatten nogh vidh Kopparberget, oprätta ett instrument igenom icke så stor omkostnat, huilket skall uthaff sigh sielff opdragha thet vattnet, som i gruffuan ähr.

5. Så kan iag och så mykitt komma till vägha, at iag skall bekomma keijsarens medh 6 förstars intercessions breff, huilka allesamman skolla inn för E. K. M. nådafulla ansichte giöra för mitt liff en förbön; jag vill om andra greffuar och herrar inthet talla.

6. Jagh will inthet talla om huad iag kunde giöra och för E. K. M. utträtta, om E. K. M. för mig, mina 3 bröder sampt moder och systrar wille thaga

thaga udij gissell.

Och då skall E. K. M:t få se, om iag haffuer throligen ment medh E. K. M. heller och icke: dy på min siäll och saligheet haffuer iag aldrig medh någon practicerat emot E. K. M.

Till dessa 6 förslag mitt liff medh att lossa så säter iag nu och inn för E. K. M. mildha ansichte en alsomunderdånigaste bön på mina bara knä och bedher för sonsens Jesu Christi förskyllan, huilkens högga födelzesdag varder i morgon begängen, at E. K. M. då ville skona mig ähran och liffuett. Jagh loffuar migh villia nest Gud bruka them E. K. M. till ähro och godho och herefter bliffua visare, vetandes huem mig så

¹ = utföra, fullborda.

² bortfallet i papperets underkant.

en kärkommen gåffuo, som liffuett thet ähr, haffuer skenkt och eff[te]rlåtit. Thärmedh E. K. M. sampt thet hela konungliche huset unnes en lykesamm och gladeligh juledhagh medh så mångha ähr, om thet möieligitt vore at bidhie, som E. K. M. haffuer nu nådeligen unt migh timor uppa min sak migh att betenkia.

* * *

Litteraturen om Petrosa lämnar oss i så gott som fullständig oklarhet om vilken roll dennes och Laurentius Borlangius' olycks-kamrat, Carl Nilsson, spelat. Karl IX utpekar honom i sina omnämnda brev såsom medskyldig i de båda andras landsförrådiska stämplingar och Messenius omtalar, att han efter att vid Örebro-riksdagen ha underkastats tortyr och tvingats att åse Petrosas avrättning hölls inspärrad på Kastellholm för att slutligen drabbas av obotlig sinnessjukdom.¹ Det är allt. I rättegångsprotokollet nämnes han blott en enda gång, nämligen då Petrosa om honom förklarar, att han liksom Borlangius stode väl hos jesuiterna och att han »uthann tuifuell måtte ware endere uthaff them, som ähre uthaff Påuenn uthsennde till academierne at draghe them the kunne till Societetet».² Det förefaller emellertid, som om det icke låge utom möjlighetens gränser att något lätta på dunklet kring hans öde.

En av mig påträffad notis bland »Div. handl. rörande Stockholms slott 1609», Slottsarkivet, bestyrker sanningshalten av Messenius' uppgifter och upplyser dessutom om tidpunkten för den olycklige Carl Nilssons förflyttning till sitt dystra fängelse på Åland. I en redovisning över utbetalda tärepennningar meddelas nämligen, att profossen Olof Reeser den 22 nov. 1609 mottagit 10 daler penningar för att med tre man föra »Carl Nilsson fånge» från Stockholm till Kastellholm.

Bland »Handlingar rörande reformationen och motreformationen» (Strödda hist. handl. 2) i Riksarkivet finnes en brevväxling mellan två bröder, Hans och Carl Nilsson. Av breven härröra fyra från Carl men endast ett från brodern Hans. Det senare är i gengäld det enda, som bär något datum — det är skrivet i Örebro den 15 febr. 1606. En blick på brevens innehåll upplyser oss om att Carl Nilsson övergått till katolicismen och av den anledningen ådragit sig överhetens misshag. Brodern söker nu förmå honom taga sitt förnuft till fånga och utan dröjsmål »överge sin villfarande opinion». Det förefaller obestridligt, att redan det nu anförda icke lämnar rum för tvivel på

¹ H. Almqvist, PHT 1912, ss. 21, 41.

² Prot. II.

att den Carl Nilsson, som skrivit breven, är identisk med Petrosas olycklige »medbrottsling». Såväl ords- som tidsuppgift stämmer förträffligt; redan den 18 jan. hade konungen givit order om de tre fångarnas överförande till Örebro.¹ En närmare bekantskap med brödernas korrespondens låter ingenting framkomma, som på minsta sätt strider emot identifieringen; tvärtom finner man där mycket, som bekräftar dess riktighet.

Hans Nilsson har att döma av tonen i hans brev varit en myndig herre, icke utan ett visst inflytande. Man har framkastat en förmodan, att han skulle varit identisk med krigshövitsmannen Hans Nilsson Rosenbanér.² Mycket starka skäl tala för riktigheten av ett dylikt antagande. Till att börja med står det fast, att Carl var broder till den Hans Nilsson, som någon gång mot slutet av februari 1606 i sällskap med Filip Scheduling lämnade Örebro för att i konungens ärenden begiva sig till Holland. Dels uppger författaren av det den 15 febr. i Örebro daterade brevet till Carl Nilsson, att han kanske inom två dagar kommer att »draga utledes», dels är handstilen i detta brev av allt att döma densamma som i rapporterna från den till Holland utsände Hans Nilsson. Och att denne icke varit någon annan än Hans Nilsson Rosenbanér, framgår bl. a. av hans sigill.³ Det kan slutligen förtjäna anmärkas, att i den teckning av Sveriges politiska läge, som förekom i Hans Nilssons och Scheduling framställning till Staternas församling i Haag den 27 maj, det — med tydlig anspelning på Petrosa — heter, att konungen för 5—6 månader sedan fått i sitt våld t v e n n e av Sigismund i onda syften utskickade jesuiter.⁴ Hur skall man förklara, att här endast talas om två jesuiter, medan alla tre namngivas i konung Karls ungefär samtidigt utfärdade skrivelser till Henrik IV och kurfursten av Pfalz? Ligger det ej nära till hands att antaga, att man vidtagit denna lilla förändring för att befria Hans Nilsson för obehaget att behöva inför utländskt auditorium utpeka sin egen broder som missdådare?

Carl Nilssons brev till brodern giva förklaringen till det påfal-

¹ H. Almquist, PHT 1912, s. 41.

² Arkivanteckning å omslaget.

³ *H o l l a n d i c a*, Sv. sändebud till Kungl. Maj:t 1598—1611. En omständighet finnes emellertid, som är besvärande för identifikationen. Hans Nilsson Rosenbanér var son till den som ivrig katolik kände Stockholmsborgmästaren Nils Hansson (Brask). Men i de båda brödernas brevväxling framställes deras fader som protestant. En kritisk granskning av den Rosenbanerska släkthistorien skulle måhända ge förklaringen till denna egendomlighet. Schlegel-Klingspor, *Den ointroducerade adelns ättartaflor*; J. E. Almquist, art. Nils Hansson (Brask) i *Sv. Biogr. Lex.*

⁴ Karl IX:s instruktioner för Henrik Frankelin den 20 febr. 1606 och för Scheduling och Hans Nilsson den 3 mars s. å. (Riksregistr.); C. Sprinchorn, *Om Sveriges förbindelser med Nederländerna* (i *Hist. Tidskr.* 1885), s. 143.

lande förhållandet, att han icke underkastades förhör på samma gång som sina olyckskamrater. Han har tydligen icke anklagats för något annat än för att ha övergivit den rätta tron. Alla förhoppningar om att kunna avvinna Carl Nilssons brev något av intresse rörande Petrosas och Grabows intriger måste därför komma på skam. Brevven äro dock ur en annan synpunkt av icke ringa värde. De giva i sin utförlighet en god inblick i den andliga miljö, vari Petrosa och hans vänner rörde sig. Man måste nämligen utgå från att Carl Nilsson med vänskapens band varit förenad med Petrosa och Borlangius och att hans upplevelser utomlands åtminstone delvis varit gemensamma med deras. Härpå tyder redan ordalagen i Karl IX:s uttalande om de tre förrädarna, vilka av Sigismund skickats in i Sverige; att så varit fallet är ju f. ö. en förutsättning för att man överhuvudtaget skall kunna förstå, varför deras öden senare kommo att sammankopplas på det sätt som skedde. Nära till hands ligger en förmodan, att de lärt känna varandra under gemensamma utlandsstudier. En genomgång av för mig tillgängliga universitetsmatriklar har givit bekräftelse på detta antagande. I en förteckning över det jesuitiska Olmützkollegiets alumner påträffar man såväl Borlangius' som Carl Nilssons namn. Den förre inskrevs där den 20 febr. 1598, den senare den 22 nov. 1601.¹

Den som det förefaller tidigaste av Carl Nilssons skrivelser lämnar en redogörelse för hans religiösa ståndpunkt och har formen av en kritisk kommentar till konungens egen katekes, som tydligen blivit honom förelagd. På några punkter accepterar han denna men företräder på andra en bestämt avvikande uppfattning. Sålunda medger han, att »the språk som H. K. M:t hafuer andragit uthaf then helge skrift, bewijsa krafteligen, att man helgonen ingen guddomeligh ähre må göra», men söker leda i bevis, att man mycket väl kan åkalla helgonen och begära deras förböner utan att därför göra sig skyldig till brott mot Bibelns bud. Vidare presterar han i ett stycke, betitlat »Om then almennelighe kyrkia», ett varmt försvar för katolicismen som bärare av den sanna traditionen. Han anför Kristusordet: »sanningens anda skall bliva hos eder evinnerligen», och utlägger det på följande sätt: den sanna kyrkan bör enligt detta Gudsord alltid ha existerat; lutherdom och kalvinism kunna ej bevisas ha existerat; alltså: katolicismen är den enda rätta religionen. Efter att utförligt ha uppehållit sig vid dessa tvenne huvudargument

¹ Bland avskrifter av jesuitiska universitetsmatriklar, A. G. Ahlqvists avskriftssaml., Riksarkivet. Carl Nilsson betecknas som »acad. Hapsalensis» (= Upsaliensis?); hans namn är dock icke upptaget i Uppsala-matrikeln.

tillägger han: »Alt huadh som eliest blifuer lärdt uthi samma catechismo troor och bekänner iagh så när som om sacramenten, huilkas taal iagh ther icke fullleligen meenar wara upreknat och håller iagh medh then catholiska kyrkio wara siw sacrament.» Han slutar med att dekretera sin anslutning till den katolska transsubstantiationsläran.

Emellertid har Hans Nilsson gjort allt vad han kunnat för att övertyga brodern om, att dennes tilltag att inveckla sig i teologisk polemik med konungen stod i föga överensstämmelse med situationens krav. Han erinrade om faderns förmaningar på sitt yttersta och hotade med att själv bliva broderns värste förföljare, om denne icke genast sloge in på den rätta vägen. Carl tycks också så småningom själv ha kommit på andra tankar, ty han uttrycker i ett brev till brodern sin sorg över, att denne för hans skull »mycket förtret hafuer most lijdhä och spotzke ordh» och lovar att föga sig efter hans krav, såvitt det är möjligt »uthan samwetz beswäringh». »Och thetta till att grundelighen förfara» — heter det — »hafuer iagh satt migh förre att willa grannelighen öfuersee then Augsburgiske confession, förwissandes edher ther medh, att huadh iagh medh ett gott samweet göra kan, som edher wore behagheliget, thet will iagh inthet försumma.» Resultatet uteblev icke. I nästa brev förklarar han sig beredd att godtaga den augsburgska bekännelsen, desto hellre som han vid studiet av denna till sin glädje upptäckt, att den icke innehöll något om ubikvitetsläran, vilken han tydligen haft särskilt svårt att smälta. Men icke ens nu var brodern nöjd. Carl tvangs att löpa linan ut och i en sista skrivelse uttryckligen erkänna, vilken svår synd han begått, då han, »huar icke medh gerningar eller stempingar doch medh hugh och wilia, hulptit till att förtrycka» den religion, höga överheten vinnlägger sig om att försvara. Full av ånger medgav han, att han givit släkt och vänner rättmätig orsak till vrede och riktar ännu en gång till brodern en ödmjuk bön om förlåtelse. Slutorden röja bäst, hur litet han hade kvar av den trosvisa kampviljan från det tidigaste brevet: »Gudh göre migh edher så blijd, som I migh hafua godh ewangelisk!»

Den kraftiga påtryckning från broderns sida, varigenom Carl Nilsson förmåddes avsvärja de papistiska villfarelserna, frammanar ovillkorligen tanken på den omilda behandling, som tvingade Erasmus Montanus att förneka sina älsklingsidéer. Det kan väl knappast heller förnekas, att det finns ett visst släktycke mellan huvudpersonerna i dessa bägge dramer om åskådningens martyrskap, det verkliga och det diktade. Carl Nilsson var en vida svagare man än

Petrosa; Erasmus Montanus-draget är dock gemensamt för dem båda.

Man väntar sig knappt att finna Carl Nilssons religiösa tänkande präglad av någon större originalitet. Ägde vi blott en något mindre fragmentarisk kännedom om Petrosas och Borlangius' idéer, skulle det nog visa sig, att de tre vännernas åskådningssätt haft åtskilligt gemensamt. Några beröringspunkter äro vi dock i stånd att konstatera. Den av Carl Nilsson med sådan iver förfäktade åsikten, att helgonens tillbedjan »såsom medlare hos Kristus» icke står i strid med skriftens ord, återfinnes sålunda som en av huvudpunkterna i Petrosas religiösa programförklaring. Och beredvilligheten att såsom basis för en kompromiss acceptera den augsburgska bekännelsens ännu relativt moderata lutherdom tycks Carl Nilsson icke ha varit ensam om. Borlangius sammanfattade nämligen inför rätta sin ståndpunkt på följande sätt: »huadh gât ähr uthi denn päuische läran och kommer öfuerenns medh denn helghe schriffth och Ausburgische Confessionn, det kann hann inthet reiciere; sammaledhes medh andre sächter; männ det som der emot sträfuere, det förkaster hann aldeles.»¹

Det föreliggande materialet är tyvärr alldeles för knapphändigt för att tillåta ett klarläggande av de inflytelser, vilka varit bestämmande för Petrosa och hans kamrater i religiöst avseende. Det torde sålunda knappast vara möjligt att utröna, i vad mån de synkretistiska inslagen i deras åskådningar — mest utpräglade hos Petrosa men förefintliga även hos de båda andra — stå i samband med andliga strömningar ute i Europa. Något enklare borde det vara att få någon upplysning om på vilka vägar de katolska påverkningarna gjort sig gällande. På den punkten tyckas Carl Nilssons brev ge någon ledtråd. Dennes naiva men samtidigt rätt fyndiga bevisföring påminner obestriddligen om den, som ger sin prägel åt Klosterlasses författarskap. Men likheterna äro ej blott av metodisk och stilistisk art. Försvaret för helgonens åkallande återkommer i likartad utformning ofta i Klosterlasses polemik. Ännu mer slående äro överensstämmelserna i fråga om det andra huvudargumentet i Carl Nilssons apologi för katolicismen. Just framhållandet av den katolska kyrkan som den kristliga traditionens rättmätiga bärare spelar en mycket framträdande roll i Klosterlasses propagandaverksamhet och — vad mera är — dennes bevisföring överensstämmer

¹ Prot. II. Jfr B. Boëthius' omnämnda art. om Borlangius i Sv. Biogr. Lex.

i detalj med den svenska studentens. Tankegången är identisk och samma bibelcitat åberopas som stöd.¹

Uppenbarligen är det för en icke kyrkohistoriker vanskligt att söka avgöra, i vilken mån Klosterlasses framställning på de ifrågasvarande punkterna var personligt färgad, och skilde sig från vad som var allmångods i propagandans tjänst. Att man har rätt att även här skönja spåren av den outtröttlige norske jesuitens verksamhet, förefaller dock sannolikt. Tillfälle till närmare personlig kontakt mellan honom och de tre svenskarna har icke sagnats. Hans namn är bl. a. knutet till Olmützkollegiet, som ju kunnat räkna såväl Borlangius som Carl Nilsson bland sina elever, och vidare uppger Petrosa att han i Prag sammanträffat med mästern Lars.²

---

¹ Om de ledande idéerna i Klosterlasses polemik se Brandruds biografi över denne (Kristiania 1895), ss. 255, 311, m. fl. ställen.

² Brandrud, a. a., s. 183; Prot. I (Historiallinen Arkisto XVII), s. 364.

Rättelser och tillägg till Ärkestiftets och Strängnäs stifts herdaminnen hämtade ur Stockholms stads äldre tänkeböcker.

Av Gunnar Hellström.

De äldre herdaminnena äro som bekant synnerligen ofullständiga beroende på det begränsade källmaterial, som stått till utgivarnas förfogande. Särskilt gäller detta »Ärkestiftets Herdaminne» av J. E. Fant och A. Th. Låstbom, vilket är så föråldrat, att ett helt nytt arbete är av behovet påkallat. Även nyare herdaminnen visa betänkliga brister, såsom »Strengnäs stifts herdaminne» av K. A. Hagström, vilket även behövde helt omarbetas. Nya herdaminnen för ärkestiftet och Strängnäs stift fordra emellertid noggranna forskning i de källor, som ej stått till förfogande för utgivarna av de gamla, bl. a. i församlingarnas arkiv, som ju nu i Uppsala landsarkiv äro betydligt lättare åtkomliga för forskning, än då de förvarades å resp. pastorsexpeditioner. Även Kammararkivets landskapshandlingar, tingslagens protokoll och städernas handlingar behöva noga genomgå.

En källa, som ej gärna kommer i åtanke, då det rör prästerskapet utom Stockholm, nämligen Stockholms stads tänkeböcker, har dock visat sig innehålla en del bidrag till de angränsande stiftens personhistoria. Då jag för forskning angående prästerskapet i Stockholm kommit att genomgå tänkeböckerna för 1500- och 1600-talen, har jag gjort anteckningar även om prästerna i det övriga ärkestiftet och Strängnäs stift i den förhoppningen, att nya herdaminnen för dessa stift någon gång skola komma till stånd. Några uppgifter hava även hämtats ur den nyligen (1930) av Joh. Ax. Almquist utgivna volymen »Stockholms stads tänkeböcker 1492—1500».

Nummer framför personen hänvisar till det nummer vederbörande tilldelats i herdaminnet för stiftet ifråga.

Ärkestiftet.

Biskopskulla. Kyrkoherdar.

7. Erik Humble 1603—1622. Var gift med Margareta Knutsdotter, dotter av Knut Smälänning i Stockholm. Tänkeboken 1607 ²⁰/₈.

Bromma. Kyrkoherdar.

- Före nr 1 införes Olof, som nämnes 1495 ²⁶/₉, och Laurens, som nämnes 1500 ⁴/₈. Almquist, Tänkeb., s. 255, 430.

Ekerö. Kyrkoherdar.

- Före nr 1 införes Henrik, som nämnes 1495 ¹⁹/₈. Almquist, Tänkeb., s. 254.

Enköping. Kyrkoherdar.

11. Ericus. 1556. Var gift med Mariet Bertilsdotter, som var änka 1574 ¹³/₉. Hon hade mågarna mag. Jacob Gislonis, kyrkoherde i Veckholm, och Anders Olai, kyrkoherde i Tensta. Tänkeboken 1574 ¹³/₈.

Estuna. Kyrkoherdar.

- Mellan nr 6 och 7 införes Joan, som nämnes 1494 ²⁷/₉ och var frände till Laurens Persson, »som fordom bodde i Sätra i Vårdinge s:n». Almquist, Tänkeb., s. 191.

7. Laurentius. 1556—1593. Hette Lars Torkilli. Tänkeboken 1577 ⁶/₈.

9. Andreas Georgii. 1625—?. Var redan 1613 komminister här, då han uppträder som kärke i ett mål vid Rådsturätten. Tänkeboken 1613 ²⁵/₇.

Fresta. Kyrkoherdar.

- Mellan nr 1 och 2 införes Olof Jakobsson Kuste i Borgby (prästgårdens namn), som nämnes 1493 ²³/₇ och var död 1495 ¹⁸/₈. Almquist, Tänkeb., s. 24, 143 f., 147, 153, 235, 280.

Frösthult. Kyrkoherdar.

6. Mag. Johannes Campanius. 1649—1683. Var son av klockaren i Klara i Stockholm Jon Persson i ett dennes tidigare gifte, vilket framgår av en tvist om arvet efter Jon Persson mellan Campanius och hans styvmor, hustru Elin. Tänkeboken 1645 ⁵/₂. — Samma år ²⁶/₂ tillsättes förmyndare för hans två söner, som hade vistats hos hustru Elin, emedan Campanius begivit sig till »Indien», d. v. s. till Nya Sverige i Nordamerika. Tänkeboken 1645 ²⁶/₂.

Fundbo. Kyrkoherdar.

14. Joannes Martini. Emellan nr 13 och nr 14 införes Laurentius Paulinus Gothus. 1606 ¹⁸/₈ rannsakades vid Stockholms Rådsturätt med anledning av K. Maj:ts brev att herr Jöns, d. v. s. nr 14, Joannes Martini, skulle blivit förvägrad av domkapitlet i Uppsala att taga Fundbo pastorat i besittning, ehuru han av K. Maj:t blivit utnämnd till kyrkoherde därstädes. Företrädaren i Fundbo, mag. Laurentius Paulinus skulle även ha hindrat honom. Både Joannes Martini och Laurentius Paulinus voro närvarande vid rannsakingen, ävenså ärkebiskop Olaus Martini. Det utröntes, att Paulinus, när han fått se K. Maj:ts brev, yttrat, att likaväl som konungen förut lagt Fundbo under akademien, lika-

väl kunde han taga det därifrån. Han hade dock bett herr Jöns att få kvarstanna till Valborgsmässotid för att kunna hinna bestyra om sin flyttning, vilket herr Jöns beviljat. Ett år senare hade emellertid herr Jöns utspritt grova osanningar om Paulinus och sagt denne vara värd stegel och hjul. Saken hade varit före på tinget och Jöns blev stämplad som lögnare och av ärkebiskopen avsatt för sina lögners skull och ingalunda för att trotsa K. Maj:ts utnämning. Om uppgiften i herdaminnet är riktig, att efterträdaren, Assar Johannis, blev kyrkoherde här 1606, så blev avsättningen tydligen bestående. Tänkeboken 1606 ¹⁸/₈. — Herman Lundström har i sin avhandling om Laurentius Paulinus Gothus redogjort för denna tvist, men har ej varit i tillfälle taga del av Tänkebokens uppgifter härom.

Färentuna. Kyrkoherdar.

7. Johannes. »Kyrkoherde här i 10 år.» Är troligen den herr Jöns i Färentuna, som var sväger till Erik Andersson, befallningsman på slottet. Tänkeboken 1618 ²¹/₇.

Gamla Uppsala. Kyrkoherdar.

12. Olaus 1567. Kallas »Oluf Laurentii» och var kyrkoherde här ännu 1569 ²⁸/₁₁, då han försålde ett stenhus vid Västerlånggatan i Stockholm. Tänkeboken 1569 ²⁸/₁₁.
13. Michael 1580—1586. Hette Michael Erici och var kyrkoherde här redan 1578 ⁴/₁₀, såvida han ej då innehade någon komministers- eller adjunktsbefattning här. Tänkeboken 1578 ⁴/₁₀.

Garn. Kyrkoherdar.

7. Mag. Engelbertus Petri 1611. Var kyrkoherde här ännu 1622 ¹⁸/₃, då han köpte ett stenhus vid Norreport i Stockholm. Tänkeboken 1622 ¹⁸/₃.

Gran. Kyrkoherdar.

7. Petrus 1593—1598. Var kyrkoherde här redan 1592 ¹²/₆. Var gift med en systerdotter till vägaren i Stockholm Henrik Hansson. Tänkeboken 1592 ¹²/₆.

Hätuna. Kyrkoherdar.

Mellan nr 4 och 5 införes Hans Johannis, som 1495 var prebendat i Stockholm, där han ägde hus vid Köpmangatan. Almquist, Tänkeb., s. 258, 260.

Lovö. Komminister.

Herdaminnet upptar inga komministrar. Herr Hans i Lovö omnämnes 1617 ²²/₁₁ och 1618 ¹¹/₂, då han köper en fastighet i Stockholm. Då kyrkoherden i Lovö denna tid hette Laurentius Andreae (enl. herdaminnet), måste herr Hans ha varit komminister.

Lohärad. Kyrkoherdar.

6. Laurentius Jacobi. »Omtalas mellan 1624 och 1640.» Var son till kyrkoherden här nr 4, Jakob, och Agneta Sigfridsdotter, dotter till Sigfrid Mälare i Stockholm. Tänkeboken 1631 ¹⁵/₆ och ¹⁴/₁₁.

Markim. Kyrkoherdar.

8. Erik Hviht 1622. »Var ej länge pastor.» Han var dock kyrkoherde här ännu 1627 ¹⁷/₂. Son till kyrkoherde Ericus Matthiæ Hviht i Skepptuna, emedan han, kyrkoherde Gabriel Erici i Vada

samt trenne mågar till Ericus Matthiæ Hvijs, nämligen kyrkoherdarna Samuel Erici i Värmdö, Peder Thomæ Cassiopæus i Skepptuna och Israel Erici (Acrelius) i Österåker 1627 ¹⁷/₂ sålde ett deras gemensamma hus i Stockholm, som förut tillhört kyrkoherde Ericus Matthiæ Hvijs i Skepptuna. Tänkeboken 1627 ¹⁷/₂.

Odensala. Kyrkoherdar.

6. Nicolaus Laur. Bullernæsius. 1593—?. Var gift med Kirstin, som förut varit gift med Joen Månsson i Stockholm. Tänkeboken 1594 ⁷/₁₂.

Ryd. Kyrkoherdar.

Här nämnes Mattis 1494 ²³/₁₀. Almquist, Tänkeb., s. 196.

Skepptuna. Kyrkoherdar.

7. Ericus Matthiæ Hvijs. 1564—1591. Köpte 1578 ¹²/₈ ett stenhus på slottsbacken i Stockholm, vilket hans arvingar försålde 1627 ¹⁷/₂.

Barn:

Ericus Erici Hvijs, kyrkoherde i Markim.

Dotter, gift med successor i Skepptuna Petrus Thomæ Cassiopæus.

Elisabeth, gift med kyrkoherden i Värmdö Samuel Erici. Dotter, gift med kyrkoherden i Österåker Israel Erici (Acrelius).

Son eller måg: Gabriel Erici, kyrkoherde i Vada.

Tänkeboken 1578 ¹²/₈ och 1627 ¹⁷/₂.

8. Petrus Thomæ Cassiopæus. 1591—?. Var måg till nr 7 Ericus Matthiæ Hvijs. Tänkeboken 1616 ²⁷/₄. Levde ännu 1627 ¹⁷/₂. Tänkeboken 1627 ¹⁷/₂.

Solna. Kyrkoherdar.

5. Ericus Andreæ levde ännu 1498 ¹⁹/₁₂. Var samtidigt kyrkoherde i Jakob och syssloman i Skokloster, ägde hus i Stockholm. Almquist, Tänkeb., s. 206, 213, 307 ff., 366, 412, m. fl.

Tensta. Kyrkoherdar.

9. Andreas 1569—1571. Hette Anders Olai och var måg till änkan efter kyrkoherde Erik i Enköping, hustru Mariet Bertilsdotter. Tänkeboken 1574 ¹⁹/₉.

Tierp. Kyrkoherdar.

21. Olof. Levde ännu eller hade en efterträdare med samma namn (herr Olof Tyerpe) 1493 ¹/₇. Almquist, Tänkeb., s. 97.

Torstuna. Kyrkoherdar.

12. Johannes Erici 1590—1595. Hade 1586 ⁹/₄ nyligen blivit kyrkoherde här. Var förut skolmästare i Stockholm. Tänkeboken 1586 ¹⁹/₄.

Täby. Kyrkoherdar.

8. Laurentius Olai 1593—1595. Var kyrkoherde här ännu 1603 ³/₄. Son: Lars Larsson. Hade 1603 varit i slagsmål i Stockholm med mönsterskrivaren under ryttarfanan Per Andersson om en »sejjer», som Lars Larsson sålt till Per Andersson. Denne hade slagit Lars med en hammare i huvudet, varpå Lars slagit Per Andersson med värjan, så att han blivit ofärdig.

Lars Larsson dömdes att betala Per Andersson 20 daler i skadersättning. Tänkeboken 1603 $\frac{2}{4}$.

Uppsala. Komministrar.

2. Olaus Andreæ Ekbyensis 1593—1601. Samtidig med honom måste Lars Erici, kaplan i Uppsala, ha varit. Denne sålde 1594 $\frac{7}{1}$ ett stenhus i Stockholm. Tänkeboken 1594 $\frac{7}{1}$. Emellan nr 2 och 3 införes: Håkan. Hade varit kaplan i Uppsala, då han 1605 $\frac{2}{12}$ antogs till kaplan vid Storkyrkan i Stockholm. Tänkeboken 1605 $\frac{2}{12}$.

Vada. Kyrkoherdar.

10. Gabriel Erici 1625. »Pastor i knappa 4 år.» Var son eller måg till kyrkoherde Ericus Matthiæ Hvijs i Skepptuna, emedan han är en av de arvingar efter denne, som sälja Hvijs hus i Stockholm. Tänkeboken 1627 $\frac{17}{2}$.

Vallentuna. Kyrkoherdar.

14. Amundus Beronis 1594. Var gift med Kerstin Larsdotter, som levde änka 1628 $\frac{18}{8}$, då hon och Brita Jakobsdotter, änka efter länsmanen i Lunda socken, Erik Eriksson, sälja ett hus i Stockholm. Tänkeboken 1628 $\frac{18}{8}$.

Vassunda. Kyrkoherdar.

7. Olaus Jonæ. 1572—1602. Var kyrkoherde här ännu 1603 $\frac{5}{1}$. Hade en dotter, död före 1603 $\frac{5}{1}$, gift före 1591 med borgaren i Stockholm Henrik Fransson. Tänkeboken 1603 $\frac{5}{1}$.

Veckholm. Kyrkoherdar.

7. Jacobus Gisonis. 1569—1577. Var måg till änkan efter kyrkoherde Erik i Enköping, hustru Mariet Bertilsdotter. Tänkeboken 1574 $\frac{18}{9}$.
8. Petrus Benedicti. 1593—1595. Troligen far till den Elisabeth Pedersdotter, en prästdotter från Veckholm, som bliven änka hade varit älskarinna åt bl. a. en holländsk gesant och en hovman. Tänkeboken 1618 $\frac{4}{11}$.

Vendel. Kyrkoherdar.

23. Mag. Michael Bostadius 1648—1659. Var svåger till Carl Eriksson, som ägde hus vid Drottninggatan, och hette Bollstadius. Tänkeboken 1655 $\frac{28}{5}$.

Värmdö. Kyrkoherdar.

Mellan nr 2 och 3 införes Hemming Andersson, som nämnes 1500 och var född i Kjöge på Själland. Almquist, Tänkeb., s. 476.

9. Samuel. »Död 1636.» Hette Samuel Erici, var kyrkoherde här redan 1627 $\frac{17}{2}$. Gift med Elisabeth Hvijs, dotter av kyrkoherden i Skepptuna Ericus Matthiæ Hvijs. Tänkeboken 1627 $\frac{17}{2}$.

Österåker. Kyrkoherdar.

2. Israel Erici (Acrelius) 1590—1627. Levde ännu 1627 $\frac{17}{2}$. Var gift med en dotter till kyrkoherden i Skepptuna Ericus Matthiæ Hvijs. Tänkeboken 1616 $\frac{27}{4}$ och 1627 $\frac{17}{2}$.

Strängnäs stift.

Gåsinge. Kyrkoherdar.

7. Petrus Matthiæ. 1593. Var kyrkoherde här ännu 1598 $\frac{9}{8}$. Tänkeboken 1598 $\frac{9}{8}$.

Kjula. Kyrkoherdar.

10. Ericus Petri Gestricius. 1612—1630. Hagström kallar honom Ericus *Petri* emedan hans far och företrädare, enligt series pastorum, uppgjord i början av 1700-talet av kyrkoherde Vallerius, skulle ha hetat Petrus Olai. Det äldre »Strängnäs stifts herdaminne» av Aurelius uppger emellertid, att fadern hetat Olaus Eri. Av tänkeboken 1628 $\frac{17}{8}$ framgår, att sonen hette Ericus *Olai*, vadan uppgiften hos Aurelius tydligen är riktig och Hagströms uppgift felaktig. Tänkeboken 1628 $\frac{17}{8}$.

Nyhöpings västra församling. Kyrkoherdar.

24. Mag. Ericus Fabritius. 1627—1636. Gift med änkan efter Niclas Berckholt i Stockholm. Hon var tydligen död före 1634 $\frac{16}{7}$, då Fabritius begär taxering av två hus vid Svartmunkegatan i Stockholm, som tillhörde honom och hans styvsöner Jacob och Johan Berckholt. Deras far hade förut ägt husen. Det av Hagström anförda gifftet är tydligen ett senare gifte. Tänkeboken 1634 $\frac{16}{7}$ och $\frac{20}{10}$.

Sorunda. Kyrkoherdar.

Mellan nr:is 10 och 11 införes Peder. Herr Peder i Sorunda nämnes 1564 $\frac{13}{8}$ i samband med ett arv, som skulle tillfalla hans hustru. Han var troligen kyrkoherde här, emedan han ej anges vara kaplan, vilket i tänkeböckerna brukar vara fallet, då kaplaner omtalas.

15. Magnus Vigæus. 1625—1634. Var gift med en dotter till handelsmannen i Stockholm Blasius Dundie d. ä. Tänkeboken 1629 $\frac{3}{9}$ och 1630 $\frac{8}{1}$.

Aker. Kyrkoherdar.

4. Sven (Olofsson) var kyrkoherde redan 1496 $\frac{28}{11}$. Almquist, Tänkeb., s. 319.

Österhaninge. Kyrkoherdar.

Mellan nr:is 8 och 9 införes Lars. Var död före 1563 $\frac{27}{1}$, då första uppbud sker å en tomt i Stockholm tillhörig hans arvingar. Tänkeboken 1563 $\frac{27}{1}$.

Mellan nr:is 9 och 10 införes Bengt. Han hade med sin hustru fått ett hus i Stockholm, innanför kamreraren Knut Perssöns hus vid Kinhästegatan, om vilket var tvist. Bland vittnen vid rannsakingen nämnes herr Påvel i Västerhaninge, tydligen kyrkoherde Paulus Eri ibidem. Tänkeboken 1586 $\frac{21}{10}$.

Dessa bäge prästmän angivas visserligen ej uttryckligen ha varit kyrkoherdar utan omnämnas blott som herr Lars i Österhaninge och herr Bengt i Österhaninge, men då de ej anges ha varit kaplaner, torde de säkerligen ha varit kyrkoherdar.

11. Hans Tobernus. »Död före 1609». Hans Torbjörnsson var gift med Kerstin Christiernsdotter, som levde änka 1612 $\frac{15}{8}$ då hon sålde halvparten i ett korsverkshus i Skeppar Carls gränd östantill i Stockholm. Tänkeboken 1612 $\frac{15}{8}$.

Prästerskapet i Kinds och Ydre kontrakt.

Ett bidrag till Linköpings stifts herdaminne.

Av Gerhard Hafström.

År 1915 utgavs det första häftet av ett nytt herdaminne över Linköpings stift. Utgivare voro tvenne stiftets prästmän med stora personhistoriska intressen, nämligen prosten i Skänninge J. A. Westerlund och komministern i Slaka J. A. Setterdahl. Inom några få år förelågo trenne delar färdiga. Efter de bägge utgivarnas död utkom postumt år 1920 fjärde delens första häfte, behandlande socknarna i Norra och Södra Tjusts kontrakt. Några år senare utgav kyrkoherden Erik Meurling i Kristdala ett andra häfte behandlande Tunaläns och Sevede kontrakt och 1929 utgav han ett nytt häfte, omfattande Kinds kontrakt samt socknarna Västra Ryd och Asby i Ydre kontrakt. Det är en stor tillfredsställelse att konstatera, att utgivningsarbetet alltjämt fortsattes, och att sålunda detta monument över stiftets prästerskap nalkas sin fullbordan. I jämförelse med de tidigare delarna utgöra de av kyrkoherden Meurling utgivna häftena ett avsevärt framsteg. Dispositionen är givetvis densamma, men skildringen av de olika prästernas liv och betydelse har väsentligt utvidgats och förbättrats.

För behandlingen av de medeltida prästerna synas de tryckta medeltidsurkunderna sorgfälligt ha utnyttjats. Visserligen hade ytterligare många uppgifter kunnat erhållas genom en systematisk genomforskning av exempelvis i riksarkivet förvarat, ännu otryckt, material från medeltiden. Men då ett sådant forskningsarbete varit mycket tidsödande, och då detta material icke heller kommit till användning vid de tidigare delarnas utarbetande, är det fullt förståeligt, att huvudsakligen endast tryckt material använts för den katolska tiden. Av de medeltida urkunder, som författaren avtryckt, äro de flesta avfattade på latin. Man synes mot detta för-

faringsätt böra framställa en principiell anmärkning. Ett arbete som det föreliggande vänder sig ju till en vidsträckt läsekrets, som visserligen äger ett stort kulturhistoriskt intresse, men som därför ingalunda kan förutsättas hava ingående kännedom i latin. Det hade därför varit önskvärt, om innehållet i de citerade urkunderna i stället återgivits i översättning, vilket varit så mycket mera försvarligt, som urkundsmaterialet i de flesta fall redan förut föreligger tryckt.

Då jag för några år sedan i denna tidskrift¹ anmälde det häfte, som omfattade församlingarna i Norra och Södra Tjusts kontrakt, uttalades den förhoppningen, att författaren skulle beakta de uppgifter av stort personhistoriskt värde, som återfinnas i de i kammararkivet förvarade landskapshandlingarna. Någon enstaka av dem har använts av författaren men tyvärr icke flertalet. Det är så mycket mer att beklaga, som dessa handlingar på grund av deras innehållsrikedom och relativa lättillgänglighet äro av utomordentligt värde för herdaminnesforskningen. Genom att dessa källor icke beaktats, har sålunda kronologien under reformations-tiden fram till 1600-talets början blivit osäker och delvis felaktig. Vissa kyrkoherdar hava alls ej fått någon plats i herdaminnet, ehuru de i några fall i många år verkat i sina respektive församlingar; andra hava i stället förväxlats med varandra. Även för den rätta uppfattningen av församlingarnas inbördes förhållanden äro landskapshandlingarna av stort värde. Så kan exempelvis med ledning av dem fullständigt klarläggas det till synes invecklade förhållandet mellan socknarna Västra Ryd, Sund och Svinhult (jfr nedan, s. 67). Dessa påpekanden väga emellertid lätt mot herdaminnets övriga innehåll, vartill såväl utgivaren som stiftets prästerskap äro att lyckönska. Den förhoppningen må dock uttalas, att kammararkivets skatter tillbörligt måtte beaktas under utgivningen av kommande häften.

Vid början av 1600-talet blir domkapitlets protokoll den värdefullaste källan, vilken också sorgfälligt utnyttjats av författaren. De ur protokollen citerade uppgifterna äro oftast av stort intresse. De utgöra verkligt målande tidsbilder ur prästers och klockares, bönders och backstugusittares liv i helg och söcken i gången tid. Man glömmar exempelvis icke lätt den lilla nätta skandal, som inträffade i Linköpings domkyrka långfredagen 1693, då prästen vid aftonsången var så drucken, att klockaren måste leda honom, och han likväl en gång föll i kull. Senare förklarade han emeller-

¹ »Prästerskapet i Tjusts kontrakt före 1630», PHT 1926, häft. 3—4, s. 155 ff.

tid, att han före aftonsången lidit av frossan, varför han varit tvungen dricka brännvin med peppar i! Detta exempel må dock icke missförstås. Författaren har tillfullo beaktat nödvändigheten av att med urskillning använda domkapitlets protokoll som historisk källa, enär de ju ofta ensidigt belysa livets mindre ljusa sidor. Med hjälp av protokollet, kyrkoböckernas uppgifter samt, vad beträffar de senaste kyrkoherdarna, den muntliga traditionen, hava synnerligen utförliga och intressanta biografier utarbetats över nära nog samtliga präster, som under de trenne sista seklen verkat i de olika socknarna nere i Kind och Ydre. Sedan man läst dessa biografier, är man ofta villig att instämma i de ord, som om mången prästman fällt av tacksamma sockenbor. Ty för visso kändes det ofta som om »en jätteek fallit i storskogen», då någon av dessa socknarnas självskrivna ledare gick bort. Deras betydelse för såväl den andliga som den materiella kulturen ute i bygderna inser man först riktigt genom att studera ett arbete av sådan art som det föreliggande. Det utkomna herdaminneshäftet är av kyrkoherde Meurling skrivet med pietet och kunnet om prästmännen i det stift, där hans förfäder verkat genom sekler.

Några kompletterande upplysningar, vilka nästan undantagslöst hämtats ur de i kammararkivet förvarade landskapshandlingarna, lämnas här nedan. Beträffande dessa källors betydelse för personhistorisk forskning må hänvisas till min ovannämnda uppsats i denna tidskrift. — Närmare källhänvisningar hava endast undantagsvis givits, enär de lämnade uppgifterna med lätthet återfinnas med hjälp av kammararkivets register över »Smålands handlingar» för respektive år och socknar.

Kettilstad. Den förste evangeliske kyrkoherden här hette enligt herdaminnet Laurentius, och angives efter Håhl som curatus 1522 och 1527. Det torde vara ovisst om han är identisk med den »Her Larens i Kälsta», som 1556 erhöll 3 öre och ett lispund smör av en sin landbo.¹ Efterträdaren »Inmund» förekommer i landskapshandlingarna under sitt fullständiga namn E m u n d N i c o l a i, ehuru han undantagsvis kallas Anund. Hans förmögenhet vid tidpunkten för Älvsborgs lösen (1571) utgjordes av 36 lod silver, 8 lispund koppar, ett 30-tal nötkreatur, 16 får, 8 svin, 8 getter och 4 hästar. 1584 erhöll han tillsammans med prästerna i Torpa och Vi avkortning på skatten »för the wore thill begraffningenn i Upsala», varmed avses drottning Katarinas

¹ Småland 1556: 21, KA.

begravning i domkyrkan den 16 februari 1584. Herr Emund förekommer ännu 1586.

Hans efterträdare var Ericus Petri, som av herdaminnet felaktigt kallas Ericus Nicolai. Han återfinnes första gången 1589 och har följande år med orden »Erick Petri overdig kyrkioherde wedh Kälsta och Tiäresta» underskrivit en längd över fattiga och »huusarme». Hans sigill återfinnes senast 1600, under det efterträdaren Andreas Benedicti Hegeslaus, som i landskapshandlingarna kallar sig Kiälstadius, första gången förekommer 1602.

Horn. I riksregistraturet den 5 mars 1552 uppmanas en del prostar att »giffve sig till Kong:ge M:tz cammer med theris renskap» och bland dem nämnes »Her Lars i Horn». Denne finnes icke i herdaminnet.

Hans efterträdare »Her Oloff i Horn», antagligen identisk med herdaminnets Olavus Spinke, var under åren 1554—56 prost icke blott i Ydre utan även i Kinda prosteri.¹ Är herdaminnets uppgift om hans död 1561 riktig, var hans latiniserade fadersnamnet antagligen Petri, ty sockenprästens signet är under åren 1558 och 1559 försett med initialerna O. P.

År 1563 säges han hava efterträtts av Olavus Klase. Denne hade i sitt signet initialerna O. H. och förekommer i landskapshandlingarna under såväl namnformen »Klasse» som Haquini. Han brukade under prästgården ett halvt kyrkohemman, som av ålder dithört; hans prästbol var emellertid ändå litet, varför, likaledes av ålder, all den tionde, som uppbars i havre, tillföll honom personligen. Hans förmögenhet vid uppskattningen för Älvsborgs lösen (1571) utgjordes bl. a. av 45 lod silver och 8 lispund koppar. Han återfinnes ännu 1579, varför uppgiften om hans död året förut icke kan vara riktig.

Efterträdaren Olavus Andreæ har, som herdaminnet uppgiver, antagligen blivit präst 1580. Han förekommer senast 1590, varför uppgiften om hans död år 1591 kan vara riktig. Han säges 1592 hava efterträtts av Laurentius Eriki, som uppgives hava dött samma år. Det är då fullt förklarligt, att denne ej återfinnes i landskapshandlingarna.

Dennes efterträdare kallas i herdaminnet Olavus Simonis Clarevallensis, vilket sistnämnda namn han tagit efter födelseorten Ljusdal. Han synes emellertid tid efter annan hava bytt om sitt

¹ Prostarnas räkenskaper, KA.

latiniserade namn. 1598 kallade han sig O. Simonis Luth. Åren därefter skriver han sig Helsing, tydligen efter födelse-landskapet Hälsingland. I signetet förekommer då också initialerna O. S. H. Ett par år senare kallar han sig slutligen efter Horns socken och Kinda härad med det latiniserade namnet Cornukindius.¹ I herdaminnet omnämnes endast i korthet traditionen, att hans första hustru, Margareta Eriksdotter, skulle hava varit naturlig dotter till Erik XIV, och återopas härför främst E. M. Fants arbete: »De liberis regum naturalibus.» I en av Horns församlings kyrkoböcker skall också följande anteckning hava funnits:²

»År 1618 den 11 Nov. afsomnade Hustru Margaretha Eriksdotter, Pastoris Olai Simonis första uti Horn hustru och den 19:de jordades uti Hycklinge Kyrkio af Herr Jon Petri. Archi: P:posito Lincopensium. In margine notatur hancce feminam fuisse Erixi XIV, Regis Sv. filiam, natam sub patris juvenili aetate, incolentis Borkholm.»

Vårdnäs. Den sjätte kyrkoherden var enligt herdaminnet »Jöns kyrkoherde här 1551—53». Under denna tid var han emellertid också prost i Kind.³ 1555 nämnes fortfarande. »H e r J ö n s i W å r d e n e s»;⁴ 1558 förekommer ett signet, vars initialer äro I samt möjligen P. Hans efterträdare »H e r K ä l l» hade 1571 den minsta förmögenheten av alla präster i kontraktet. Den utgjordes av 25 lod silver, 8 lispund koppar, 14 nötkreatur, 8 får, 8 svin och 3 hästar. Han nämnes ännu 1578. — Redan följande år förekommer ett nytt signet tillhörande efterträdaren, Petrus Jonæ.

Västra Eneby och Kisa. Den sjätte kyrkoherden Olavus angives felaktigt hava varit prost 1552. Han avlämnade visserligen detta år en *restlängd* från sin prostetid, vilken emellertid inföll ett par år tidigare.⁵ — 1556 fick han av en sin landbo 2 lispund smör.⁶

¹ Av en helt annan släkt var säkerligen Bengt Cornukindius, kyrkoherde i Odensvi (Tjust) 1590—1611, vilken uppges hava varit bondson från Horns socken och blev stamfar för släkten Retzius.

² Jfr P. D. Widegren. »Försök till en ny beskrifning öfver Östergöthland» (Linköping 1817), del 1, s. 307, vari den ovannämnda anteckningen avtryckts.

³ Prostarnas tionderäkenskaper. KA.

⁴ Röda nummerserien, nr 70, s. 99, KA.

⁵ Prostarnas tionderäkenskaper. KA. Jfr GVR 18/s 1552 s. 172.

⁶ Småland 1556: 21. KA.

Sannolikt är det hans sigill med initialerna O. N., som återfinnes ännu 1559.

Hägerstad. Den såsom den nionde kyrkoherden i herdaminnet nämnde M å n s var prost i Kinds prosteri 1547.¹ Han nämnes väl ännu i en längd från 1555,² men har antagligen ett par år tidigare efterträtts av den för herdaminnet okände Gottskalk, vars sigill med initialerna G. C. förekommer redan 1553 och även 1558. — Honom efterträdde antagligen den av herdaminnet kände Georgius Jacobi. Denne återfinnes senast i Älvsborgs lösens räkenskaper 1571, vilket år han möjligen kan hava dött, ty i en taxeringslängd för detta år nämnes en likaledes för herdaminnet okänd »Her Niels i Hägersta». Då inga andra uppgifter återfunnits om denne, är det emellertid ovisst, om han blivit ordinarie kyrkoherde här. — I varje fall har han ej verkat länge i denna socken, ty redan 1574 förekommer hans efterträdare Johannes Petri. Herdaminnets uppgift om dennes dödsår, 1600, kan vara riktig, ehuru han senast förekommer 1598. Under de närmaste åren därefter nämnas nämligen trenne olika för herdaminnet okända präster i denna församling. Osäkert är, om de blott varit hjälppräster eller ordinarie, vilka endast verkat här en kortare tid, något som emellertid torde vara mindre sannolikt. Den 15 december 1599 undertecknades sålunda en längd på ryttare och knektar av en »Jonas Gudmundij, Gudz ordz tienare wid Hegersta och Wppaby prestegieldh». Året därpå finnes en »Petrus Johannis, Gudz ordz tienare wid Hegersta och Wppeby», vars sigill även förekommer under 1602 års s. k. avkortningslängd. Detta års tiondelängd är åter undertecknad av en »And. Marci». Herdaminnets uppgift, att Canutus Danonis blivit kyrkoherde här 1602 kan väl vara riktig, ty redan i följande års handlingar återfinnas hans namn och signet.

Västra Ryd. Såsom den sjätte kyrkoherden i ordningen nämner herdaminnet Benedictus Jonæ, »kyrkoherde 1544 till omkr. 1570. Han var äfven kyrkoherde i Sund». Dessa uppgifter bestyrkas av landskapshandlingarna. Redan 1547 omtalas sålunda »Her Benkth i Sund, prost vti Ydre».³ Sista gången förekommer han 1570.

¹ Småland 1547: 14. KA.

² Röda nummerserien nr 70, s. 99, KA.

³ Småland 1547: 14. KA.

Såsom hans efterträdare upptager herdaminnet riktigt *Magnus Johannis*. Han var utan jämförelse den rikaste av prosteriets alla präster och hade en mångdubbelt större förmögenhet än någon av sina ämbetsbröder. Han hade sålunda inte mindre än 160 lod silver, 40 mark mässing och tenn samt 17 lispund koppar. Men så uppgives han också i räkenskapslängden 1571 för Älvsborgs lösen såsom kyrkoherde i både Sund och Ryd jämte Svinhult. Påföljande år lät emellertid Johan III genom ett brev daterat Linköping den 12 sept. 1572 kungöra,¹ att han låtit förordna att socknarna Sund och Ryd, vilken sistnämnda »haffuer udi någre förledne åhr legat till Sund», åter »schall bliffwe tu prestageld äfft[er] som tillförne waritt haff[ve]r». Därför skulle herr Måns, som bodde i Sund, mista Ryds socken. Till vederlag erhöll han ett årligt underhåll av »tw [lis]pund spannemåll». På ett anmärkningsvärt sätt överensstämmer med dessa uppgifter den av herdaminnet omnämnda anteckningen i Asby äldsta kyrkobok, att Magnus Johannis icke fick behålla alla tre socknarna, Sund, Ryd och Svinhult mera än ett år.²

Den följande kyrkoherden i Ryd var, som herdaminnet riktigt anger, *Magnus Olai*. I början av år 1573 begärde han frihet från den s. k. »taxen», eftersom prästgården hade legat öde. Denna upplysning får ses i samband med det förhållandet, att de närmaste företrädarne ej varit bosatta här utan i Asby. Denna hans ansökan synes hava blivit beviljad, ty följande år slapp han att betala denna skatt. Sedan han varit präst här ett tiotal år, utökades Ryd med annexet Svinhult, vilket förut tillhört Sunds socken. Genom sammanställning av ett flertal uppgifter i landskapshandlingarna framgår, att denna förändring inträffat under år 1584.

Asby. Herdaminnets femtonde kyrkoherde här, *Benedictus Matthæi Stuu*t, hade vid uppskattningen för Älvsborgs lösen 1571 en förmögenhet av 45 lod silver, 100 mark penningar, 6 lispund koppar, ett 30-tal nötkreatur, 24 får, 4 getter, 20 svin och 5 hästar. Han var kyrkoherde här ännu 1584.

Biografien över hans efterträdare, *Magnus Johannis*, är i herdaminnet delvis mindre tillfredsställande, enär felaktiga och riktiga uppgifter förekomma om varandra. Som ovan under

¹ Småland 1582: 12, KA.

² Herdaminnet, s. 248. Kyrkoboksanteckningen är emellertid såtillvida icke riktig, som Svinhult icke samtidigt som Ryd skildes från Sund utan först mer än tio år senare; jfr nedan.

Västra Ryd redan påpekats, blev han 1571 kyrkoherde i både Sund och Ryd jämte Svinhult. 1572 skildes Ryd från de andra socknarna, och han fick blott behålla Sund och Svinhult. Under de följande åren kallade han sig också »Magnus Johannis, owerdig Gudz ordz tienare i Sundt och Swinhult». Under år 1584 frånskildes, som ovan nämnts, Svinhult från Sund och förenades i stället med Ryd. Samtidigt med denna förändring tillträdde herr Magnus Asby pastorat och efterträddes som kyrkoherde i Sund av Johannes Hemmingi. Uppgiften hos Rhyzelius, att herr Magnus 1584 blivit kyrkoherde i Asby, är sålunda, i motsats till några andra i herdaminnet förekommande uppgifter, riktig.

När prins Louis Napoléon reste som svensk greve.

Av Sten Lewenhaupt.

Efter sin lyckade flykt ur fästningen Ham den 25 maj 1846 uppehöll sig prins Louis Napoléon mestadels i London och vistades där också i februari 1848, då revolutionen i Paris utbröt. Redan den 22 februari hade han blivit varskodd, att något skulle komma att hända, och erhållit uppmaning att personligen infinna sig i Paris, men för den förrymde politiske fången förefanns ju ingen möjlighet att under eget namn och på laglig väg bereda sig tillträde till Frankrikes mark. Vid första försök i denna riktning skulle han ju riskera att åter bli omhändertagen av myndigheterna och berövad all handlingsfrihet. Men om han blott kunde komma in i Frankrike, i Paris sammanträffa med sina trogna och bereda jordmänen för en säkrare återkomst, så vore det första och avgörande steget taget och därmed mycket vunnet.

Det gällde alltså för prinsen att på vad sätt som helst komma in i Frankrike, och närmast till hands låg då tanken att använda sig av ett å annan person utställt pass. Vid utförande av denna tanke kommo honom till nytta de förbindelser han i London knutit med den svenske självgjorde diplomaten och lyckoriddaren, f. d. dragonlöjtnanten greve Nils Barck. Denne övertalade nämligen sin kusin, löjtnanten greve Sten Lewenhaupt, som för tillfället vistades i London för affärer och vid flyktigt betraktande kunde tyckas förete en viss likhet med prinsen, att låna denne sitt av vederbörande svenska myndighet utfärdade och av franska beskickningen i Stockholm viserade pass.¹ Försedd med detta reste prins Louis Napoléon som den svenske greve Sten Lewenhaupt över till Frankrike och anlände även lyckligen till Paris, där han fick tillfälle att

¹ Förhållandet är i förbigående omnämnt av C. Hallendorff i »Oscar I, Napoleon och Nikolaus» (1918), s. 84, och i Svenskt Biogr.Lex., bd 2 (1920), s. 749 (art. N. L. F. Barck).

Fig. 4. Greve Sten Axel Lewenhaupt, f. 1819, † 1877.
Efter daguerrotypi.

träda i förbindelse med sina trogna. Han underrättade emellertid också genast lojalt den franska provisoriska regeringen om sin ankomst och förklarade, att han endast kommit för att ställa sig under den nyss proklamerade republikens fana samt att han ingen annan ärelystnad hade än att tjäna sitt land.

Men erbjuden tjänst blir ju ofta försmädd, och så blev fallet även vid detta tillfälle. Den provisoriska regeringen betackade sig hövligt men bestämt för hans tjänster och anmodade honom att omedelbart lämna landet, vilket prinsen också hörsammade, sedan han dock i Paris' tidningar offentliggjort ett högtravande svar på detta »consilium abeundi». Han återvände därpå till London för att där avvakta händelsernas vidare utveckling, och denna känner man från historien.

För innehavaren av det pass, med vilket prinsen gjorde resan till Paris, fick saken ett kanske ej odelat angenämt efterspel. Utlåningen av passet måtte nämligen ha sipprat ut, och den har också lämnat spår efter sig i den brevväxling mellan svenske ministern i London friherre von Rehausen och dåvarande statsministern för utrikes ärendena friherre Ihre, som jag tillåter mig att här nedan återgiva efter i K. Utrikesdepartementets arkiv förvarade handlingar (bil. 1—3). Dessa akter lägga också tydligen i dagen den oro, som denna transaktion väckte hos de styrande i Sverige ända till högsta ort. Man må emellertid ej förtänka dem detta. Svaret från Stockholm

avläts ju under intrycket av den uppjagade stämningen efter de s. k. marsoroligheterna.

Om greve Lewenhaupt fick del av den varning, som beskickningen i London anmodats att giva honom och om han i sådant fall visade tillbörlig ånger över det felsteg han begått, därom finnes intet i akterna antecknat eller i familjetraditionen bevarat.

Att presidenten Louis Napoléon emellertid ej glömde sin hjälpare i den kritiska stunden, därom vittnar det riddaretecken av Hederslegionen, som den 24 maj 1849 tilldelades Lewenhaupt. Att prinsen även som kejsar Napoléon III i tacksamt minne ihågkom den vänliga handräckningen åt landsflyktingen, därpå ser man ett bevis i den ståtliga oljemålning av kejsaren till häst, som han efter sin tronbestigning förärade sin hjälpare, och som numera innehaves av dennes son, överstekammarjunkaren greve Claës Lewenhaupt å Claëstorp.

Bil. 1.

Enskildt.

London d. 29 Feb. 1848.

Eders Excellence,

Jag skyndar att underrätta Eders Exc. om en sak, som just nu kommit till min kunskap och som möjligen kan medföra obehagliga anmärkningar, om den blir allmänt känd.

Så snart underrättelsen om revolutionen i Paris härstädes inträffat, afreste genast Louis Napoleon förleden lördag* till Frankrike för att om möjligt draga någon fördel af den förändrade sakernas ställning i detta land, — och för att undvika möjligen uppkommande svårigheter mot hans obehindrade fortkomst, lærer han hafva varit försedd med ett uti Stockholm utgifvet, samt af derstädes varande Franska Legationen viseradt pass för Grefve Sten Lewenhaupt som för närvarande vistas i London för handels affärer. — Jag har likväl icke hört, att nämnde förhållande blifvit allmännare kändt, eller om passet blifvit beagnadt.

Med vördnad har jag äran framhärda

Eders Excellences
ödmjukaste tjenare
J. G. v. Rehausen

* Det var den 26 februari. *Förf.*

Bil. 2.

Enskildt.

London den 3dje Mars 1848.

Eders Excellence,

Med anledning af min enskilda skrifvelse till Eders Excellence med sista posten, skyndar jag att meddela den underrättelsen, att Prins Louis Napoleon, som härifrån afreste förleden lördag försedd med ett svenskt pass, nu återkommit, sedan den Provisionella Regeringen i Frankrike vägrat att emottaga hans anbud att inträda uti dess tjänst, samt derjemte anhållit, att han måtte aflägsna sig från Frankrike för det närvarande. Det är således anledning att förmoda, att den af Grefve Lewenhaupt begångne obetänksamheten icke kommer att medföra några vidare följder.

Med vördnad har jag den äran framhärda

Eders Excellences
ödmjukaste tjänare

J. G. v. Rehausen

Bil. 3.

Envoyén Baron Rehausen.

Sthlm 17 mars 1848.

Enskildt¹

Jag har icke kunnat undgå att lägga Tit. båda enskilda skrivelser af den 29de Februari och 3dje Mars under Konungens ögon, och är det med särdeles missnöje Hans Majestät erfarit det steg som Grefve Sten Lewenhaupt tillåtit sig, då han åt Prins Louis Napoleon utlånat det af honom från Stockholm medförda, och af härvarande Kongl. Franska Beskickning viserade pass. Jag får anmoda Tit. att alfvarligen förhålla Grefwe Lewenhaupt det origtiga och olämpliga uti ett sådant förhållande, och de följder som detsamma ej allenast för honom sjelf kunnat medföra, utan ock det obehag som deraf för Kongl. Swenska Regeringen kunnat upstå. Jag förmodar att Gr. L. sjelf inser det felsteg han begått, och låter sig deraf wara för framtiden; men i händelse han med ett dylikt förhållande åter beträdes, eller icke låter sig öfvertygas om sin felagtighet, är Tit. berättigad att vid dess afresa från England wägra honom det pass eller den påskrift å pass, hvarom han kan komma att anhålla, med mindre han företer det ursprungliga passet.

¹ Konceptet skrivet av dåv. kabinettssekreteraren friherre Ludvig Manderström.

De otryckta källorna till Georg Brandes' Tegnérstudier.

Av Holger Ahlenius.

Då Georg Brandes' Tegnér-bok, »en litteraturpsychologisk Studie», utkom 1878, väcktes mest uppseende, utom av det nya och överraskande i själva det historiskt-kritiska behandlings-sättet, utan tvivel av det förhållandet, att den utländske kriti-kern visade sig så förvånande väl initierad när det gällde Tegnér's privata förhållanden. I ännu högre grad var detta fallet i fråga om den korta essayen av 1882, med dess synnerligen osympatiska bild av Tegnér's maka. Bägge dessa Brandes' arbeten ha också framkallat livliga gensagor, särskilt i fråga om det biografiska. Så ha E. Wrangel i Smålandsposten (¹⁵/₁ 1901) och Schück i Stockholms Dagblad (²⁷/₁, ³⁰/₁, ³¹/₁ 1901) bägge med skärpa vänt sig mot Brandes' uppfattning av krisen i Tegnér's liv 1824—25 och gjort gällande, att Brandes härvidlag gjort sig skyldig till rena konstruktioner, liksom också i fråga om Tegnér's maka. Under arbetet med en större undersökning över Brandes' inflytande på svensk litteratur har det lyckats mig sammanbringa de viktigaste delarna av hans korrespondens rörande Tegnér-studierna och därmed också det huvudsakliga av de otryckta källor han begagnat.

Uppslaget att ägna en kritisk undersökning åt den svenska nationalskalden fick Brandes enligt egen uppgift av dennes sonson, historikern och biblioteksmannen Elof Tegnér, vid sitt besök i Stockholm hösten 1876. »Han bragte mig Tegnér's Breve og opfordrede mig stærkt til at studere hans store Farfaders Personlighed, hvis Psykologi ingen Svensk endnu havde prøvet at give.»¹ Det gällde tydligen de av Elof Tegnér 1873—74 utgivna Efterlämnade skrifter, och uppgiften bekräftas av dennes brev till Brandes ³⁰/₁₁ 1876.²

¹ Brandes, Levned II, Khvn, Kria 1907, s. 204.

² Elof Tegnér's brev till Brandes i Brandes-arkivet, Det Kongel. Bibliotek, Köpenhamn.

Han säger sig däri översända »den del af hans [Tegnér's] skrifter, som för kännedom om hans personlighet är den viktigaste», och fäster särskilt Brandes' uppmärksamhet vid breven till Brinkman, Leopold, Hagberg och Franzén samt n:r 2 av breven till Geijer. Han förklarar sig också beredvillig att stå Brandes till tjänst med upplysningar och notiser för hans Tegnér-forskningar. Dessa började Brandes emellertid inte förrän ett år senare, då han i oktober 1877 kommit till Berlin.¹

I brev $\frac{5}{12}$ 1877 till sin svenske förläggare Joseph Seligmann² omtalar Brandes, att han sedan två månader är sysselsatt med studierna för sin Tegnér-bok. Ämnet intresserar honom mycket, ehuru han egentligen inte sätter Tegnér särdeles högt som diktare utan finner honom mera värd som »Aand, som Mand og som homme d'esprit». Han framhåller också de svårigheter som mött honom. Till sitt förfogande har han en Tegnér-upplaga av 1860 (en gottköps-upplaga i tre band, vari innehållet i den stora upplagan 1847—51 har sammanträngts). Han klagar över dess ofullständiga datering av dikterna, anser den alldeles okritisk, tror att där finnas »forsætlige Forfalskninger. Saaledes kan Digtet 'För längesen' umuligt være skrevet før 1812.» Vidare finner han periodindelningen »aldeles taabelig». Det var absolut nonsens att göra tiden 1812—40 till en period. Den avgörande händelsen i Tegnér's liv måste ha infallit i början av 1825, och detta årtal måste bli avgörande fören periodindelning. Brandes' hypotes om denna händelse är, att Tegnér skulle upptäckt, att hans hustru bedrog honom och därför fattats av livsleda och människoförakt. Han frågar om ej nationalupplagan har en bättre datering av dikterna och han önskar få dokumenterad sin bestämda förmodan, att Frithiofs återkomst är den sist skrivna av Frithiofsromanserna och samtidig med Mjältsjukan. Han vill slutligen veta vem den grevinna D. var som tillägnats en särskild dikt och till vem dikten Kristinadagen är riktad, ty han ser ett bestämt sammanhang mellan denna och Kronbruden.

Vid Brandes' frågor i detta brev finnas blyertsanteckningar, vilkas innehåll går igen i Seligmann's svar. Såväl den omständigheten, att till några av dessa bifogats bokstäverna El. T., som själva svaret utvisar, att Seligmann diskuterat Brandes' brev med Elof Tegnér och på hans uttalanden byggt en del av uppgifterna i sitt svar.

I detta svar ($\frac{6}{1}$ 1878)³ förklarade Seligmann, att Brandes först

¹ Levned II, s. 315.

² Brandes' brev till Seligmann i Lunds universitetsbibliotek.

³ Seligmann's brev till Brandes i Brandes-arkivet, Det Kongel. Bibliotek, Köpenhamn.

och främst måste skaffa sig den av Elof Tegnér redigerade nationalupplagan av 1876 och erbjöd sig att tillsända honom denna. Han instämde till fullo i Brandes' uppfattning om det sätt, varpå Tegnérs skrifter utgivits och tillade: »Det torde vara Dem bekant att den som efter Tegnérs död först utgaf hans Samlade Skrifter var hans måg, den ännu lefvande skalden och Upsalaprofessor emeritus Böttiger. Då denne fann, att flera poemer i ganska öm och passionerad riktning voro adresserade till andra fruntimmer än Tegnérs fru, antedaterade B. sådana qväden af undseende för den efterlevande maken och familjen. Den sanningsälskande Elof Tegnér — — — *måste* vidhålla samma datering, emedan Böttiger i kontraktet med förläggarne uttryckligen stadgat, att intet i detta hänseende i någon upplaga finge ändras. Dikterna Grannskapet, Ögonen, Den lycklige, Den enslige, I hennes hem, För längesedan, Farväl härröra utan tvifvel till 1830-talet och äro riktade till en kall kokett, honom i alla hänseenden ovärdig.» Här finner man alltså förklaringen till att Brandes utan vidare tog för givet, att även upplagan av 1860, som Seligmann i sitt brev ej särskilt nämnde, utgivits av Böttiger, orsaken till att han även i tryck vidhöll sin uppfattning om avsiktlig förfalskning (danska orig. uppl., s. 164), förklarade antedateringen ur hänsynen till Tegnérs maka samt förlade dikten För länge sen till så sen tid som efter Mjältsjukan (s. 165—167).

Däremot förklarade Seligmann Brandes' förmodande om biskopinnan Tegnérs otrohet oriktigt. Han fann det mycket sannolikt, att Frithiofs återkomst var den sist skrivna romansen och tillkommen före 1828 (?), troligen hösten 1824. I boken (s. 177 ff.) har Brandes också förklarat denna dikt vara en av de sist tillkomna Frithiofsångerna och satt den i samband med Mjältsjukan. Seligmann omtalade vidare, att grevinnan D. var Ulrika De Geer och att Elof Tegnér varnat för att söka något sammanhang mellan Kristinadagen och Kronbruden, manade så till försiktighet vid behandlingen av Tegnérs privatliv och slutade: »För hvad jag i detta bref anført får ej någon sagesman uppgifvas.»

I sitt nästa brev (¹⁰/₁ 1878) uttalade Brandes sin åsikt, att de antedaterade dikterna knappt kunde vara skrivna så sent som 1830, snarare voro de från 1826. Han fann det stå fast, att Tegnér under de första månaderna av 1825 inträtt i en andlig kris, framkallad av det förakt han måste känna för en människas karaktär, som han älskat och ännu älskade, en kris som han senare länge befann sig i, och varifrån upphörandet av hans produktion i större stil kunde dateras. Och han tillade: »Det er da denne Dame, ei hans Hustru

(som jeg på Grund af Digtenes falske Datering antog) der har bedraget ham. Hendes Navn er mig selvfølgelig absolut ligeegyldig, men det er mig vigtigt at erfare om hun var gift eller ugift. Jeg antager det første.» Han tackade för att Seligmann tillsänt honom den del av Svenska Akademiens handlingar, i vilken första delen av Ljunggrens avhandling om Frithiofs saga stod att läsa — han beklagade dock, att den »tagit bort» några av hans egna iakttagelser. Det var således en oriktig uppgift då han senare förklarade, att han aldrig hade sett den.¹

Seligmann tillsände honom nu (¹⁶/₁ 1878) nationalupplagan samt »Minne af Tegnér», förmodligen den av Hollander 1866 utgivna publikationen innehållande tal och skrifter av Franzén, Geijer, m. fl. Han meddelade också lakoniskt: »'Hon' var gift.»

För att erhålla fullständigare och säkrare uppgifter vände Brandes sig nu direkt till Elof Tegnér (⁷/₂ 1878).² Det framgick av detta brev, att han gjorde det endast efter mycken tvekan, och sedan han mött stora svårigheter i sitt arbete. Men han förklarade, att han måste dock veta, vad som försiggått 1824 och störtat Tegnér i en sådan plötslig misantropi. Var den olycka, som Tegnér omtalat som värre än blindhet, allenast att ha blivit bedragen av en älskarinna? Hade Ingeborg haft någon levande modell, hurudant var förhållandet mellan Tegnér och hans hustru, hurudant var dennas väsen, förstod hon honom och var hon skonsam mot honom? Slutligen ville Brandes veta från vilken tidpunkt man kunde datera Tegnér's misstämning mot liberalismen och vilka som voro de närmaste yttre orsakerna härtill, samt om det var av »rent pecuniære Grunde T[egnér] drog bort fra Lund».

Elof Tegnér besvarade frågorna i ett längre brev (¹⁷/₂ 1878), vari han förklarade sig »lika villig som skyldig att tillhandagå med alla upplysningar, som kunna lemnas». Han bekräftade, att åren 1824—25 betecknade vändpunkten i Tegnér's liv. Beträffande anledningen härtill så ansåg han den som lika mycket fysisk som psykisk, erinrade om det ärftliga sjukdomsanlaget i släkten, som Tegnér själv känt till. Vidare tillkommo yttre förhållanden; nedslående verkade såväl tanken på att lämna alla gamla förbindelser i Lund, varvid han var fästad med starka band, och övergå till en verksamhet, vilken i grund och botten var främmande för hans livsåskådning med dess starka inslag av »hedendom», som också förkänslan

¹ Levned II, s. 317.

² Fru Hedvig Tegnér, Lund, har välvilligt låtit mig taga del av detta brev, som befinner sig i hennes ägo.

av att såsom en av kyrkans prelater behöva göra eftergifter åt fördomar, som han i grunden föraktade. Han förutsåg också, att han i sin nya ställning skulle känna sin fria tanke bunden och därför se sig hänvisad till de yttre sidorna av sitt ämbete — vilka han för övrigt skötte med ovanlig energi. Allt detta var motbjudande för en så ärlig man som han och kunde redan det giva anledning till grubbel och misantropi. Längre fram förklarade Elof Tegnér, att farfaderns önskan att komma bort från Lund hade sin ekonomiska grund men också den som låg i tidens uppfattning, »att en utmärkt professor vid universitetet *skulle* blifva biskop. Att icke taga emot ett dylikt anbud, skulle ha varit en abnormitet under dessa abnorma förhållanden.» Han framhöll också Tegnér's stora popularitet i Lund, sade sig tro, »att han åren 1824 och 1825 mer än en gång önskat steget ogjort, ehuru han knappast ville medgifva det».

Flera av dessa uppgifter gå direkt igen hos Brandes. Han påpekar (s. 173), att även kroppslig sjukdom haft sin betydelse för krisen och erinrar också om sjukdomsanlaget i släkten, han framhåller (s. 185), att biskopsvalet skänkte Tegnér »liden Glæde, saa bunden som han følte sig til Lund». Samtidigt som Brandes påpekar Tegnér's beröringspunkter med kristendomen förklarar han (s. 187—188), att denne bittert kände »hvor fremmed han med sine Anlæg og Anskuelser i Grunden stod overfor den, og hvor hyppigt han som en af Kirkens Prælater vilde være nødsaget til att gaae paa Accord med Fordomme, for hvilke han ingen Agtelse havde, og indlade sig paa Compromis'er med en Aandsretning, hvis fødte Fjende han var. Den indre Lede ved al denne Dobbeltthed og Halvhed, hvori han var viklet ind, — — — forøgede, fra det Øieblik af da Tegnér var bleven Biskop, den Misanthropi og den Ulyst til at leve, som i Krisens Aar var opstaaet hos ham.» Han såg sig därför, fortsätter Brandes, »henvist til de ydre Sider af sitt Embede, hvilke han kastede sig over med sin hele gamle Kraft». Brandes nämner den ekonomiska grunden till att Tegnér önskade förflyttningen (s. 185) men har dessförinnan framhållit (s. 184), »at det naturlige, det ventede Avancement for en dygtig Professor i Græsk eller Botanik eller Historie var det, at han blev — Biskop». Det hade, heter det (s. 185), »været en Abnormitet at afslaae en saa ærefuld og efter Datidens Begreb normal Forfremmelse». I liknande anslutning till Elof Tegnér's brev förklarar Brandes (s. 187), »at Tegnér i Løbet af Aarene 1824 og 25 mere end en Gang ønskede, at han ikke havde taget mod det paa ham faldne Biskopvalg».

Elof Tegnér uttalade vidare i sitt brev även han åsikten, att

någon kärlekssorg vid denna tid tårt på farfaderns sinne, men ansåg icke att fråga kunde vara om att han blivit bedragen av en älskarinna. Han riktade emellertid Brandes' uppmärksamhet på de dikter som voro skrivna till Euphrosyne Palm och på det brev, i vilket Tegnér talat om »en qvinnoröst, som ännu alltjemt genljuder i mitt hjerta». Skäl funnos att antaga, det Tegnér varit på allvar förälskad i henne, men det var fullt säkert, att hon aldrig stått i intimare förhållande till honom. »Det skulle kunna tänkas, att det var sorgen öfver att blifva afvisad af henne, som, i förening med sjukdomen, var mjeltsjukans källa.» Han framhöll vidare fru Palms goda egenskaper och det goda rykte hon åtnjutit och varnade för att från den frivola umgängestonen och från de tyska romantikernas levnads sätt sluta till liknande förhållanden i Tegnér's omgivning, i »det solida, substantiella, gammaldags respektabla småstadslifvet i Lund och Upsala». Men det erotiska spelade givetvis en roll i Tegnér's liv, om det också ej funnes någon levande modell för Ingeborg, som ju var »ganska objektivt hållen».

Brandes blev sålunda även av skaldens sonson bestyrkt i sin övertygelse, att det stod en kvinna bakom krisen 1824—25. Han upptog uppgiften om att denna var fru Palm, nämnde de av Elof Tegnér omtalade dikterna och citerade det av honom påpekade brevet (s. 175). Han utlade ju ganska brett detta förhållande, varom sonsonen blott lämnat några antydningar, men huvuduppfattningen sådan han uttryckte den s. 176 synes gå tillbaka på dennes förmodan om förhållandets art och uppfattning om fru Palms karaktär. Brandes förklarar nämligen här bl. a., att det var som om Tegnér »i Smerten over at see sig afvist, i Fortvivlelsen over at see sin Forhaabning skuffet, i Væmmelse over at gribe sig selv i at sætte al sin Lid til under egen Troløshed at ville forlede et elsket Væsen til Utroskab, er sunket sammen i Livslede og Menneskeforagt». Han ansluter sig också (s. 140—141) till meningen, att »nogen egentlig Model til Ingeborg har han slet ikke havt, hvad noksom føles i Digtet, der derved tabte i individuelt, realistisk Liv hvad det vandt i typisk Storhed».

Angående skaldens förhållande till liberalismen skrev Elof Tegnér: »En gång vorden biskop, drefs den liberale skalden allt längre åt höger, och blef konservativ, stundom nära nog konservatismens 'enfant terrible'. Härvid är dock att märka, att han ingalunda var någon blind beundrare af regeringssystemet, hvilket nogsamnt synes af hans bref; och att han personligen, lika väl som de flesta af våra storheter, snarare var angripen än angripare. T:s första

offentliga uttalanden mot Aftonbladismen äro från år 1834, i ett skoltal och i svaret på Agardhs inträdestal. Båda blefvo genast föremål för de liberale tidningarnes anfall; och den som dittills varit allas afgud, kunde ej tåligt fördraga detta. Han gaf igen och slagen föllo tunga. Hans helsa var undergräfd, hans lynne bittert; hans missbelåtenhet med sin ställning och med världens gång hade gifvit sig luft åt många håll, innan den koncentrerade sig på liberalismen. Denna var något 'novam emergens'; och hvilka politiska åsikter man än må ha, nekas kan icke att det sätt på hvilket dess talan fördes af Hierta i Aftonbladet, kom mycken förargelse åstad. Det var icke de stora allmänna grundsatser, som Aftonbladet sökte göra gällande, som väckte detta ogillande; utan den i den svenska publiciteten dittills ohörda *personliga* tonen, de tusen små nålstyngen, det lättfärdiga i stilen, som öfverallt sårade äfven dem, som ej hade så mycket emot reformer och väl tyckte att Carl Johans skugggrädda och godtyckliga regering kunde behöfva näpst. Oviljan — i landsorten — mot Aftonbladet var allmän, och den som läser dess första årgångar skall lätt förstå anledningen. Dess betydelse i vår historia vill jag visst icke förneka, och måhända var detta sätt att gå tillväga det enda möjliga. Men det var från början i den *allmänna anständighetens* namn som T. protesterade. Under stridens gång fördes han öfver på en mark, som han visst från början ej ernat beträda.»

Detta har citerats i sin helhet, därför att flera av uppgifterna återfinnas så gott som direkt översatta hos Brandes. Han uppger (s. 207), att Aftonbladet »talte et Sprog, som ikke tidligere havde været hørt i Sverig; det mente under den herskende Absolutisme ikke at kunne skaffe sig Ørenlyd uden ved at anslaa en drillende, personlig Tone, dets Stil var skarp, letfærdig, ofte kaad, det saarede med Naalestik og snærtede med Persiflage». Det heter längre fram (s. 208), att Aftonbladet väckte »særligt rundt om i Provindserne en levende Uvillie». Och det omtalas, att Tegnér 1834 i svaret på Agardhs inträdestal i akademien för första gången protesterade »I den almindelige Velanstændigheds Navn mod den nye Form af Journalistik». Om den psykologiska bakgrunden härtill säges (s. 209): »Hans Helbred var undergravet, hans Sindelag bittert, hans Misfornøielse med sin Stilling som Biskop, med sine Underordnede og med Verdens Gang i det Hele trængte til at faae Luft. — — — Det var umuligt andet end at han nu maatte vende sig imod den liberale Presse og dens Væsen, snart ogsaa mod de Lærdomme, den forkyndte.» Det påpekas slutligen också (s. 210), att »han havde sine Grunde til Misfornøielse med Karl Johan og hans Regjering».

Av skaldens maka gav Elof Tegnér en mycket sympatisk bild, som väl föranlett Brandes att tala om »Digterens ædle Hustru» och »hendes rene Billede» (s. 166). Han omtalade också, att Tegnér under 1830-talet hade »en och annan förbindelse af mindre genomgripande inflytande på hans person, men också af mindre platonisk beskaffenhet än den ofvan antydda», och att de av Böttiger antedaterade dikterna tillhörde denna tid. Ehuru alltjämnt obenägen att datera dem så sent som till 1830-talet upptar Brandes även denna uppgift (s. 215): »De antedaterade Kjærlighedsdigte blandt hans Poesier tyde paa, at han under den lidenskabelige indre Sønderplittelse, der fulgte paa Afreisen fra Lund, har søgt en forbigaaende Trøst i en og anden Elskovsforbindelse af den Art, som i Virkeligheden aldrig skjænker nogen Trøst, og som kun efterlod et nyt Bundfald af Livslede og Melancholi.»

Slutligen omtalade Elof Tegnér, att farfaderns vansinne utbrutit vid riksdagen 1840. Det »ytttrade sig då mest i benägenhet för kolossala planer, jättelika finansoperationer, planer till folkvandringar och verldseröfringar o. s. v. Derjämte våldsamma utbrott af sinlighet, ofta rent cyniska och då röjande fullständigt sinnesförvirring.» Härtill ansluter sig Brandes' framställning så nära som möjligt (s. 219). Vansinnet, heter det, »yttrade sig dels i vilde Udbrud af Sandselighed under fuldstændig Sindsforvirring, dels og hyppigst i Udkasten af kolossale Planer, kæmpemæssige Finantsoperationer, Planer til Folkevandringer og Verdenserobringer».

Även Elof Tegnér uttalade sin bestämda önskan att ej angivas som sagesman för de upplysningar han givit Brandes. Denne nämnde ej heller något om sina otryckta källor, de personliga meddelanden han erhållit från Joseph Seligmann och framför allt Elof Tegnér, som i huvudsak också stod bakom den förres. Av den här företagna undersökningen framgår dock, att han begagnat dessa meddelanden vid flera av de viktigaste punkterna i sin framställning och sålunda ej, såsom han blev beskylld för, gjorde sig skyldig till lösa antaganden och konstruktioner.

Då Brandes i sin Tegnéressay 1882¹ gav en helt annan skildring av orsakerna till krisen i diktarens liv, berodde detta, enligt vad han själv meddelade, på »et meget rigt Materiale, der siden da (1878) fra forskjellige Sider er kommet mig i Hænde». Redan kort efter bokens utgivande skrev Brandes till Seligmann (21/8 1878), att han fått flera meddelanden från gamla män och kvinnor i södra Sverige, som känt Tegnér och fru Palm, och han förklarade, att »der er

¹ Mennesker og Værker, Khvn 1883, s. 206 ff.

ingen Tvivl om, at T. har havt en Datter med hendes. Denna uppgift återfinnes också i essayen, men då hade den blivit bestyrkt även från annat håll.

Om Tegnér-boken 1878 väckt livlig uppmärksamhet i pressen, så var detta givetvis inte mindre fallet bland de ännu levande personer, som känt diktaren i livet. Bland dessa var den liberala riksdagsmannen och prosten Henrik Schönbeck. Född 1810 hade denne såsom vän till sonen Christoffer umgåtts i det tegnérska hemmet 1825—26 — alltså vid helt unga år — och var nära bekant med några personer av Tegnér's intimaste umgänge, sin frände doktor C. G. Schönbeck och professor B. M. Bolméer. För kännedom om hans eventuella opartiskhet och objektivitet i bedömandet av Tegnér må anföras vad han själv skrev i den uppsats han författade om denne strax efter genomläsandet av Brandes' arbete¹: »Jag beundrade och älskade Tegnér förut högre än någon annan levande människa. Men min beundran minskades och min kärlek svalnade alltmera efter varje besök.» Och prosten Berlin skrev i ett brev till Schönbeck (12/8 1840), som denne själv delvis citerat, efter skildringen av Tegnér's tillstånd under årets riksdag: »Ditt hat eller din ovilja mot honom och hans familj må vid tanken på, huru beklaglig han nu är, alldeles utslockna till sista gnistan.»²

Då Tegnér-boken utkommit, lät nu Schönbeck genom den senare så kände danske vänsterpolitikern V. Pingel bringa Brandes en hälsning och sin erkänsla för hans bok.³ Genom samma mellanhand lät han fyra år senare göra Brandes ett »Tilbud om at give ham Oplysninger om Tegnér's Livshistorie».⁴ Brandes svarade genast från Berlin (20/2 1882) och förklarade sig med största tacksamhet vilja mottaga varje upplysning, som kunde rätta de fel, vars förekomst i Tegnér-boken han erkände. Det material, som Schönbeck då sände honom, bestod dels av en 1878 författad uppsats, direkt föranledd av Brandes' bok, dels av en nu, 1882, nyskriven uppsats.⁵ I det brev, som bifogades, förklarade Schönbeck (20/2 1882),⁶ att han delgivit

¹ Prelater. Ur prosten Henrik Schönbecks memoarer från 1800-talets förra hälft, Sthlm 1927, s. 38. Om Schönbecks memoarer jfr anmälan i denna tidskrift 1927, s. 173 f.

² Cit. efter Bror Gadelius, Skapande fantasi o. sjuka skaldet. Tegnér och Fröding, Sthlm 1927, s. 227.

³ Brev från Brandes till Schönbeck 22/2 1882. Brandes' brev till Schönbeck förvaras förseglade i Schönbeck, Biografiska skisser 2., KB. Genom vänligt tillmötesgående av förste bibliotekarien dr Oscar Wieselgren, har jag dock fått taga del av dem.

⁴ Brev från V. Pingel till Schönbeck 18/8 1882, KB. Initiativet utgick alltså från Schönbeck, vilket ej framgår av hans memoarer. Jfr a. a., s. 29.

⁵ Schönbeck, a. a., s. 30. Bägge uppsatserna äro där numera tryckta.

⁶ I Brandes-arkivet, Det Kongel. Bibliotek, Köpenhamn.

den första uppsatsens innehåll åt de enda ännu levande personer, som utom honom umgåtts i Tegnér's Lunda-hem, d:r A. J. Kahl och pastor A. C. Sjöbäck, och att de bekräftat hans däri lämnade uppgifter. De hade också konfererat om Brandes' Tegnér-bok och därvid varit »fullt öfverens derom, att Ni af honom framställt den bästa bild och tillika den mest träffande och snillrikast utförda, som hittills lemnats. Det var icke endast med förundran utan med sann beundran som vi öfverensstämde deruti, att endast *ett* väsentligt fel deri förekom, nemligen Ert antagande om anledningen till den stora förändring som hos honom först visade sig 1825. Tidpunkten är af Er fullkomligt rätt fastställd, men många sammanstötande omständigheter och en helt annan person än den af Er angifna, voro dertill orsaken. Det är egentligen om Tegnér's intimaste förhållanden under det året, som jag ensam kan lemna Er meddelanden.»

I den första uppsatsen återgav Schönbeck sin släkting doktor Schönbecks diagnos av Tegnér's kroppsliga sjukdom 1824 som en leversjukdom, en uppgift som återfinnes hos Brandes (s. 209). Schönbeck gjorde i motsättning till den allmänna uppfattningen gällande, att Tegnér livligt önskade bliva biskop i Växjö, och anförde som bevis härför hans uttalande i ett brev till statssekreterare Kullberg, att det vore en chikan, om han blev förbigången. Ehuru Tegnér själv ej använt några oädla medel för att nå sitt mål, så användes dock sådana av hans vänner, särskilt Heurlin, som i Schönbecks närvaro uppgivit sig ha skrivit mer än tusen brev till småländska präster för att förmå dem rösta på Tegnér i stället för på motkandidaten professor Lindfors. Tegnér själv hade till och med sett sig nödsakad uppmana Heurlin att »handla efter hederns lagar» och varit synnerligen orolig för att valet skulle överklagas och alla machinationer därvid avslöjas och för att, även om detta ej skedde, hans motståndare excellensen Rosenblad i statsrådet skulle framlägga sådana bevis för de stämplingar som föregått valet, att detta kasserades. Sedan utnämningen väl skett, kvarblev dock en djup känsla av obehag i diktarens sinne. Han måste också under sin första visitationsresa som biskop försätta ur tjänstgöring två försumliga präster; härav hade det uppstått stark jäsning i stiftet och domkapitlets ledamöter begagnade tillfället för att fatta beslut, som gingo mot Tegnér's önskningsar och förslag.

Samtliga dessa uppgifter jämte de anförda brevställena återfinnas i så gott som likadana ordalag hos Brandes (s. 209—211). Av den av Elof Tegnér inspirerade skildringen i boken 1878 av konflik-

ten mellan inre böjelse och yttre förhållanden återstår blott en rad: »Og saa kom hertil endda, at han var Biskop og Fritænker paa en Gang.»

Schönbeck omtalade vidare Tegnér's förhållande till Martina von Schwerin, den hyllning han ägnat henne, den plötsliga brytningen 1824 och den förebrående, av henne utklippta dedikationen på Frithiofs Saga.¹ Även detta återfinnes hos Brandes (s. 211—212), han nämner dock ej Martina von Schwerin's namn utan kallar henne »en fornem og begavet svensk Dame». Brandes gjorde även ett tillägg med förklenande omdöme om denna dam, något som Schönbeck var angelägen betona, att Brandes ej fått från honom.²

Även Schönbeck berättade:³ »Under hela den tid jag var i Lund antogs det allmänt, även av Tegnér's närmaste vänner och deras fruar, att fru Palm's yngsta dotter, Hilma, var en dotter med Tegnér. Likheten var iögonfallande. — — — En ej mindre märklig inre likhet visade sig 30 år därefter (efter 1829 då S. sett henne). Hilma Palm hade blivit gift med en Lundabo, son till den rike färgaren Borg. — — — Några år efter giftermålet blev hustrun svärmodig, och detta utvecklade sig småningom till sinnesrubbing, så att hon måste intagas på dårhus.» Hos Brandes heter det (s. 209): »Hans nære Forhold til en Dame i Lund var Samtalegjenstand i den lille By og der herskede blandt de Indviede ingen Tvivl om at en lille Pige, som (født 1821) bar et andet Namn end hans, men hvis Lighed med ham var paafaldende (og som senere blev vanvittig i samme Alder som han) var hans Datter.»

Slutligen förnekade Schönbeck bestämt, att den kvinna som stod bakom krisen 1824—25 var fru Palm, »då hon redan var en bedagad kvinna, vars äldsta barn den tiden var 14 år».⁴ Efter att ha omtalat Tegnér's vana att även i familjekretsen säga slipprigheter och föra en lättsinnig konversation, kom han in på dennes husliga förhållanden och meddelade sin uppfattning härom, vilken han uppgav vara delad av Tegnér's vän professor Bolméer, som ofta fått medla i tvister mellan denne och hans hustru. Schönbeck ansåg, att den kvinna, vars karaktär Tegnér kommit att förakta, var ingen annan än hans hustru, och han berättade härom bl. a. (s. 42—43): »Hos

¹ Tegnér hade skrivit »vänskapsfullt *efrån fordom*». E. Wrangel, Martina von Schwerin, Sthlm 1912, s. 175.

² Schönbeck, a. a., s. 30.

³ A. a., s. 37—38.

⁴ År 1825 var fru Palm 29 år gammal. Därest Schönbeck's epitet »bedagad» det oaktat möjligen kan ha något berättigande, är detta åtminstone icke fallet med hans andra uppgift, som är direkt oriktig. Euphrosyne Hising gifte sig 1816 med J. J. Palm, deras äldsta barn föddes 1817 och var således 1825 blott 8 år, icke 14 (Svenska Ättartal, 5, 1889, s. 378).

biskopinnan Tegnér fanns vid den uppgivna åldern icke något som antydde spår av försvunnen skönhet; — — — Hon var av medelmåttig höjd, med stark fettbildning, stora utsvällda former, grova, nästan manliga anletsdrag, svällande läppar, en hård blick och yvigt hår. Hennes hållning och rörelser voro självsvåldiga; hennes uttal skarpt, trotsigt, befallande. — — — Där (i hemmet) rådde ingen ordning, ingen trevnad i vad på värdinnan ankom. — — — Hon framträdde då (efter Tegnér's utnämning till biskop) vid fester och baler, i större och mindre sällskaper, med stötande anspråk på större uppmärksamhet och aktningensbetygelser än förut, med höjd stämma, med hårda och smädande omdömen både om tilldragelser och personer; hon ville på ett pockande sätt göra sitt omdöme i dagens frågor gällande. Och jag hörde ärbara, bildade damer, som likväl visst icke led oav Pryderi, försäkra, att de måst draga sig undan hennes närhet, emedan de icke förmådde åhöra de grova och råa uttryck hon begagnade, eller de scener hon framställde, hämtade från egen erfarenhet och från andras lasciva berättelser.»

Man återfinner lätt denna framställning hos Brandes, där det heter (s. 212—213): »I Aaret 1825 kom saa dertil huslig Sorg af overvældende Art. Tegnér's Hustru havde paa den Tid intet Spor af fordums Skjønhed tilbage. Hun var middelhøj, stærk och svær, med grove, næstan mandlige Ansigtstræk, svulmende Læber og et haardt Blik. Hendes Holdning var trodsig, hendes Udtalelser skarpe og befallende; der raadede hverken Ynde eller Hygge i hendes Hjem. Det havde altid været Tegnér's Vane at føre et letfærdigt, ja slibrigt Sprog, naar han sad mellem Venner i sit Hjem. Han var ikke i Stand til at aflægge denné Vane, da han blev Biskop. Men omtrent ved denne tid begyndte hans Hustru at efterligne ham heri. Samtidig med at hun som Bispinde optraadte langt fordringsfuldere, end hun nogensinde før havde gjort, gav hun sit Naturel friere Tøjler. Det hændte, at Damer blandt hendes Omgivelser af den Grund trak sig tilbage fra hende og erklærede ikke at kunne taale Tonen og Stilen i hendes Konversation. Forholdet mellem Tegnér og hans Hustru havde længe ikke været godt. Det synes, som om han i Aaret 1825 paa Grund af Meddelelser, der bleve ham gjorte, fik et helt nyt Syn paa hendes Karakter. Ægteskabet synes at have været at betragte som opløst fra begge Sider, og der forefaldt stadig saa hæftige Scene mellem Ægtefolkene, at en fælles Ven, der boede i Nærheten, jævnlig maatte hentes for at bringe en Art Forsoning til Veje.»

Den andra, 1882 författade uppsatsen innehöll meddelanden som Schönbeck senare erhållit och minnen som förut undfallit ho-

nom. Här läser man professorskan Bolméers uppgift, om att Den döde var skriven till Emilie Selldén — något som med undantag av namnet återfinnes hos Brandes (s. 214) — samt en del uppgifter om förhållandet mellan henne och Tegnér, vidare Berlins ovan omtalade skildring av skaldens sinnestillstånd under riksdagen 1840, den ovan (s. 82) nämnde Sjöbäcks brev till Schönbeck, vari han uttalade sig om disharmonien och den dåliga tonen i Tegnérns hem och förklarade angående Brandes' bok 1878, »att en mera objektivt hållen plastisk figur av Tegnér har jag ej sett»; här refereras också professorskan Bolméers brev till Schönbeck, vari hon bestyrkt dennes uppgifter i den första uppsatsen och meddelat några egna iakttagelser rörande skaldens förhållande till Emilie Selldén samt hans opålitlighet i vänskapsförbindelser; slutligen berättar Schönbeck en anekdot om Tegnér och biskop Faxe ägnad att ytterligare belysa denna opålitlighet. Till vad som ovan anförts för att belysa Schönbecks diskutabla opartiskhet och vederhäftighet i fråga om Tegnér, må här tilläggas ett uttalande av E. Thormænius om professorskan Bolméers brev,¹ att det »snarare vittnar om brevskriverskans ålderdomssvaghets än om något annat».

Schönbeck har själv, med det ovannämnda undantaget, vidkänts, att det av honom lämnade materialet låg till grund för Brandes' Tegnér-essay i *Mennesker og Værker*² och vår undersökning har visat i vad mån detta var fallet. I sitt tack (odat.) förklarade Brandes det undfångna materialet vara »af den høieste Værdi, og saasart det er mig rimeligt skal jeg benytte disse nye Oplysninger — dog med al Diskretion — til at rette den Feil, jeg har begaaet.» Senare kom han till en annan uppfattning, erkände sig ha begått ett fel, då han begagnade det och utlämnade hela essayen ur sina samlade skrifter.³

¹ Svensk Tidskr. 1928, s. 229. Jfr rörande Schönbecks vederhäftighet även ovan anf. anmälan i Personhist. tidskr. 1927, s. 173 f. och E. Newmans inledn. till P. Wieselgren, »Lunds akademi på 1820-talet» (Skrifter utg. av Föreningen Det gamla Lund, 11, 1929, s. III), vari Schönbecks arbete karakteriseras i uttrycken »med dess avskräckande provkarta på halvsanningar och insinuanta tvetydigheter».

² A. a., s. 30.

³ Levned III, Khvn, Kria 1908, s. 42.

Fredrik Grönwall in memoriam.

Vid tidpunkten för häftets pressläggning ingår sorgebudet, att hovrättsrådet Fredrik Grönwall avlidit.

Fredrik Wilhelm Magnus Grönwall föddes i Ystad den 9 aug. 1878. Efter 1902 avlagd juris utriusque kandidatexamen i Lund tjänstgjorde G. i Svea hovrätt. Som e. o. hovrättsnotarie valdes han i mars 1907 till Personhistoriska Samfundets sekreterare och redigerade nämnda års årgång av Personhistorisk Tidsskrift. Grönwalls hopade ämbetsgörömål tvingade honom dock att redan mars 1908 nedlägga sekretariatet. Han bibehöll emellertid intresset för och kontakten med Samfundet och kvarstod som en av dess två revisorer till sin bortgång. År 1915 blev G. hovrättsråd i Svea hovrätt.

Fredrik Grönwall var om någon vad fransmännen kalla »enraciné», rotfäst i hemmets jord. Han tillhörde en gammal skånsk hantverkssläkt, ursprungligen från Ängelholm men sedan bosatt i Ystad (jfr nedan s. 97), där hans förfäder sedan 1700-talets slut ägde den gård — numera Stora Östergatan 32 — som såg honom födas. Boningshuset var från 1840 men den äldsta delen av gårdsbyggnaderna troligen ända från slutet av 1500-talet. I minnespublikationen »Från gamla skånska hem» (1926) har hovrättsrådet G:s broder, professor K. A. Grönwall i Lund, tecknat bilden av denna gård, där deras fader, färgerifabrikören Carl Johan Grönwall, drev sitt hantverk. På en tid, då sydöstra Skånes allmogé ännu bar sina urgamla dräkter, i vilkas färgprakt krapprott,

indigoblått och buteljgrönt bildade de starkaste inslagen, var färgerihanteringen i sitt flor. Med den tidens stadsnäring förenades även lantbruk och på morgonen kl. 6 vid Österport avlämnades stadens kor till »hören» (herden), som drev dem på bete. Även de, som haft förmånen att i modern tid mottagas i den Grönwallska gården i Ystad, omtala besöket som en upplevelse. Själv glömde Fredrik Grönwall aldrig sitt hem och den gamla korsvirkesstaden kring Mariakyrkan, med de dubbla vida horisonterna, havet på ena sidan och på den andra slätten, där »Ljunit lyfter sina sädesbingar» och Herrestad utbreder sig med lummiga skogspartier kring herresätena. När ledigheten vinkade tog Grönwall södergående tåget, med regelbundna uppehåll på vägen i Lund. Ty han var habitué i Landsarkivet där. Det var honom icke nog att känna sin egen tids Ystad, han umgicks också med alla de gångna släktled, vilkas namn arkivens gulnade pappersblad förvarat. Genom trägna anteckningar fick han på så vis, som det sades, »hela Ystad på kort», synnerligen värdefulla topografiska och genealogiska samlingar. G. var ovanligt beläst i juridisk litteratur samt var ett lexikon framför allt i den skånska personhistoria, som rörde hans hemstad. Med den glada meddelsamhet och det gemytliga sätt, som utmärkte honom, gick han vänner och intresserade livligt till mötes.

Hans sista Skånebesök blev en sjukresa. På lasarettet i Lund gick han bort den 2 maj, medan våren på allvar där ute erövrade den hembygd, som han älskade. Hans vänners tankar ledsaga honom till vilan i Ystad, där de två åldriga valnötsträden — de största i Skandinavien — alltjämt stå som hägnande vårdträd på gården till hans släkts sekelgamla hem.

B. H—d.

Recensioner.

— Sven Ågren, *Svensk biografisk uppslagslitteratur. Bibliografisk förteckning* (Svenska bibliotekariesamfundets skriftserie 1). Uppsala 1929. XIV, 423 s. Häft. kr. 15:—.

Framläggandet av ett arbete med ovanstående titel skall säkert hälsas med tillfredsställelse inom vida kretsar och har väl också utgjort ett önskemål sedan lång tid tillbaka. När det nu blivit förverkligat, bör ju det förhållandet, att en sammanslutning av Svenska bibliotekariesamfundets art står som utgivare och en man av facket är författare, vara ägnat att stärka det angenäma intrycket genom tillförsikten, att det bästa möjliga åstadkommits, och att man således för en gångs skull står vid det eftersträfvade målet. Ett närmare studium av boken ger också vid handen dess många förträffliga egenskaper. Det säger sig självt, att den rutinmässiga behandlingen av materialet i stort sett icke ger rum för några anmärkningar. Den yttre utstyrseln är förstklassig. Det lider intet tvivel, att bibliografien kommer att bliva mycket utnyttjad och därvid visa sig som en »praktisk hjälpreda» av rang.

Skulle likväl en eller annan erinran vara på sin plats, gäller detta i främsta rummet planen för det hela. Redan ordet »uppslagslitteratur» är ägnat att väcka en gensaga, för så vitt som själva begreppet måste sägas vara mer än lovligt obestämt, icke minst när det är fråga om ett så vidlyftigt forskningsfält som det personhistoriska. Utan tvivel har författaren, såsom det framgår av hans egna ord, själv varit medveten härom, men han har icke givit någon definition, som kunnat lämna läsaren någon ledning, huru han i själva verket tänkt sig saken. Det är emellertid tydligt, att matrikellitteraturen i första hand varit föremål för åtanke, och hade författaren begränsat sitt ämne till denna i och för sig svåröverskådliga litteraturgren, hade detta enligt min mening icke gjort arbetet mindre värdefullt. Det hade visserligen under sådana omständigheter varit nödvändigt att medtaga även sådana skrifter, i vilka matriklar av olika slag finnas inströdda, och vilka således icke i sin helhet äro matriklar, utan tillhöra vitt skilda vetenskapsgrenar, men skälet härtill hade i sådana fall legat i öppen dag. Men författaren har tydligen velat gå ett steg längre genom att tillföra sin förteckning även sådana arbeten, i vilka biografiska notiser överhuvudtaget kunna hämtas om ett större eller mindre flertal personer på en gång, och helst sådana verk, vilka äro försedda med register, som göra det ef-

terletade mera lättillgängligt vid uppsläendet (därav uppslagsverk?). Därigenom har också boken fått ett mångskiftande innehåll, som företräder en mängd discipliner, såsom bibliografi, litteraturhistoria, språkvetenskap, ikonografi, genealogi, topografi, numismatik och urkundssamlingar samt naturligtvis också ren biografi, ehuru den sistnämnda litteraturgrenen icke är fullständigt företrädd ens med sina samlingsverk.

Vid första påseendet kan tillvägagångssättet befinnas nog så bestickande. Men det ligger i sakens natur, att uppgiften, om den fattas på detta sätt, är alldeles olöslig, förutsatt att relativ fullständighet åsyftas, och detta bland annat därför att gränfallen mellan hithörande och icke hithörande äro alltför många, för att en bestämd skiljelinje skall kunna uppdragas. Författaren har därför måst göra ett urval och framhåller med rätta i förordet, att meningarna kunna vara delade om »urvalets lämplighet».

Om jag icke kan underlåta att instämma häri, beror detta således närmast därpå, att jag finner, att allt urval är otillfredsställande i en bibliografi med vetenskapliga anspråk, under förutsättning att genom förändringar i planen sådant kan undvikas. Trots svårigheterna att i våra dagar strängt systematisera den svällande bokmassan, finnas dock möjligheter att så avgränsa ämnesvalet, att en relativt uttömmande behandling blir möjlig. Att en så beskaffad bokförteckning icke kan innehålla allt, som för forskningen i ett visst fack må vara erforderligt, är endast naturligt. Varje vetenskapsgren måste tillita hjälpvetenskaper, och i den mån som dessa var för sig hinna katalogiseras, bliva de i sin tur lättare tillgängliga för en större allmänhet. Att i varje ny bibliografi gå utöver det förtecknade områdets egenart och låta den svälla ut över sina utstakade bräddar innebär för övrigt ett slöseri, eftersom en lämpligare användning av tillgängliga krafter och medel borde befordra en snabbare inventering av obearbetade litteraturgrenar. Den, som ej vid första påseendet vill giva mig rätt i vad jag menar, må erinra sig den klassiska regeln *multum non multa*, vilken tvevelsutän med fördel är tillämplig även på det bibliografiska området.

När Ägren i sin bok upptager bl. a. historiska urkundssamlingar anser jag följaktligen, att han gjort en överloppsgärning, som urartar till ett fel, när urvalet är så ofullständigt som det faktiskt är. Det finns nämligen många sådana samlingsverk, som ej äro omnämnda, ehuru de kunna sägas i lika hög grad nödvändiga att känna till för den, som vill gå på djupet vid personhistorisk forskning. Och därvid är det ganska likgiltigt, om somliga äro försedda med register och andra icke, ehuru befintligheten av sådana naturligtvis underlättar mödan, förutsatt att registren äro tillförlitliga, vilket som bekant icke alltid är fallet. *Leinbergs Handlingar till finska kyrkans och prästerskapets historia* hava för övrigt register i varje del, men äro likväl uteslutna. På sätt och vis kunna väl till samma grupp räknas *Riksdagstidningarne*, som äro i korthet omnämnda för tiden 1755—1770, men ej för senare år. Vad är det för fel med de sistnämnda?

Det vill däremot synas, som om författaren ej utan vidare till

»uppslagsverk» skulle vilja räkna biografiska samlingsverk, ehuru annat tyder på motsatsen. Annars kan jag emellertid ej förklara, varför en hel rad sådana saknas i hans förteckning. Bland äldre arbeten har jag exempelvis förgäves efterletat Schlözers Schwedische Biographie (1—2, 1760, 68), Loenboms Anecdoter om namnkunniga och märkvärdiga svenska män (1770—74), Fants Biographica Suecana (1810—15) m. fl. avhandlingar av samme man (utom de två som medtagits). Att C. G. Nordins Minnesteckningar (2 bd, 1818) äro uteslutna, skulle kunna bero därpå, att de utgöra omtryck av äreminnena i Svenska akademimens handlingar, men då man om dessa senare får veta endast att däri »äro tryckta ledamöternas obligatoriska inträdestal över sina företrädare», lämnas man i själva verket i okunnighet såväl om Nordins insats som om den ståtliga raden av övriga akademiska monografier. Från senare tid har jag som obefintliga antecknat arbeten av J. H. Schröder (1839), Crusenstolpe (Karakteristiker, 1851, m. fl.), Snoilsky (Minnesteckningar, 1904), och C. G. Laurin (Människor, 1919). Den av Schück och Stavenow ombesörjda värdefulla serien »Äldre svenska biografier» finnes lika litet som det Bonnierska förlagets »Svenskar» (1907 ff.). H. Frödings Biografiska studier från skilda tider (1905) synas mig också varit förtjänta av uppmärksamhet i lika om ej högre grad än denne författares övriga omnämnda arbeten. Men om, som sagt, allt detta och mera till av för mig oförklarliga grunder ej hör hemma under vad Ägren åsyftar med svensk biografisk uppslagslitteratur, är det likväl tydligt, att ikonografien är avsedd att höra dit. Då borde, synes det, »Autografier och porträtt» (1890—98) kunnat få ett rum och likaså P. B. Eklunds stora allmänna porträttserie, som är det kanske mest omfattande porträttverk, som sett dagen hos oss, och i alla händelser ej bort sakna ett omnämmande vid sidan av samma förläggares frimurare- och par-bricole-porträtt. Förgäves har jag också eftersökt 1912 års årgång av Stockholms nations porträttkatalog, ehuru både tidigare och senare upplagor finnas registrerade.

Huvudkällan för kännedomen om godsägare på landet är väl allttjämt Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon, ehuru det lämnar mycket övrigt att önska. Det suppleras av M. Höjers Konungariket Sverige (1875—83) samt för 1500-talets vidkommande av H. Forsells Sverige 1571 (1872, 83), som lämnar uppgifter om kända säteriägare vid angivna tidpunkt. Intetdera av dessa båda arbeten har helt ersatts av Ahlenius-Kempe m. fl:s Sverige, som i motsats till de förra upptagits vid sidan av det ovannämnda lexikonet. Av »lokalt bestämda uppslagsverk» finnas nog eljest många, som lysa med sin frånvaro. Om Vejdes Kronobergs läns herrgårdar (1929) sett dagen för sent för att hinna få ett rum, kan detta icke sägas om t. ex. C. A. Tiseliuss båda arbeten om Bohusläns gamla adliga gods (1925) och märkligare gårdar (1926) och ännu mindre om J. E. Ångmans Beskrifning om Norbergs bergslag (1835), som innehåller ej blott en för sin tid förträfflig, om ock numera föråldrad matrikel över tjänstemännen inom orten utan ock ägarelängder för de

olika fastigheterna. Arbeten rörande donatorer inom skilda orter äro i allmänhet medtagna. Icke så *Carpelans* Åbo stads donatorer (1910), som emellertid upptager många svenskar före 1809 vid sidan av senare tiders finländare. Detsamma gäller *Hastigs* Katedralskolan i Åbo 1722—1806, vilket arbete innehåller en fullständig matrikel över lärarekåren för dessa år, som ligga helt inom den svenska tiden. Av matrikellitteraturen i inskränkt mening saknar man vidare med förvåning *Fähræus*, *Administratif och statistisk handbok* (1:a —2:a uppl., 1864, 68), vars ämbetsmannalängder till stor del icke hava motstycken på andra håll.

En särskild avdelning är ägnad »Forna svenska områden». Den innehåller emellertid blott ett fåtal arbeten rörande Finland och ett par dylika om Pommern. *Balticum* är här icke alls berört, men detta hindrar icke, att åtskilliga verk rörande Östersjöprovinserna finnas på andra ställen i boken, ehuru luckor visst icke saknas. För att även på denna punkt giva belägg för sistnämnda påstående, erinrar jag om *Pauckers*, *Hagemeisters*, *Buxhövdens* och *Stryks* bekanta godshistoriska beskrivningar, som äro oundärliga för känne- domen om även den svenska godsägareklassen i Estland, på Ösel och i Livland under det sjuttonde seklet.

Men det anförda må vara nog. Om jag uppehållit mig alltför mycket med exempel på enstaka brister och således mindre talat om det rikhaltiga innehållet i boken än om vad som saknas däri (en lista som lätt kunnat förlängas), beror detta på, att jag ansett det troligt, att uppvisandet härav bäst skall kunna övertyga läsaren om, att det i planen måste finnas något fel, som omöjliggör åstadkommandet på denna väg av något standard work. Vari detta fel består, har jag redan i det föregående sökt uppvisa.

Grupperingen av materialet har gjorts efter praktiska synpunkter. På en allmän avdelning följa dels »yrken och andra grupper», dels arbeten hänförliga till olika orter. Yrkena hava fått en alfabetisk uppställning, och samma ordning iakttages inom »andra grupper.» Tillfälligheten har gjort, att riksråd och statsråd på detta sätt blivit placerade mellan (sekt-)»predikanter» och »sjökaptener» samt riksdagsmännen mellan »ordensinnehavare» och »samlare». Studenterna vid universitet och högskolor stå för sig bland »andra grupper» och således helt skilda från universitetslärarna, som räknats till yrkesmän. Utan att lägga någon vikt vid förhållandet, kan jag giva författaren rätt, då han säger, att en annan uppställning varit tänkbar. Även inom underavdelningarna är placeringen understundom litet egendomlig, såsom då t. ex. 1500-talets fogdar och lantagare måste sökas under rubriken Jurister, till vilka förts även lägre landstatstjänstemän samt fångvårds- och polismän, medan landshövdingar, ståthållare och kommandanter bilda en grupp för sig. Men för sådana små inadvvertenser rådes bot genom det utförliga registret, som upptager både yrkesgrupper och författare, men däremot icke uppslagsord för anonyma och urkunds- eller samlingsverk. Vill man således med registrets hjälp få rätt på *Diplomatarium suecanum*, får man leta efter utgivarnes namn, och har ett arbete ingen auctor eller är denne icke känd,

finner man boken först vid genomläsningen av texten. Härav får man för övrigt en nyttig läxa, att register icke alltid äro till att lita uppå. Någon gång uppträda dessutom utgivarne som författare, såsom när det står »Klingspor, C. A., Sveriges adel under 1600—1700-talen» i stället för det otvivelaktigt riktigare »Sveriges adel... Samtida minnesanteckningar... utg. af C. A. Klingspor».

Aqut.

— I *Värmland förr och nu*, 1929 (Meddelanden från Värmlands fornminnes- och museiförening, xxvii, s. 3—174, 4 pl.), har lektorn *Lars Dalgren* offentliggjort en samling *brev från Georg Adlersparre till postinspektoren Erik Gabriel Flach*. Alldeles outnyttjade av forskningen ha dessa brev ej varit (se t. ex. A. Brusewitz' art. i Sv. Biogr. Lex. och B. Sjövall, »Georg Adlersparre och tronfrågan 1809», Lund 1917), men då de härröra från Adlersparres senare levnadsår (1822—1835) ha de ej en betydelse, jämförlig med aktstyckena från den upprörda tiden under seklets båda första årtionden. Emellertid kommo de likafullt att sysselsätta sig med händelserna under dessa år, särskilt revolutionen 1809 och därmed följande tilldragelser. 1830—1833 utgav nämligen Adlersparre »Handlingar rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste historia samt historiska personer, utgifna af ett sällskap». Det var dessa »handlingar», som skaffade Adlersparre ett tryckfrihetsåtal på halsen och som framkallade en vidlyftig polemik rörande 1809 års händelser och de handlande personernas insats i dem. Även den gamle excellensen på Gustavsvik deltog i denna polemik med tvenne anonyma inlägg, av vilka det sista bar den sensationella titeln »Den okändes sista hälsning eller Den brokige riddaren, lyftad ur sadeln».

På denna polemik göras esomoftast antydningar i breven och därmed understundom på de politiska händelserna 1809. Emellertid äro Adlersparres uppgifter ej obetingat att lita på, ty, såsom naturligt var, började sjuttioåringens minne starkt försvagas. Även mera markanta tilldragelser hade fallit ur hans hågkomst. Så heter det t. ex. i ett brev av den 6 febr. 1833, vilket ej tycks ha kommit med i den publicerade samlingen: »Obegripligt, att Anckarsvärdska sammankomsten [en sammankomst, som Adlersparre höll med sina bataljonschefer den 29 mars 1809 och på vilken hertig Carls utropande till konung före ständernas sammanträde föreslogs] skulle till minsta skymt hafva totalt gått ur mitt minne, otroligt! Jag erinrar mig ej det minsta tecken dertill.» Samma försäkran upprepas i utvidgad form i brev av den 8 febr. Härmed kan jämföras kammarherre Nordenfeldts uttalande om Adlersparre från början av år 1831, »att gubben åldrats mycket och hans berättelser och skämt blifva allt mer och mer enahanda» (L. Dalgren, »Excellensen på Gustavsvik», s. 115).

De publicerade breven måste alltså såsom källor för historien om händelser, som ligga längre tillbaka i tiden, upptagas med största försiktighet — jag undrar, hur det kan förhålla sig med utgivarens förklaring av Adlersparres uttalande i brev av den 18 jan. 1833, att han varit upphovsman till justitieombudsmannaämbetet! Man skulle ju vis-

serligen kunna förmoda, att det ligger *något* under den gamle excellensens påstående, fastän han minns fel beträffande »detta ämbetes härkomst rakt från det med förakt ogillade projektet» (det Håkanssonska grundlagsförslaget), där ämbetet i själva verket ej alls omnämnes!

För uppfattningen av Adlersparres karaktär äro breven av värde; de ha förtjänsten att vara ovanligt öppenhjärtiga meddelanden från en krigs- och revolutionskamrat till en annan. De synas mig i detta avseende bekräfta, vad ovan omnämnda arbeten om Georg Adlersparre ha att förmåla.

Många av de osminkade tillvitelser för lögn, infamie o. dyl., som Adlersparre riktar mot sina belackare, kan man visserligen ej gilla, då de i åtskilliga fall torde vara falska, men de äro formulerade med en viss tilltalande kraft och kunna nog delvis förklaras genom ovan omtalade minnessvaghet. För övrigt saknas ej originella utgjutelser även av annat slag. Se här ett exempel, hämtat från ett brev av den 20 dec. 1831:

»Adjutanten varken begärde eller erhöll några råd av mig. Om han begärt dem, hade han fått del av den grundregel, som jag efterlevvat all min tid, ja, alltifrån vaggan, då, enligt säkra underrättelser, jag till allas förundran ovanligt menagerat min ammas pattar. Grundregeln lyder så här: Moderata durant, på svenska och för olärde: skinbyxor vara längst. Också har jag ännu ett par gula, som tillverkades af Ditzinger 1776; med flera lappar på, än Fredrik den stores svarta skinbyxor.»

De sista breven, från Adlersparres dödsår, äro rörande och visa hans omsorger om »lillan» (A:s dotter) och hans ihärdiga kamp för att bevara sitt en gång så livliga intresse för allt, vad som tilldrog sig i världen.

En mängd av Adlersparres släktingar och grannar skymta i breven, som från denna synpunkt kunna ha intresse, särskilt för värmlänningar.

Utgivaren har försett arbetet med en inledning, vars omdömen om den åldrande Adlersparre synas mig väl avvägda. Man torde väl nu tämligen allmänt vara överens om att Georg Adlersparre ej var någon *stor* man, ej någon *hjalte*, vilket ej hindrar, att han med sina utpräglade såväl förtjänster som fel var en betydande personlighet.

Verket är försett med upplysande anmärkningar och personregister. Utgivaren har således låtit sig angeläget vara att göra det så användbart som möjligt. Anmärkningarna kunna dock ej ersätta saknaden av postdirektören E. G. Flachs brev till Adlersparre. Hade de funnits med — förmodligen ha de aldrig blivit tillvaratagna, eftersom Flach ej var någon »stor» man, bara en bitvarg till postmästare — hade värdet av den »store» mannens brev till honom blivit flerdubblat. Där emot finnes en berättelse om, hur Flach blev adjutant hos Adlersparre, nedskreven efter Flachs diktamen av hans son och tryckt i denna tidskrift 1904, s. 85—92.

B. Sj.

— *Svenska Släktkalendern*, utg. av postkontrollör Gustaf Engstierna, utgör på visst sätt ett slags fortsättning av framlidne arkivarien Örnbergs »Svenska Ättartal» med de modifikationer, som tiden kräver. Kalendern har nu hunnit sin 10:e årgång (1930, Sthlm, Alb. Bonniers förlag, 1929. 8:o. xx, 974 s., 12 portr.-pl. Inb. kr. 22:—) och man kan därför mera värdesätta den ur olika synpunkter. Det är ett ytterst omfattande material, som influtit, om man räknar från början icke mindre än 1,164 släkter. Atskilliga av dem ha redan hunnit tryckas flera gånger, vilket gör, att kalendern varje gång sväller ut betydligt. I senaste årgången ha medtagits 70 nya släkter, av vilka 58 icke förut varit tryckta. Denna mängd av material gör det helt naturligt omöjligt för utgivaren att överallt kontrollera uppgifterna, liksom också konventionella skäl därvidlag spela en avgörande roll. Mången gång smyga sig därför in påståenden, som vid en kritisk forskning aldrig skulle hålla streck, men så måste det givetvis bli i varje arbete av denna beskaffenhet. Det har märkts i tidigare årgångar, det förefinnes även i den nu utgivna. Detta förringar dock icke det bestående värdet i kalendern, som ju i och för sig har så många förtjänster, att den blivit en oundgänglig uppslagsbok.

På kalenderns yttre behöver nu som förr icke spillas många ord; det är helt enkelt sådant, att det icke kan bli bättre. Bilder av en del mera bemärkta och välkända personligheter (fru Ebba Lindman, operasångerskan fru Gertrud Pålson-Wettergren, förf. Karl-Erik Forsslund, dir. Hugo Hammar, prof. O. Hjortzberg, kabinettskammarherren O. Holtermann, landshövdingen W. Murray, dr Eman. Nobel, riksbankschefen I. Rooth, prof. M. Siegbahn, prof. L. Stavenow och dr K. Wigelin) pryda arbetet och bringa omväxling vid bläddrandet i den digra volymen. Det är ju släkter från vårt långsträckta lands vitt skilda delar, som gjorts till föremål för framställning. Vi skola nu göra en liten axplockning.

Bland de intagna släkterna märkes även Barkman från Jönköping. Anm. vet, att den, som lämnat upplysningar om släkten, ägnat saken ingående forskningar. Nu finnes det i Malmö en släkt Barkman, som likaledes härstammar från Jönköping. Det var två bröder, som kommo till Malmö, den framstående köpmannen, en lång tid innehavare av stadens äldsta hus, Gamla Tunneln, Petter Gustaf Barkman (f. 1788, † 1863) och dennes broder, innehavaren av apoteket Lejonet Johan Fredrik Barkman (f. 1789, † 1865). Föräldrarna voro urfabrikören Olof Barkman och Elsa Helena Tellander. Det som gör, att anm. tror på en samhörighet mellan den i kalendern återgivna släkten och den här omnämnda, är icke blott, att de äro bördiga från samma trakt utan också den upprepade namnligheten, som gör sig gällande vid val av dopnamn. Släktskapen skulle ju möjligen kunna tänkas ligga ett led längre tillbaka i tiden. Det undras, om man icke i Nordiska Museets samlingar om urmakare skulle kunna få några upplysningar, som kunde leda en på spår?

I fråga om släkten Bager är anmälaren i tillfälle meddela, att Erland Gustaf Fredrik (tre namn), som genomgick Malmö tekniska elementarskola, blev änpling redan 1891 och själv dog, då han

andra gången skulle resa över till U. S. A. till sina där bosatta söner, under färden över Atlanten och sänktes i havet våren 1914. En annan elev från Malmö tekniska elementarskola, Carl Fridolf Zachau, var arkitekt i Amerika och dog i Arlington, N. J., 1918^{11/10}. Hans första hustru dog 1897 och han gifte om sig 1901. Änkan bor kvar i Arlington. I båda äktenskapen funnos 10 barn. Lever verkligen arkitekt Zachaus fader, f. 1832, ännu?

Ingressen till släkten Bolling torde nog behöva omarbetas. Det visar sig nämligen, att en sammanblandning av skilda släktled ägt rum. Sara Elisabeth Rothstein (se Leijonhufvud, Ny svensk släktbok, s. 456), f. 1721, † 1806, var g. m. rusthållaren och inspektoren Zachris Bolling (f. i Påskarp 1715, † 1802) och icke med Johan Bolling. En broder till Zachris var Isaac Bolling (f. 1718, † 1785), vilkens första hustru hette Christina Rothstein (f. 1723, † 1766), den förras syster, uppgifter som delvis saknas även i Ny svensk släktbok. Ett ytterligare tillägg till uppgifterna om Rothstein där torde i detta sammanhang icke vara ur vägen. Den i Leijonhufvuds inledning omnämnde fänriken vid Jönköpings regemente Jonas Rothstein var fader till den i tab. 1 upptagne kronofogden Jonas R. och dog antagligen 1688. Han var g. i 4 år m. Helena Windellodh och denna dog i Knutstorp, Flisby s:n, efter 31 års änkestånd 1719^{11/11}. Släkten Bolling torde nog genom fortsatt utredning kunna göras fullständigare.

Vid släkten Kemner heter det, att om kyrkoherden Henrik Mathias Kemners i Gessie avkomlingar upplysningar icke kunnat erhållas. Han hade tre söner och en dotter. Av sönerna dog Christian Lorens 1880 barnlös som kyrkoherde i Bårslöv, Lars Johan avled ogift 1827 och Henrik Magnus dog 1847 som apotekare i Landskrona, efterlämnande blott en dotter Louise (f. 1847, † 1919), gift två gånger, senast med prosten Per Sörensson i Frillestad. Klockaren Claes Christian Kemner i Mjällby, Blekinge, hade även sonen Henrik, som blev bonde i hemtrakten. Av honom funnos avkomlingar långt fram på 1800-talet och troligen fortlever den släktgrenen ännu, fast den möjligen lagt bort släktnamnet, en tyvärr icke ovanlig företeelse vid övergång till bondestånd. Släkten Kemners yngsta gren, härstammande från den yngste brodern till Henrik Mathias, Jöns, finnes icke omnämnd. Han blev rådman i Vadstena, dog 1837 och hade två söner. Den äldre Gustaf Wilhelm, slutade sina dagar som fil. jubeldoktor, prost och kyrkoherde i Tjällmo i Östergötland. Han blev i sina tvenne giften fader till icke mindre än 21 barn, av vilka dock 11 dogo i unga år. Äldste sonen var läroverksadjunkten i Arboga fil. dr Gustaf Voltemar Kemner, som pensionerades 1908 efter 35 års tjänstgöring vid nämnda läroverk och avled 1917 samt efterlämnade en son och en dotter. Den yngre, Johan, var färgerifabrikör i Örebro och hade en dotter, Fredrika Charlotta, † 1902, gift med kammarrådet fil. dr Gustaf Wilhelm Zetterstedt i Stockholm.

Undertecknad har icke gjort efterforskningar i Strassburg, men ställer sig det oaktat något tvivlande inför uppgifterna i fråga om

släkten Klinghammer. Det heter nämligen att Jean Frédéric K. var kapten vid ett hästjägareregemente och efter en duell flydde till Glückstadt i Holstein omkr. 1769. Vid ett personligt besök där fann anm., att betjänten hos major von Moht Johan Kleinhammer (namnändringen betyder härvidlag mindre, då det kan innebära en förtydskning) gifte sig 1770 $\frac{24}{4}$ med Anna Sophie Agard, syster till de båda bröder, som kommo över till Sverige och blevo stamfäder för var sin gren av den berömda släkten Agardh. I kyrkböckerna kallas Kleinhammer sedan omväxlande »Commissbecker» och »Proviandbecker», d. v. s. militärbagare. Det synes mig en smula egendomligt, att den forne kaptenen skulle nöjt sig med den blygsamma ställningen av betjänt, även om befordringen till kronbagare innebär ett steg uppåt.

I fråga om släkten Kockum har tydligen icke anlitats den värdefullaste framställningen av släktens öden. Den föreligger i den 1920 utkomna Malmö fornminnesförenings minnesskrift och är utarbetad av den 1929 avlidne, dugande genealogiske och personhistoriske författaren, friherre Alvar von Platen. Samme man har för övrigt i nämnda arbete jämväl publicerat utredningar av släkterna Bager och Suell. Frih. v. Platen tvivlar, som det synes, på goda grunder, efter ingående forskningar, på släktens holländska ursprung. Det kan här kanske föreligga en analogi till fallet med släkten Adrian. Släkten Kockums stamfader var fällberedaren Ditmar Hemmingsen eller Henningsen, vilken tillhörde det nya Kristianstads första uppsättning av borgare, i det han vann burskap 1616 $\frac{21}{8}$. Som sådan åtnjöt han i egenskap av ledamot i flera nämnder, som magistraten utsett, stor aktning. Han skildes hädan i febr. 1658. I sina trenne giften — den första hustrun är icke känd till namnet, de övriga hette Anne Powelsdatter, † 1644 $\frac{21}{8}$, och Karen Erlandsdatter — hade han åtminstone 4 söner och 6 döttrar. Äldste sonen var den i kalendern som släktens stamfader angivne Henrik Ditmarsen Kockum, vilken redan före 1643 antagit släktnamnet. Han dog i Helsingör 1677; möjligen vistades han där i affärer, men det är icke osannolikt, att han ditförts som politisk fånge, ett öde, vilket drabbade flera andra borgare och ämbetsmän, både i Kristianstad och andra skånska städer. Henrik Kockum var g. 1) med Katrine (Trine) Rosenmeijer, † 1662, men hans tre barn äro alla födda i andra giftet med Sille Hansdotter. Sonen Jöns (ibland skrivet Jeuns) blev handlande och rådman i fädernestaden och i sina tvenne giften med Margarethe Larsdotter († 1713) och rådmansdottern Christina Dunckler (f. 1701, † 1748) fader jämväl till tre barn, däribland sonen Henrik, f. 1717, student i Lund 1736, rådman och kammerspreses i Kristianstad 1746, samtidigt som han drev handels- och gästgiverirörelse. Han skötte emellertid allt, vad han hade om händer, tämligen slarvigt. Rådmanssyslan måste han lämna 1766, och från gästgiveriet skildes han genom landshövdingeämbetets försorg. Han dog 1779. I sitt äktenskap med Ulrika Eleonora Pihlman, som tidigare varit g. m. kyrkoinspektoren och häradskskrivaren Johan Feuk (se Släktkalendern

1930, s. 256), lär han ha haft 16 barn, av vilka dock blott 8 äro kända till namnet. Säkerligen föreligger här en »kontamination», enär hon med Feuk hade 7 barn och födelselistan icke företer några luckor utom mellan 1753 $\frac{1}{11}$ och 1757 $\frac{4}{6}$, där dock knappast mer än två barn kunna placeras. Kockums sist antecknade barn var en dotter Anne Margarethe, som föddes 1759 $\frac{5}{9}$, men då var modern icke fullt 40 år. Vare därmed huru som helst, så har hans släktgren utslöknat med honom, alldenstund alla sönerna dogo i späd ålder. Släktens forsatta tillvaro skylles i stället Henrik Kockums yngre broder »Henning Dijtmar sen» (hans egenhändig namnteckning), f. omkr. 1640, fällberedare i Kristianstad och död där 1709. I sitt gifte med Gundela Jensdatter († 1703) hade han sju barn, därav sonen Måns Henningsen, f. 1677, fällberedare i Kristianstad och där bosatt ännu 1732 men sedan försvunnen, vadan inga uppgifter kunnat vinnas om hans släktgrens fortsatta öden. I Kristianstads dopbok äro antecknade 8 barn, av vilka 2 dogo i späd ålder. Hans hustru hette Anna Catharina Bildt, varigenom han blev sväger med bokbindaren Samuel Adrian (se kalendern, s. 4). Andre sonen Povvel (Påhl) Henningsen (f. 1682, † 1747) upptog släktnamnet, som han skrev Kockom. Han blev fällberedare i Hälsingborg. I sitt 1711 med änkan Lucia Jönsdatter († 1734) ingångna gifte hade han sju barn, ett par döda i späda år. Bland de efterlevande barnen var dottern Ingrid (Ingar), f. 1717, † 1791, vilken genom sina tvenne giften med fällberedarna i Ängelholm Troed Pehrsson (f. 1696, † 1751) och Lars Grönwall (f. 1725, † 1779) blev stammöder i första giftet till släkten Grönwall i Ystad (till vilken hörde hovrättsrådet Fredrik Grönwall, se ovan s. 86), i andra till släkten Grönvall i Ängelholm (se »Svenska släkter», s. 225 ff.). Från Påhl Kockums yngre son (alltså ej Henrik Kockums) Lars, f. i Hälsingborg 1719, vilken tidigt som gesäll kom till Malmö, härstammar hela den nu levande kända släkten. Även han skrev namnet Kockom, men senare generationer ha infört den nuvarande stavningen.

Släkten Koræn, som trycktes första gången i Svenska Släktkalendern 1913 (årg. 1914) och 1914 i h. 4 av Svenska Släkter, där den förelåg i manuskript samtidigt, torde nog äga ännu en gren i livet, och kanske flera, då åtskilliga manliga medlemmar icke kunnat följas. Kyrkoherden Joseph Koræns yngste son Carl Peter (f. 1764, † 1824) blev komminister i Järnsås och Forserum i Jönköpings län och bl. a. fader till Johan David (f. 1801, † 1854), fånggevaldiger till yrket. Om hans äldste son saknas underrättelser, men den yngste Frans Adolf Algot, f. 1832, var färgare i Göteborg från 1862 och dog där i Oscar Fredriks församling 1904. I sitt i Göteborgs garnisonsförsamling 1866 ingångna gifte med Christina Andersdotter Ahlström (f. 1826, † 1896), hade han en dotter Sofia Fredrika, f. i domkyrkoförs. 1871 $\frac{19}{1}$, länge anställd hos fröken Beatrice Dickson i Göteborg i hennes barmhärtighets- och kärleksverksamhet och, så vitt anm. vet, ännu i livet.

Släkten Ollman kan möjligen härstamma från Östergötland. Under mina forskningar har jag stött på den där, och en medlem har

jämväl varit inskriven vid Uppsala universitet. (Se Odén, »Östgötars minne», nr 2655.) Den i historiken omnämnde sjökaptenen Jöns Peter Ollman hade i sina tvenne giften två efterlevande söner Adam och Carl Johan och ytterligare en dotter Jacobina Magdalena, g. m. sjökaptenen Johan Peter Engellau, en släkt, som stammar från Lübeck och ännu fortlever i Stockholm. Jag är icke helt övertygad om att denna släktgren är utdöd.

För släkten Scholander har anm. i Sjöström, »Smålands nation i Lund», lämnat en ingående redogörelse. Härtill må blott fogas, att någon socken med namnet Skoglösa icke finnes, väl en by i Önnestads s:n däremot. Släktnamnet är med säkerhet taget just efter Skoglösa, vadan övriga antaganden torde sakna grund.

Ju mer man fördjupar sig i Svenska Släktkalendern, desto mer gläder man sig åt det myckna, som möter en, och vi få därför hoppas, att det må bliva utg. förunnat att komma med många årgångar till, till båtнад för forskningen och till glädje för alla släkthistoriskt intresserade.

Vilh. Ljungfors.

— Nanna Lundh-Eriksson har gjort sig känd bl. a. som författarinna till noveller, av vilka många visa både fin uppfattning och god stilkonst. Hon har emellertid även försökt sig som historisk skriftställare, senast med boken *Sveriges prinsessor 1539—1829* (Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1929. 8:o. 307 s., 8 pl. Häft. kr. 6:75). Som populär förströelseläsning saknar arbetet icke intresse. Förf. synes även flitigt ha öst ur den litteratur, som anges i en ganska lång förteckning i bokens slut. Att hon beträffande Cecilia Vasa och prinsessorna Anna synbarligen icke utnyttjat så lätt tillgänglig litteratur som artiklarna om dem i Svenskt Biografiskt Lexikon, gör dock läsaren redan från början misstänksam. Även uppgifterna om Cecilias polska resa i Personhist. Tidskr. 1910 (s. 18 f.) synas ha gått förf. förbi. Det som dock framför allt ger boken en dilettantmässig prägel, är förf:s brist på kritisk skolning. Rörande Katarina av Ost-Friesland gör fru Lundh-Eriksson den reflexionen, att det kanske var »av pietet för den hädangångnas svaghet för sina titlar och sin förnämliga släkt, som efter hennes död hennes anhöriga läto rista in både hennes och hennes makes fullständiga titlar på den vackra och dyrbara tennkistan, som omsluter hennes jordiska kvarlevor». Det skulle vara intressant att få exempel på någon familj i högre social ställning under äldre århundraden, som icke i skrift och inskrift flitigt använde de titlar, som tillkommo den! Att prinsessan Cecilia 1559 hade tolv överkjortlar av gyllenduk och elva underplagg av siden m. m. dyl., tager förf. som ett exempel på ovanlig lyx och överflöd. Namnskrivningen av såväl person- som ortnamn är ofta förlegad och stundom oriktig (t. ex. Rodemacher i st. f. Rodemachern). Rörande tvenne av planschporträtten, nämligen de, som anges föreställa Erik XIV:s dotter Sigrid och Johan III:s dotter Anna, har Nils Sjöberg redan 1908 i Hist. Tidskr. (s. 52) klarlagt, att de icke äro autentiska. Också har S. Strömboms och E. Ugglas Gripsholmskatalog 1927 för dessa porträtt

(n:ris 424, 431) beteckningarna »Okänd dam från 1630-talet, kallad prinsessan Anna» och »Okänd dam, kallad Sigrid Vasa». Förf. behöver ju dock icke nödvändigt vara ansvarig för illustreringen. Hennes utläggningar i boken visa emellertid ej sällan, att hon icke är tillräckligt inne vare sig i tidens allmänna historia eller kultur. Ej heller undgår hon att då och då novellistiskt gå utöver det givna källmaterialet eller göra våld på detta. I fråga om prinsessan Sofia Albertinas väninna, den bekanta Lolotte Forsberg, gift med greve Stenbock, skriver förf.: »Många rykten voro i omlopp om denna dam och hennes härstamning. Även i Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok förekommer hon upprepade gånger, men ej heller där kan hennes börd klarläggas. Blott en sak var man på det klara med — hon ägde de stora strålande brandenburgska ögonen, var hon nu fått dem ifrån.» Åberopandet av hertiginnans dagbok förvånar vid sammanställningen med Lolottes »brandenburgska ögon». Det senare uttrycket skulle ju i detta fall antyda, att Lolotte vore dotter till Lovisa Ulrika. Den intressanta brevväxling rörande Lolotte, som Cecilia af Klercker offentliggjort i den senast (1927) utkomna, sjätte delen av hertiginnans dagbok (s. 290—315), berättigar ingalunda till dylika uttryck. I den rörande Lolottes påstådda höga börd eljest ytterst skeptiska kungafamiljen, förfäktade prinsessan Sofia Albertina ensam tesen om syskonkap, men i den utformningen, att Lolotte vore Adolf Fredriks dotter. Under sådana förhållanden torde samtiden ej gärna kunna ha varit på det klara med Lolottes *brandenburgska* ögon. — Populärhistoriska arbeten ha utan tvivel en stor uppgift att fylla. Det är emellertid att beklaga, då de visa sig alltför lösliga till innehåll och framställningssätt.

B. H—d.

— Det industriföretag, som för nutida allmänhet är mest känt under Barnängens namn, är den tekniska fabrik, som 1868 anlades vid Bondegatan i Stockholm, ett stycke från den gamla Barnängstomten vid Hammarby sjö. Denna fabrik, vilken som bekant tillverkat skrivbläck m. m., har emellertid i grunden intet att göra med de egentliga Barnängsfabrikerna och har för övrigt nyligen flyttat från sin förra plats.

De ursprungliga Barnängsindustrierna voro textilfabriker: ett klädesmanufakturverk 1691—1826 och ett sidenväveri 1848—1867. År 1869 anlades på Barnängens område ett nytt textilföretag, *Stockholms Bomullsspinneri och Väfveriaktiebolag*. Detta har vackert högtidligt minnet av sin sextioåriga tillvaro genom att uppdraga åt fil. dr Holger Rosman författandet av en nu föreliggande festskrift, *Textilfabrikerna vid Barnängen. Bilder ur Stockholms industrihistoria* (Sthlm 1929. Stor 8:o. 275 s. Ill. Kr. 15:—). Arbetets art är mer lokalhistorisk än teknisk och även det personhistoriska har fått brett utrymme i skildringarna av de olika företagens ledare. Främst i raden av dessa kommer Barnängsmanufacturens föregångare. Den över Lybeck inkomna skotten *Daniel Young*, 1666 adlad med namnet *Leijonanker*, grundade nämligen 1662 på Södermalm ett linneväveri och se-

dan ett vantmakeri samt blev 1672 K. M:ts »factor», d. v. s. fick leverera till hovet och militärstaten. Leijonackers företag blev emellertid ej lönande och vid hans död 1688 övertogo kreditorerna boet. Just vid denna tid igångsattes ett nytt klädesmakeri av Jacob Gavelius, som blev de egentliga Barnängsindustriernas skapare. Barnängstomterna hade 1581 inköpts av Danviks hospital, som anlade en »barnestuga» vid Hammarby sjö. 1602 betecknas området som »Barnestuguängen», varur det senare namnet uppkom.

Jacob Gavelius (1655—1698), sitt sista år adlad med namnet *Lagerstedt*, var själv smålänning men av norrländskt ursprung och tillhörde samma släkt som nuvarande ätten Lagercrantz. Han tycks ha varit en kraftkarl i olika hänseenden att döma dels av hans driftighet, dels av ett av honom etablerat slagsmål på Järntorget, varom Rosman berättar. Som klädesleverantör till armén fick Gavelius 1687 manufakturprivilegier, tillhandlade sig av Leijonackers arvingar dennes anläggning och erhöll 1691 tillstånd att taga Barnängsområdet i bruk för sin industri. Den duglige mannen utvecklade sitt företag till betydande omfång. Hans son Jacob d. y. var en nolla och den verklige ledaren efter Lagerstedts död blev hans måg, *Hans Ekman*, »en självständig gåpåare». Åratal processer mellan arvingarna ha efterlämnat volymer av inlagor. För Ekman besvärligare blev dock ett kompanjonskap, som han 1724 fick, nämligen Riddarhuset. Carl Forsstrand har i »Sveriges riddarhus» (1926) givit en summarisk översikt av denna Riddarhusindustri men enligt Rosman »med flerstädes lättvindiga slutsatser och förvidret sammanhang». Kompaniskapet slutade bedrövligt med Ekmans avsked och ruin samt nya processer, som fortsattes efter hans död 1743. Riddarhuset var 1731—61 enväldsintressent i företaget, som leddes av *Eric Salander*. Han var en av dessa frihetstidsfigurer, som hugnade samtiden med mycken nationalekonomisk visdom samlad under olika, tillkrånglade boktitlar, såsom »Systematiska nödhjelpstanckar eller okulstöteliga grundsatzer til välgång för höga och låga i et fattigt land, der penningen har rymt, näringen ligger öde och vinsten är försvunnen». Från 1745 utarrenderades fabriken, slutligen till de två bröderna *Hans Reinhold* och *Carl Gustaf Apiarie*, vilka inköpte företaget och uppförde Barnängens stora corps de logis 1767—69. På 1780-talet stod rörelsen i högsta flor. Carl Apiarie, som utlöste brodern, upptog en son i firman. Rosman skildrar även det glada umgängesliv, som denna tid utvecklade sig i den ståtliga herrgårdsbyggnaden. Tyvärr undergrävde 1790-talets tryckta konjunkturer ställningen och Carl Apiarie fick gå från det hela. »Där sitter jag nu», skriver han 1806, »svag och maktlös och återkallar med blödande hjärta minnet av framfarna öden, betraktar lyckans ombytlighet och tidernas underliga lopp». Först 1816 gick han bort. Barnängsfabrikerna tillhörde då arvingarna efter stadsmajoren *Johan Petter Gladberg*. Industrien var emellertid alltjämt avtynande, även dessa gingo i konkurs och 1826 nedlades det gamla Barnängsfaktoriet.

Området köptes nu av ett sällskap, som 1829—46 uppehöll den bekanta *Hillska skolan å Barnängen*, en internatskola efter engelskt mönster, av vars utveckling Rosman även ger en översikt. Ett nytt

textilföretag skildrar förf. i avdelningen »Lars Hierta och hans sidenfabrik (1848—1870)». Detta är i själva verket en högst intressant, allsidig studie över det av tidigare biografer mera försummade men betydelsefulla kapitlet om *Lars Johan Hierta* som affärsman. Denne sysslade nämligen med så olika saker som boktryckeri, fabrikation av stearinljus, såpa, svavelsyra och superfosfat, utdikning av Gotlands myrar, redareverksamhet, gasbelysning, spinneri, pappersfabrik, järn- och sågverk samt, å Barnängen, sidenväveri. I åtta år hade han även sitt hem i Barnängens herrgårdsbyggnad. Sidenfabriken gick dåligt, i motsats till Hiertas affärer i allmänhet, och tillverkningen upphörde 1867. År 1870 köptes så mitt i Barnängsområdet en tomt av det 1869 bildade *Stockholms Bomullsspinneri och Väfveriaktiebolag*, som låtit utgiva festskriften. At detta bolags historia ägnar Rosman bokens sista avdelning, även den intressant men med vida mindre personskildringar än i de föregående, såsom naturligt är, då det rör sig om modern tid. I bolagets styrelse sitta nu hrr Gustaf och August Werner samt Edv. Ericsson, den försträmnade som ordf. och den sistnämnde som verkst. direktör. Som helhet är Rosmans arbete från såväl topografisk och industrihistorisk som biografisk synpunkt av betydande värde samt därtill som studium lättillgängligt och underhållande.

B. H—d.

— *Skänninge stads historia*. Efter uppdrag av stadsfullmäktige i Skänninge utg. . . . under red. av Adolf Schück och under medverkan av Bengt Cnattingius, Erik Fant, Carl M. Kjellberg, Sven T. Kjellberg, Erik Lundberg och Elias Wessén. Linköping 1929. Stor 8:o. (8), 236 s., 4 pl.-s. Ill. Kr. 7:—.

Föreliggande monografi om Skänninge stad tillkom med anledning av fyrahundraårsminnet av stadens äldsta bevarade privilegier. Den 5 sept. 1529 erhöll nämligen staden av Gustav Vasa bekräftelse på sina gamla privilegier, vilka numera äro helt förlorade. Minnesskriften har utgivits under redaktion av docenten A. Schück, som själv skrivit bokens största parti, »Ur Skänninge medeltidshäver». Stadens historia under nyare tid åter har tecknats av landsarkivarien C. M. Kjellberg. Dessutom innehåller minnesskriften specialundersökningar av mycket stort intresse rörande Skänninge och den kringliggande nejden. Amanuensen B. Cnattingius behandlar Skänningetraktens fornminnen, prof. Elias Wessén Skänningebygdens runinskrifter och ortnamn, intendenten Sven T. Kjellberg och arkitekten fil. lic. E. Lundberg Skänninges medeltida topografi och bebyggelse samt arkitekten E. Fant Vårfrukyrkan. Tyngdpunkten i framställningen av Skänninge stads historia ligger av naturliga skäl på den medeltida delen. Stadens glansperiod utgjordes av 1200- och 1300-talen. Redan på 1400-talet började Skänninge gå tillbaka, till stor del beroende på den hårda konkurrens, som den fick uthärda från det uppåtgående Vadstena. Av betydelse för stadens äldsta utveckling blev i synnerhet den tyska invandringen. Schück har på ett högst intressant sätt belyst detta förhållande. Över Lybeck och Visby synes denna invandring ha ägt rum. De i 1200- och 1300-talens urkunder omnämnda Skänninge-

borgarne bära i övertvägande grad tyska namn. Med en viss förvåning konstaterar man dock, att redan på 1200-talet Skänningetyskar återflyttat till Tyskland. Enligt Schück försvagades det tyska borgarelementet vid unionstidens början och under 1400-talet var att döma av namnen större delen av borgerskapet svenskt. Många tyska familjer blevo sannolikt också genom ingifte försvenskade. Så tycks ha varit fallet med den familj, från vilken den kände Linköpingsbiskopen Nicolaus Hermanni härstammade. Dennes fader, vilken var en tyskfödd Skänningeborgare Herman Rotgerson, var gift med Margareta, dotter till en borgare Tyrgils, tillhörande det svenska borgerskapet i Skänninge och syster till bl. a. ärkebiskop Petrus Tyrgilli (jfr även släkttavla i Hist. Tidskr. 1883, s. 226). Ur personhistorisk synpunkt synnerligen värdefull är den av Schück sammanställda borgmästarelängden. Den upptager närmare femtio borgmästare, av vilka de flesta tillhöra 1400-talet. Beträffande en av dessa borgmästare — Jöns Pedersson — vilken beklädde sitt ämbete olika år under tiden 1460—1500, framkastar Schück den förmodan, att det är fråga om två olika personer. Man skulle också kunna göra gällande samma mening om några andra av de i borgmästarelistan upptagna, t. ex. Olof Pedersson, vilken nämnes första gången som borgmästare 1412 och sista gången 1451. Skänninge var en av de andliga medelpunkterna i Sverige under medeltiden. I särskilda kapitel skildras också bl. a. de två andliga stiftelser, vilka satte sin prägel på det medeltida Skänninge, nämligen S:t Olofs munkkloster samt det nunnekloster, som var uppkallat efter stadens eget helgon, den heliga Ingrid av Skänninge (om henne jfr ovan, s. 16). Båda klostren tillhörde dominikanerorden. Till framställningen om dessa institutioners historia och öden under medeltiden äro fogade tvänne upplysande förteckningar över priorer och priorinnor i respektive kloster. I fråga om kapitlet angående S:ta Ingridis kloster må ett litet påpekande göras. Schück omtalar (s. 127), att den bekante svärdsriddaren Johan Elofsson — nämnda klostrets mäktige gynnare — hade en dotter gift med lagmannen i Uppland Birger Petersson (två vingar), Birgittas fader, i hans första gifte. Förf. kallar denne lagman Birgers hustru för Ingeborg och uppger, att hon avled 1295. Hon hette emellertid Kristina, vilket framgår av bl. a. DS n. 1095 — hennes testamente av den 6 juli 1293. Det rätta namnet och datumuppgiften om testamentet ha upptagits av Sv. Biogr. Lex., art. Birger Petersson. Kristinas bortgång kan emellertid än närmare bestämmas. Av den i diplomatariet efter testamentet intagna urkunden (n. 1096) framgår, att hon var död redan före den 11 juli s. å., alltså inom en vecka efter testamentets upprättande (jfr ovan, s. 16).

N. S.

— *Kring en småstad*. Studier och minnesbilder från gamla *Simrishamn* av skilda pennor. Utg. av Theodor Tufvesson och Gösta Ehrnberg. Med klippta silhuetter av Oscar Antonsson. Lund, C. W. K. Gleerups förlag, 1929. 8:o. 139 s. Häft. kr. 4: 75.

Den mest betydande staden i sydöstra Skåne — den urgamla kulturbygd, som kallas Österlen (Ingelstads och Järrestads härader) —

var under äldre medeltiden Tummathorp eller Tommerup, det nuv. Tommarp. Säkerligen som hamnplats till denna stad uppkom, vid nuv. Tommarps- och Järrestadsåns mynning, Simrishamn, som småningom tog loven av sin äldre uppstad. Litteraturen om Simrishamn synes ej vara stor. Uppsatser angående S:t Nicolai åldriga tempel därstädes, som ursprungligen tillhörde det berömda premonstratenserklösteret i Tommerup (om detta se V. Lorenzen, »De danske Præmonstratenserklösters Bygningshistorie», 1925), finnas av O. Rydbeck i Hist. Tidskr. för Skåneland (bd 1, h. 2, 1901, s. 106) och av Gotthard Gustafsson i Föreningens för fornminnes- och hembygdsvård i sydöstra Skåne skrifter, II (1926, s. 127—164). Den bästa översikten av stadens öden har dr E. Ingers givit i »Drag ur Simrishamns historia» (i »Hembygdskurserna i Simrishamn 1909», tr. 1912, s. 93—151).

Nyligen har författaren Theodor Tufvesson (Tomelilla folkhögskola) — en trogen vårdare av Österlens minnen — och direktör Gösta Ehrnberg (Simrishamn) utsänt en liten men trevlig volym, innehållande uppsatser om Simrishamn, tillkomna såsom föredrag vid en sommaren 1926 anordnad utställning av gammalt och nytt hantverk därstädes. Boken inledes med en hymn till Simrishamn av redaktör Alfred Fjelner, varpå följer en av den kände läkaren, numera framlidne dr Johannes Bring lämnad karakteristik av Österlens befolkning och en uppsats av Nils A. Blanck om stadens bebyggelse. Redan i ett brev av ärkebiskopen av Lund Niels Jonsen (Bild) 1378 anges ett av ortens viktigaste näringsfång, då han talar om den sillfisketionde, som utgick till Tommerupklösteret. Ej minst under 1800-talets senare del och fram till de första världskrigsåren hade staden också genom redare- och konsulfamiljen Björkegren en ståtlig segelflotta. Den nu utkomna boken tar sikte framför allt på stadens gamla hantverk och dess utveckling. En allmän översikt lämnas av Tufvesson, varjämte Ehrnberg skriver om garverierna, amanuensen T. Lenk om hantverksutställningen 1926 och redaktör John Osterman om en hemslöjd i en av traktens socknar, Onslunda, den s. k. Borstabygden — namnet anger hemslöjdens art. Bland de personhistoriska notiserna i denna uppsats förekomma ett par små misstag, sålunda har någon *grevlig* ätt Cronacker aldrig funnits. Biografiska och genealogiska uppgifter finnas rikligt inströdda i Tufvessons och Ehrnbergs bidrag. Inom garvare-skrået påträffar man t. ex. de berömda bröderna och porträttmålarna Emil och Bernhard Östermans farfader, sämskemakare Andersson. Denne var en temperamentsfull man, som i klagoskrift till stadens äldste gentemot en konkurrent, som ägde kor, frågade, »om det vore tillåtet att ett tvåbent nöt finge låta sitt fyrbenta nöt gå vid kyrkan och beta». Dir. Ehrnberg, som själv tillhör en dynasti inom simrishamnska läderindustri, omtalar bl. a. de roliga vedernamnen på kringresande gesäller i gamla dagar, såsom »Skånska kriget», »Sulläderssmacken», »Fina känslor» samt »Hittebarnet» — det sistnämnda öknamnet förvärvat av en gesäll, som en gång starkt medtagen av Bacchi håvor hittades i Ystads sandskog. Den 85-årige f. d. länsjägmästaren Eugen Hemberg förtäljer sin ungdoms hågkomster och boken avslutas med skolminnen. Anmälaren har gömt till sist ett av de mest intres-

santa bidragen, nämligen Tufvessons om Simrishamnspoeten Afze, löjtnanten och tullinspektoren Anders Johan Afzelius. Levande framstår minnet av skalden på dessa sidor, där förf. med fin förståelse och varsam hand tecknar också Afzes tragiska sortie 1865 från detta liv, där han enligt egna ord varit »en kastboll för så många by». Beträffande bokens illustrering skulle anmälaren för sin del föredragit åtminstone några verklighetsbilder — därmed icke förnekad, att dr Antonssons med vanlig talang gjorda silhuetter äro nöjsamma att skåda.

B. H—d.

— *Upplands lagmansdombok 1578—79* jämte inledning, förklaringar och register utg. . . genom Nils Edling. Upps. o. Leipzig (tr. i Upps.) 1929. 8:o. (4), 59, 139 s., 1 facs., 1 karta. Kr. 6:— (Uppländska domböcker utgivna av Kungl. Humanistiska Vetenskaps-samfundet i Uppsala. II.).

Då Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala beslutit utgiva en serie äldre domböcker gjordes början år 1926 med Vendels sockens dombok 1615—1645. Utgivningsarbetet ombesörjdes då av häradshövding Nils Edling, som nyligen utsänt ett andra nr i serien. Härtill har valts en lagmansdombok för att på så sätt underlätta en jämförelse mellan underrättsprotokoll, såsom de från Vendel, och domböcker från överinstans. Överrättens mera representativa sammansättning och dess kanske mera auktoritativa rättstillämpning äro också fakta, som förtjäna att framhåvas i detta sammanhang. Vad beträffar själva frågan om utgivning av äldre domböcker, synes icke mera än en mening kunna råda om, att det är ett arbete av mycket förtjänstfull art. Först i senare tid synes forskningen i allmänhet ha uppmärksammat, vilket värdefullt material som de ändlösa serierna av domstolsprotokoll i våra arkiv erbjuda. Värdet av en domboksedition är ingalunda blott rättshistoriskt. Även allmänhistoriska fakta och tidens kultur få en intressant belysning, språkmannen har i dylika publikationer mycket att hämta och personhistorikern likaså. Särdeles erkännansvärt är, då texten icke blott utgives rätt och slätt, utan av utg., som i förevarande fall skett, försetts med en lång, instruktiv rättshistorisk inledning och åtföljes av ordlista, anmärkningar och förklaringar, sakregister — som visserligen icke är alfabetiskt, utan uppställt efter juridiskt-systematiska synpunkter —, slutligen Orts- och personregister samt förteckning över urkunder åberopade i protokollstexten.

Vad Uppland beträffar har en lagmansdombok för åren 1490—1494 redan 1907 utgivits av Svenska Fornskrift-Sällskapet (h. 132) genom K. H. Karlsson. De protokoll, som ingå i Edlings nya textedition, äro: 1) protokoll, förda vid konungsråfst och lagmansting $24/1$ 1578 och konungsråfst $19/5$ s. å., allt med Uppsala ärkestift. Dessa ting för rättades i Uppsala av Hogenskild Bielke med ett tolvmannakollegium av bisittare; 2) protokoll vid landsting, hållet i Uppsala av Hogenskild Bielke $19/5$ 1579 samt 3) protokoll vid olika lagmansting, hållna i Uppland 1579 av Bielke. Vad angår sistnämnda protokoll från 1579 har G. E. Fahlerantz behandlat dem (med vissa utdrag) i sitt arbete

»Rättfärdighet i rättsskipning», I (1903), s. 141—163, vilket egendomligt nog synes ha undgått utgivaren. Personregistret i Edlings edition omfattar endast i texten nämnda personer, icke namnen i inledningen. Personerna äro uppställda efter förnamn; upptagande även av fixerade eller från senare tid gängse släktnamn jämte hänvisningar skulle icke skadat. Utg. bibehåller i registret textens namnskrivning oförändrad, t. ex. Erich XIV, Karl Bengtsson, Pädär Larsson, Tvre Bielke, o. s. v. Vad detta, särskilt i fråga om så sen tid som 1500-talet, skall tjäna till i ett register, som ju är en bearbetning avsedd som praktisk hjälpredda, är obegripligt. I varje fall försvåras registrets användning genom att man skall behöva efterleta ett visst förnamn under ibland 3—4 olika namnformer. Av utg. i vissa fall gjorda identifieringar kunna utökas med flera. Sålunda är »Gustaf Aruidsson» konungens råd och lagmannen i Södermanland herr Gustaf Arvidsson (av Sparreätten till Wik) och häradshövdingen (i Trögd) Åke Bengtsson är herr Åke Bengtsson (Färla) till Eka och Bergshammar († 1578; om denne jfr t. ex. Hist. Tidskr. 1888, s. 175 o. 288, 1894, s. 266 f. o. 271 f., samt art. Ferla i Nord. Familjeboks andra uppl.). Underlagmannen i Uppland »Sone Jönsson» (1429) var väpnare, tillhörde en ätt, som förde en snedbjälke belagd med två (ibland tre) sparrar, och nämnes även 1430 och 1432. Däremot kan Hans Larsson till »Walstade» icke vara av Forstenasläkten, som utg. ifrågasätter (»Torstena släkten» är väl feltryck). Det Valsta, det här är fråga om, är kanske det i Kulla sn, Lagunda härad, Uppland, under det att Forstenaättens Valsta låg i Odensvi sn, Västmanland. Lagmannen herr Gustaf Karlssons (gumsehuvud) namn har i registret försetts med uppgiften »† 1475 ?». Då det i texten citerade dombrev, vilket man utfärdat, är daterat 1484, borde felet ha kunnat undgås. Herr Gustaf dog först 1486 (Styffe, »Skandinavien under unionstiden», 3:e uppl., s. 353). Drotsen Knut Jonsson (Aspenäsätten, »Blå») var † före 11 okt. 1347, men att han skulle dött just 1346, så som uppges, synes icke vara belagt. I registret anger utg., att väpnaren Karl Bengtsson till Ormeryd skulle varit bror till Eggert Smäling (vars vapen var 3 pilspetsar). Detta framgår emellertid varken av texten, där Eggert ej nämnes, eller av dombokens släkttavla (s. 62). Enligt denna synes Karls hustru Kirstin ha blivit omg. m. Eggert. Den av utg. citerade noten hos Styffe innehåller uppgift om Eggerts morgongåvobrev av 1480 ²²/₆. I detta kallas hans hustru mycket riktigt Kristina (Eriksdotter). Eggert var för övrigt son icke till någon Bengt, utan till en äldre Eggert Smäling (perg. br. 1445 ⁵/₁₀, 1481 ¹⁸/₁₂, RA). Karl Bengtsson, som nämnes ännu 1506 och 1516 hade verkligen en bror, men denne hette Erik och var kanik i Uppsala (Styffe, a. a., s. 363, not 3). Den ovannämnda släkttavlan i domboken och den därtill hörande arvsprocessen ang. jord äro emellertid ett gott exempel på, hur domboken på flera punkter kan lämna nya genealogiska upplysningar — i detta fall om såväl Karl Bengtssons som Eggert Smälings släkt —, samtidsigt betydande ståndscirkulationen mellan lågfrälset och bönderna. Stötande tryckfel i registret äro »Björnläs» i st. f. Björnlår på Bengt Larsson och »Sapieus» i st. f. Sapiens på ärkebiskop Olof Björnsson.

Frånsett registrets opraktiska uppställning och anförda smärre onöjaktigheter är den nya dombokseditionen ett synnerligen glädjande tillskott till vår historiska litteratur. Jämte sitt vetenskapliga värde har den även, som utg. antyder, ett rent mänskligt. Domstolsprotokoll äro givetvis icke alltid uppbyggliga. Men äldre sådana giva en så levande inblick i forna tiders tänkesätt och seder, att läsaren med rik behållning kan taga del därav.

B. H—d.

— Gotthard Virdestam, *Växjö stifts herdaminne*. Tredje delen. Sunnerbo och Norrvidinge. Växjö, Carl Svanberg i distr., 1929. 8:o. (4), 349, (1) s. Ill. Häft. kr. 15:—.

Då första delen av Växjö stifts herdaminne, utg. av C. O. Arcadius, J. A. Franzén och E. A. Zetterqvist, 1921—23 befordrats till trycket, lämnades i denna tidskrift (1923, s. 245 f.) av annan anmälare en översikt av det arbete, som föregått utgivningen. Det påpekades då, att samtliga utgivares bortgång 1921 och andra personers övertagande av herdaminnets redigering vållat en viss ojämnhet, varjämte framhölls, att de genealogiska uppgifterna borde kunnat i mycket fullständigas. Då arbetet med herdaminnet sedan överlätits till Gotthard Virdestam och denne 1927 utsänt del 2, ansåg han sig i förordet böra påpeka, att den metod, som särskilt Franzén följt, var av bristfällig art. Det kan tyvärr ytterligare sägas, att första delen, vars biskopsbiografier utarbetats av Zetterqvist, beträffande de medeltida biskoparna är rentav jämmerlig. Zetterqvist sluter sig i sina uppgifter på det närmaste till Reuterdahls för sin tid ytterst förtjänstfulla stora svenska kyrkohistoria (1838—66), men synes icke det ringaste ha bekymrat sig om att utnyttja de urkunds- och sigillpublikationer samt andra hithörande vetenskapliga arbeten, som utkommit efter Reuterdahls verk. I ljust av den efter Zetterqvists död offentliggjorda avhandlingen av numera domprosten Yngve Brilioth om »Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363—1414» (1925) bliva bristerna i den första herdaminnedelens medeltidsparti än mera framträdande.

Man kan som stickprov på Zetterqvists metod taga biskopen nr 9, Thomas. Z. känner varken hans fadersnamn (Johannis), hans släkt (Malstaätten), hans vapen eller t. ex. ett så intressant faktum, som att Thomas var farbror till ärkebiskop Birger Gregersson i Uppsala. Om Thomas' biografi vet Z. så gott som intet och upptager utan vidare prövning Reuterdahls uppgift från 1850, att »omkring år 1365 lär biskop Thomas hava dött». Redan av »Svenska Riks-archivets pergamentsbref» (1866—72) med dess förträffliga register kunde Z. funnit, att Thomas levde ännu 1375^{11/11} men var död 1376^{17/9}.¹ Om »Petrus

¹ Även de i »Svenska kyrkans årsbok» 1921 tryckta biskopslängderna äro för äldre tid mycket svaga, med ofta föråldrade, ofullständiga eller felaktiga uppgifter. För Thomas' död uppgives där »omkr. 1377». Såvitt anm. vet, finnes endast för ett av de numera svenska stiftens en efter modernare principer redigerad, vetenskapligt vederhäftig biskopslängd för medeltiden. Det är den visserligen mycket kortfattade (men med bibliografiska uppgifter försedda) förteckning Lauritz Weibull lämnat över biskopar och ärkebiskopar av Lund i noterna till s. 110—113 av sin upp-

Selandus» personlighet och levnadsöden synes Z. ha haft ytterst dunkla aningar och avfärdar honom på två rader. Denne biskop, Peder Jensen av ätten Lodehat (farbror till den beryktade Johannes Gerechini, ärkebiskop av Uppsala), senare drottning Margaretas kansler, förtjänade ej minst från kyrkopolitisk synpunkt ett ordentligt omnämnande och var t. ex. redan 1896 biograferad av Kristian Erslev i »Dansk Biografisk Lexikon», bd 10, s. 356—358. Peder Jensen blev biskop i Aarhus 1386 (årtalet okänt för Zetterqvist) och biskop i Roskilde 1395; den senare uppgiften saknas alldeles i herdaminnet. Om nr 12, Hemming Larsson, heter det: »skall hava varit av adlig ätt» — sedan mer än 50 år tillbaka känner forskningen vilken frälsesläkt han tillhörde: den s. k. Likvidssönernas ätt. Beträffande de äldsta biskoparna i Växjö jfr för övrigt denna tidskrift 1929, s. 258. Även Arcadius' parti i herdaminnet — domprostar och capitulares —, som åtminstone refererar till urkundspublikationer, kan för medeltiden i mycket rättas och fullständigas. Förgäves söker man t. ex. den 1405 och 1407 nämnde »Johannes Folconis prepositus wexionensis» (se »De miraculis S. Nicholai», Antiqv. Tidskr., del 5, 1895, s. 359 och 365).

Anmälararen har så utförligt dröjt vid första delens brister ej blott för att framhålla, att det var en lycka för herdaminnet i allmänhet, att utgivningen fr. o. m. del 2 kom i nya händer. Gotthard Virdestam har nämligen med helt andra, bättre förutsättningar än föregångarna gått till verket. I betraktande av de ovanligt otillfredsställande medeltidsbiografierna i del 1 skulle anm. emellertid även vilja framhålla såsom ytterst önskvärt, för att icke säga nödvändigt, att Virdestam finge i verkets slutband bifoga ett tillägg, vari han kunde lämna helt nya framställningar av de i första bandet behandlade medeltida kyrkomännen. Det gäller av begynnelse delens innehåll blott 18 sidor och därest en nyjord skildring av Virdestam i detta fall lätt kunde svälla till det tredubbla, så borde väl omkr. 60 tilläggsidor kunna finansieras av den för verket nitälskande herdaminneskommittén. Biografier över biskopar, domprostar och capitulares äro dock en så viktig del av ett stifts historia, att verkets nuvarande brister på detta område, uppkomna genom första delens gestaltning, kunde förtjäna utplånas till verklig båtnad för herdaminnet, stiftet och alla forskare.

I förordet till band 2 (1927, omfattande kontrakten Kinnevald och Allbo) redogör Virdestam för det arbete, som till verkets fromma nedlagts på att hämta uppgifter ur säkrare och rikare källor än de förut begagnade. Hänvisningar till otryckta pergamentsbrev i Riksarkivet, till tiodelängder och andra handlingar i Kammararkivet m. m. vittna gott om utg:s önskan och förmåga att höja verkets kvalitet. Även Virdestam skulle emellertid för medeltidens vidkommande kunnat hämta en och annan uppgift ur Brilioths kyrkohistoriska arbeten, såväl det

laga av »Necrologium Lundense. Lunds domkyrkas nekrologium» (1923). Biskopslängden i h. 1 (1915) av Linköpings stifts herdaminne är visserligen vida överlägsnen, som Zetterqvist presterat för Växjö, men visar bl. a., som alla äldre herdaminnen, en alltför ofullständig kännedom om det kyrkliga beföringsväsendet och kurians förhållande därtill under medeltiden. Om biskopslängderna jfr även ovan s. 9.; om Brilioths arbeten, i vilka en mångfald uppgifter till biskopslängderna återfinnas, se texten.

ovan nämnda, »Svensk kyrka etc.», som det 1915 utkomna, »Den påf-
liga beskattningen av Sverige» (jfr denna tidskrift 1929, s. 167). Den
av Virdestam (bd 2, s. 190) omnämnde prosten Ingemar i Skatelöv
1322 levde sålunda tydligen ännu 1333 ²⁵/₄ (Påfl. beskattn., s. 174;
P. A. Munch, »Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagböger førte
under Tiende-Opkrævningen i Norden 1282—1334», Christiania 1864,
s. 88 och 90). Den i herdaminnet (bd 2, s. 288) som kyrkoherde i
Aneboda 1413—37 nämnde Bonde Haraldsson omtalas redan 1410 ²⁰/₁
som kyrkoherde i Moheda (Svensk kyrka, s. 375). Då Virdestam (bd
3, s. 84) efter Styffe anger 1381 som första årtal i förbindelse med
socknen Markaryd, kan framhållas, att redan 1342 nämnes en klerk
Germundus de Markaryd (Påfl. beskattn., s. 358 f.). I allmänhet är
Virdestam emellertid att lyckönska till rikhaltigheten av såväl bio-
grafiska som genealogiska uppgifter. Även värdefulla bibliografiska
notiser ingå i herdaminnet. Den personliga karakteristiken av de bort-
gångna själaherdarna — en svår uppgift — synes vara väl avvägd,
på en gång sann och taktfull, med belysande individuella drag och
ovanligt litet av schablon i den språkliga utformningen. Givetvis äro
dessa karakteristiker också för modern tid oftast byggda på andras om-
dömen, men även urvalet fordrar och ådagalägger skicklighet. Det
skulle föra alltför långt att citera, men man kan som exempel på en
intressant biografi nämna den över kyrkoherden J. A. Lengquist i
Tolg. Teckningen av de olika människoödena är över huvud starkt
fängslande. Under tacksamhet för, vad utg. redan givit, motser man
med glädje nya värdefulla delar av hans hand. Med tillfredsställelse
konstaterar man även, att första bandets dåliga papper i senare delar
efterföljts av bättre material.

B. H—d.

Smärre meddelanden.

— *Acta ostrogothica*. Skriftserie utgiven av Östgöta nation i Uppsala. II. Upps. 1930. 8:o. 155 s. Kr. 6:—.

Mer än en gång har konstaterats det märkliga förhållandet, att de äldre studentnationerna i Lund blivit föremål för en från person-historisk synpunkt mycket tillfredsställande behandling, under det att i Uppsala endast få jämförliga arbeten kunnat påvisas. Emellertid har på senare år genom flera nationers skriftserier en ljusning till det bättre inträtt. Östgöta nation började 1926 i den då begynta skriftserien trycka Östgötars minne, ny följd. Visserligen föreligger ej fortsättningen därav i nu utkomna häfte, ehuru manuskriptet är i huvudsak utarbetat, men en sådan utlovas till tredje häftet. Från år 1928 har man dessutom att anteckna serien Vestrogothica I, om vilken se denna tidskrift 1929, s. 163. Som källskrift för nationens historia antingen det berör äldre generationer eller nutida studenters liv och leverne, komma säkert dessa Acta att bliva av stor betydelse. När de dessutom, såsom nu i Ostrogothica II är fallet, innehålla många värdefulla bidrag rörande Östergötland, komma de säkert att bliva uppskattade. Så skildrar teol. kand. Ivar Hylander med ledning av professor Gustaf Svanbergs i universitetsbiblioteket bevarade »Redovisning för en lång lefnad» striderna inom nationen på 1830-talet. Professor Carl Hallendorffs minnestal över Carl Swartz, professor Axel L. Romdahls skildring av östgötabygden, och intendenten Sigurd Erixons uppsats om en östgötisk bondekonstnär Johan Bäckström (1773—1830) må särskilt påpekas i detta sammanhang.

G. I.

— Viktor Balcks *Minnen*. I. Ungdomen. Sthlm, Bonniers förl., 1929. 8:o. 318 s. + personreg. Häft. kr. 9: 50.

Den svenska idrottens grand old man gav i sin ålders höst ett vackert exempel på idrottens valspråk *mens sana in corpore sano*, då han vid över åttio års ålder började nedskriiva minnen från sin märkliga levnad. Sedan Balck 1891 avgått från sin kaptensbeställning av andra graden vid Närkes regemente, blev han 1894 major i armén, 1904 överste och fick 1914 generalmajors namn, heder och värdighet — ett mindre vanligt avancemang men också en mindre vanlig personlighet, som troligen gjort mera för den svenska ungdomens fysiska fostran än hans officerskamrater tillsammans. Den nu föreliggande delen av Balcks memoarer ger en livlig bild av hans barndoms stad, Karlskrona,

av kadettlivet på Karlberg i början av 1860-talet och korta regementsmöten, förtäljer om idrottsrörelsens bakgrund och avslutas med författarens seglareminnen — de egentliga idrottsminnena och triumffärderna i främmande land ha tydligen sparats för en särskild del. General Balck berättar hurtigt. Det är många människor han mött på sin långa vandring genom livet, och dem han varit något närmare tillsammans med ägnar han vanligen en kort och välvillig karakteristik. Hans beskrivning av Karlskrona omkring 1850 och de första militär- och gymnastikåren är målande och illustreras bl. a. av en mängd gamla porträtt. Balck har i regel ej kunnat stödja sig på några anteckningar och har därför givetvis ej alltid kunnat passa in händelserna i deras rätta miljö; så uppger han, att han med ett par regementskamrater 1872 besökte fru Zorn i Mora, men Zorn gifte sig först 1885. Boken avslutas med ett av kapten A. Dunér uppgjort personregister, där sidhänvisningarna försetts med korta biografiska notiser om de omtalade, vilket på ett förträffligt sätt höjer registrets och därmed även bokens värde.

A. Almhult.

— Serien »Minnen från gamla prästhem» går vidare. Turen har nu kommit till Göteborgs stift, till schartauanska bygder (A. B. B l o c k, *Från gamla prästhem i Göteborgs stift*. Minnen samlade och utgivna. Lund, Gleerupska univ.-bokhandeln, 1929. 8, 270 s. Ill. Häft. kr. 7: 50). Det är något alldeles särskilt med prostarna på västkusten. Teologiska vindkast rubba dem icke, stabilitas doctrinae är deras mest påfallande kännetecken. Enhetliga äro också de prästtyper, som här tecknas, så enhetliga att skiftningen blott svagt förnimmes. Det särskiljande är icke den teologiska grundsynen — det är lynneshaget. En är full av humor, en har sitt försynt magistrala framställningssätt, en har den tvärsäkre prelatens åthävor.

Även hemmen äro ganska ensartade. Myndigheten ligger där den skall ligga och överallt möter man en harmoni, som icke vet av några djupare dissonanser. Det är väl också ett västkustdrag, format av en fast kristlig tradition.

En välgörande ro vilar över dessa skildringar, som alla äro så pietetsfulla och så välgjorda. Alla kunna läsas med nöje, några rent av med uppbyggelse — främst Den gamla prästgården i Frillesås.

—g —k.

— Med femte bandet av *Den introducerade svenska adelns ättartavlor* (Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1930. x, 791 s. Häft. kr. 60: —, inb. kr. 70: —) har Gustaf Elgenstierna medhunnit ätterna Lind af Hageby—von Porten. De viktigaste av de äldre och större släkterna i bandet äro ätterna Natt och Dag och Oxenstierna, vilkas äldre led i synnerhet i hög grad riktats med nya och vederhäftiga uppgifter.

— Lektor Daniel Fryklund, Hälsingborg, som innehar stora musikhistoriska samlingar av instrument, böcker, autografer,

bilder m. m., har till trycket befordrat förteckningar över delar av dessa samlingar. Sålunda föreligger under titeln *Collection Fryklund. Musica.* (Hälsingborg 1929. 8:o. 109 s. Tr. i 200 ex.) en katalog av särskilt personhistoriskt värde, emedan den är försedd med fullständigt personregister. Rörande *August Bournonville* samt *Henriette Nissen* och *Siegfrid Saloman* äro tryckta tvenne särförteckningar (Hälsingborg 1929. 8:o. 29, resp. 18 s., den förra tr. i 100, den senare i 50 ex.). Tidigare har lektor Fryklund under titeln *Handlingar rörande hovkapellister* (Hälsingborg 1926. 8:o. 32 s. Tr. i 25 numr. ex.) utgivit (med inledning) kontrakt med A. J. Petrini 1780 och H. I. Stranensky 1789 samt memorial av J. Kuhlman, P. J. Lambert, C. Mathées, J. G. Mayer, J. C. Schatt, C. G. Scherber, J. J. Stenmüller och C. J. Westerdahl 1806. I »Svensk tidskrift för musikforskning» 1929 har Fryklund ytterligare utgivit *Tyska brev från Ludvig Norman* (särtr., 33 s.).

— Ellen Hagen, *Prinsessan Eugénie.* Sthlm, Bonniers förl., 1929. 8:o, 149 s., rikt ill. Häft. kr. 12:50.

Till hundraårsdagen av den blida prinsessans födelse har fru Ellen Hagen utgivit en monografi, vars största värde kanske ligger i dess vackra reproduktioner av prinsessans små skulpturer och akvareller, de senare om gammalt sachsiskt porslin påminnande bilder av den höga släkten och hovlivet. Prinsessan Eugénie hade som bekant rika konstnärliga anlag — hon skrev även vers, till vilka hon själv satte musik — men hennes namn har främst förknippats med ett storartat barmhärtighetsverk, det på hennes initiativ tillkomna Eugeniahemmet vid Stockholm. Tidigt sjuklig fick hon medkänsla med sjuka och hjälpbehövande och ägnade dem sina krafter. På somrarna utövade hon å sitt Fridhem vid Visby stor gästfrihet, och där var författarinnan vid unga år hennes gäst. Denna gästfrihet har hon nu lönat med ett vackert verk, mera beundrande minnen än egentlig levnadsteckning. Det sista kapitlet, om sommarlivet på Fridhem, ger emellertid en klar och vacker bild av den anspråkslösa furstinnan och hennes religiöst eller socialt intresserade omgivning.

A. Almhult.

— Talrika rikssvenskar ha säkerligen känt behov av att närmare studera den del av svensk historia, som är speciellt finländsk. En lämplig, lätt tillgänglig, vederhäftig och modern skildring härav har nyligen sett dagen. Det är rektor Eirik Hornborgs arbete *Finlands hävder*, vars första del, »Huru Finland blev till. Forntiden och medeltiden till 1523» (Helsingfors, Holger Schildts förlag, 1929. 8:o. 532 s., ill. Häft. fmk. 100:—, klotb. fmk. 150:—), skall efterföljas av tre andra. Det nu fullbordade bandet kan livligt rekommenderas just till dem, som önska erhålla en allmänhistorisk bakgrund för biografiska och genealogiska studier rörande Finland. Förf., som i hög grad visar sig uppskatta det kulturarbete vårt folk under sekler utfört i »Österland», är fullt inne i den vetenskapliga litteraturen och meddelar

sina uppgifter i en framställning, som ändock icke är tung. Kapitlen om det världsliga frälset samt städer, borgerskap och handel förtjäna få en personhistorisk synpunkt särskilt framhållas.

B. H—d.

— Institutet för svensk utlandstjänst, Stockholm, har genom sin verkställande direktör, fil. dr I v a r H ö g b o m, utgivit en kalender med titeln *Svenskar i utlandet. Biografiska uppgifter* (Sthlm 1929, 8:o. 186 s. Inb. kr. 7:—). I inledningen gör utg. en intressant utredning angående svenskarnas antal i utlandet med jämförelsesiffror från 1910 och 1920. För det senare året uppgick svenskarnas antal i U. S. A. till 625,585. Därefter i ordningen kommo Norge och Danmark med respektive över 47,000 och 36,000, medan i Finland rikssvenskarnas antal blott var 6,901. Högre siffra hade då Canada med 27,700. Efter Finland kommo Tyskland och Australien med över 5,000 svenskar vardera samt England med Wales och Frankrike med respektive 4,557 och 2,451. I Argentin, Brasilien, Sydafrikanska unionen och Nya Zeeland funnos över 1,000 i vardera landet. Dessa siffror visa på ett så betydande antal utlandssvenskar, att det synes väl motiverat med utgivandet av en särskild biografisk kalender över de mera kända bland dessa. Den utkomna handboken, som omfattar 1,082 personer, ansluter sig i sin uppställning till »Vem är det», dock med den skillnaden, att svenskarna i utlandskalendern sammanförts alfabetiskt under respektive länder, vartill fogats ett generalregister över samtliga medtagna. I så måtto är »Svenskar i utlandet» mindre personhistoriskt lagd, att uppgifter om föräldrar och hustrurs föräldrar icke medtagits, vilket skulle varit av värde. Beträffande urvalet synes detta vara representativt. Man skulle endast kunna framhålla, att det synes skäligen onödigt hava medtagit även de i så hög grad farande diplomatiska flyttfåglar, som kallas attachéer. De flesta utlandssvenskar från senaste årgången av »Vem är det» synas ha kommit med, men därjämte äro många nya tillkomna. En nyhet i jämförelse med »Vem är dets» uppställning är införandet av gatuadresser, vilket naturligtvis är av särskilt värde med hänsyn till utlandsvistelsen. Uppgifterna ha införskaffats på samma sätt som »Vem är dets», d. v. s. genom frågeformulär till vederbörande själva. Som bekant är detta icke alltid det bästa sättet att få fullt korrekta uppgifter, då det egendomligt nog finnas många personer, som varken ha ordentligt klart för sig vad de äro eller vad de gjort! Det finns ju också sådana, som ej svara på frågeformulären. Att under dessa förhållanden både urval och uppgifter i en kalender av denna art bli ojämna kan ej undvikas. Den nya handboken är emellertid både intressant som studium och praktiskt nyttig.

B. H—d.

— Linnélitteraturen har ökat med en liten trevlig upplaga av L i n n é s *Ungdomsresor*, utkomna i två band i den Norstedtska serien Memoarer och resor (Sthlm 1929. Häft. kr. 4:— pr del) och försedda

med inledning av dr Knut Hagberg. Det är Linnés färder till Lapp-land 1732 och Dalarna 1734 samt hans utlandsvistelse 1735, som det gäller. De bekanta raderna i början av Lapplandsresan: »Nu begynte hela marken fägna sig och le, nu kommer sköna Flora och sover hos Febus», äro som en upptakt till denna klassiska litteratur, vars charm ständigt är ny och som borde locka en var till närmare bekantskap.

— Otto Mannerfelt, *Vardagslivet på Trestena, bilder från Västergötland under 1860-talet*, utg. av Måns Mannerfelt. Sthlm, A.-B. Seelig & C:o, 1929 (särtr. ur *Fataburen* 1929), 52 s., 27 ill. Kr. 2: 25. Den senare tidens utveckling på det tekniska, sociala och ekonomiska området har medfört stora förändringar i lantbrukshållningen och livet på landet. En skildring av den gamla herrgårdskulturen före de stora förändringarna på detta område har därför sitt särskilda värde. Föreliggande anteckningar giva en dylik bild från 1860-talets Västergötland. Manuskriptet fanns bland den kände kulturhistoriske författaren, kaptenen Otto Mannerfelts efterlämnade papper och har nu befordrats till trycket av hans son. Sedan man blivit presenterad för Trestenas innehavare, överstelöjtnanten Gustaf Wolter Mannerfelt, hans familj och anhöriga skildrar förf. i detalj organisationen av hushållet, jordbruket och övrigt yttre arbete på Trestena herrgård och den därvid sysselsatta personalen, vilken uppdelas i trotjänarna, hantverkarna, »nerpigorna och uppepigorna», torparna etc. Vidare redogöres för byn, trädgården och ägorna, gårdens äldre historia omtalas och byggnaderna beskrivas. Framställningen avslutas med en skildring av »herrska- petets» liv och vanor i helg och söcken. Det lilla arbetet förtjänar i och för sig väl namnet kulturdokument. Värdet höjes ytterligare genom det rikliga och belysande illustrationsmaterialet, varibland särskilt framträder av författarens broder utförda teckningar av karakteristiska typer bland folket, såsom inspektoren Ullholm och hans broder kusken, den kringvandrande skomakaremästaren Johannes Mattson i Holmetorp m. fl. Flera notiser av personhistoriskt intresse förekomma även.

F. W.—t.

— *Meddelanden från Svenska Riksarkivet* ha utkommit för 1928 (Sthlm 1929; kr. 3: —). Avdelningen Utredningar och förteckningar innehåller mycket av personhistoriskt intresse. Amanuensen fil. lic. Sten Engström skriver om »Häradsrättsarkivalier från Kopparbergs län i Uppsala landsarkiv». Efter en administrativt orienterande inledning meddelar Engström en arkivförteckning, i vars Bil. B bl. a. ingå härads hövdingelängder. Under rubriken »Fynd och meddelanden» lämnar arkivrådet Herman Brulin i en översikt av arkivväsendet i Bayern bl. a. uppgifter om den Camerarius'ska samlingen i Staatsbibliothek i München, vars papper delvis härröra från den svenske 1600-talsdiplomaten Ludvig Camerarius och hans son Joachim, svenskt hovråd. Förste arkivarien Ernst Nygren ger en intressant överblick av det forna birgittinska Paradiso-klostrets arkiv, nu i Archivio di Stato i Florens, och närbesläktade italienska arkivalier och litteratur. Arkivarien S. Hedar

redogör för återfunna delar (i Kammarkollegii arkiv) av riksmarskal-ken greve Gabriel Gabrielsson Oxenstiernas (1619—73) arkiv, utgö-rande den korrespondens han fört i egenskap av ärkediakon vid Lunds kapitel, med vilken befattning följde bl. a. patronatsrätten till Strö och Färlövs kyrkor och direktionen över Lunds hospital. Såväl koncept som ankomna brev förtecknas i huvudsak. Vidare lämnas meddelanden ang. rikets inkomster och utgifter under Karl XI:s förmyndarregering samt ang. expeditionen av Kungl. Maj:ts brev i bytesärenden under 1700- och 1800-talen. Förteckningen över handlingar förvärvade till Riksarkivet genom gåvor och inköp innehåller som vanligt mycket av personhistoriskt intresse. Bl. a. kan nämnas det »Directorium chrono-logico-diplomaticum Sveciæ 1420—1454» (avskrift ur Nordin-Anner-steds likanämnda arbete, II 1401—1510, Upps. univ.-bibl., sign. N 485 b), som innehåller förteckning över ett stort antal av de medeltids-brev, som finnas tryckta på de mest skilda håll inom äldre och nyare litteratur.

Den utställning av huvudsakligen äldre arkivalia, som Riksarkivet anordnat i Riddarhusets lokaler och som hölls öppen den 9—15 mars 1930, blev en stor och berättigad succés. Omkr. 1,000 personer pr dag besökte densamma, ett vittnesbörd om hur livligt allmänhetens histo-riska intresse i själva verket är. Möjlighet för att genom t. ex. stän-dig visningssal tillmötesgå detta intresse kan Riksarkivet emellertid icke få förrän dess lokalfråga av statsmakterna tillfredsställande ord-nats. Som bekant är Riksarkivet f. n. utskiftat på icke mindre än 8 olika ställen, ett i längden ohållbart förhållande och besvärligt för så-väl tjänstemannastaben som för allmänheten.

B. H—d.

— I denna tidskrift anmäldes 1929 den av Ada Rydström och Ger-hard Hafström utgivna sjunde delen av »Boken om Tjust». Angående den i anmälningen berörda släkten *Riddersporre* har hovpredikanten G. M a l m b e r g, Västra Ed, meddelat redaktionen, att detta namn ännu bäres inom allmogeståndet i Västra Ed. Släktmedlemmarna ha rörande namnet en tradition, enligt vilken det skulle uppkommit genom en till-fällighet, och familjen skulle således enligt egen åskådning icke vara någon frälsesläkt.

— Sixten Rönnow, *Pehr Hilleström och hans bruks- och bergverksmålningar*. With a summary in English. Sthlm, Nordiska Museets förlag (i distr.), 1929. Stor 8:o. 481 s. (inklusive 42 pl.- o. färgpl.-s.). Häft. kr. 33:—.

Professor Osvald Sirén utgav 1900 en monografi om Hilleströms liv och konst. På senare år synes intresset för H. inom den konsthisto-riska världen vara i stigande. Så utgav f. amanuensen vid Nordiska Museet fröken Gerda Cederblom 1927 första delen av planschverket »Pehr Hilleström som kulturskildrare», 1929 efterföljt av en andra del. I en annan stor monografi har fil. dr Sixten Rönnow nu upptagit till behandling Hilleström som bruks- och bergverksmålare. Arbetet,

vars första hälft utgöres av planscher med kommentar, innehåller i sin senare även en intressant överblick av Pehr Hilleströms levnad, från det att, som Gahm Persson uttryckte det, »Herr Hofmålaren anlände på den allmänna skådeplatsen» 1732, tills hans död 1816. H:s farfar var prost, hans fader karolinsk officer. Själv debuterade H. som »Kongl. hautelisse-väfvare», var i Paris lärjunge till Boucher och övergick alltmer till målning. Det är framför allt såsom genremålare eftervärlden känner honom, som »de gustavianska borgarhemmens målare». Hans verk var, skriver Rönnow, »en reflexionslös, icke moraliserande prosa-hyllning» åt 1700-talets bourgeoisie. Den sakligt klara skildraren av hemliv, folkliv och kroppsarbete blev emellertid på ålderns dagar eldskensromantiker, enligt Rönnow den förste store eldsmålaren i vår konst. En undersökning av ett för H:s del så viktigt arbetsområde som hans bruks- och bergverksmålningar är givetvis av största betydelse även som bidrag till hans biografi. För denna tidskrifts läsare kan därutöver framhållas, att förf., i noterna till andra kapitlet, även lämnar en översikt av H:s efterkommande. Av Hilleströms två söner blev kaptenen *Johan Gustaf H.* (1771—1820) fader till sjökaptenen *Pehr Gustaf H.* (1792—1865). Denne hade tre söner, av vilka Gustaf var fader till den nu levande sjökaptenen i Göteborg *Gustaf H.* (f. 1876) och Magnus fader till tre i England boende söner, *Gustaf, Alec* och *Magnus Hillestrom*. Genom sin enda dotter, g. m. Johan Schürer von Waldheim, har Pehr H. även på kvinnosidan många ättlingar. Rönnows vackra monografi avslutas med register.

B. H—d.

— *Stockholms stads tänkeböcker 1492—1500.* Utgifna af Kungl. Samfundet för utgivande af handskrifter rörande Skandinaviens historia med understöd af Stockholms stad och samfundet Sankt Erik genom *Joh. A. x. Almqvist*. (Stockholms stadsböcker från äldre tid. Andra serien. Tänkeböcker. 3) Sthlm 1930. 8:o. XII, 586 s. Häft. kr. 30:—.

Stockholms stads tänkebok 1524—29 m. m. av m:r *Olauus Petri Phase* utgiven genom *Ludvig Larsson*. (Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund. 11: 1—2.) Lund [1928]—1929. VII, 353 s. Kr. 5:— + kr. 7:50.

Under rubriken Stockholms stadsböcker från äldre tid utgivas i fyra serier Jordeböcker, Tänkeböcker, Räkenskaper samt Matriklar m. m. Tidigast utkom I: 1, jordeboken 1420—74, utg. av Hans Hildebrand 1876. Fortsättningen, jordeboken 1474—98, av samme utg., trycktes 1889 och (ombesörjt av L. M. Bååth) 1914. Av H. Hildebrand utgavs även III: 2, skotteboken 1501—10, tryckt 1889 och (ombesörjt av L. M. Bååth) 1915. Dessa delar sakna register men ett sådant, till skotteboken, duplicerat i 50 ex., finnes utarbetat av F. de Brun, som även förbereder ett liknande till jordeboken. Som bekant återfunnos i århundradets början flera av Stockholms äldre stadsböcker (se uppsats av Sam. Clason i Hist. tidskr. 1903). Utgivningsverksamheten fortsattes, i det att II: 1, tänkeböcker 1474—83 samt bur-

språk, utkommo 1917 genom Emil Hildebrands försorg. Denne införde register, vilket givetvis betecknade ett stort framsteg. Delarna III: 1, skotteboken 1460—68 samt strödda räkenskaper från 1430-talet och från åren 1460—73 (1926), och IV: 1, stadens ämbetsbok 1419—1544 (1927), ha utgivits genom Joh. Ax. Almquist och del II: 2, tänkeböcker 1483—92 (h. 1—2, 1921, 1924) genom Gottfrid Carlsson, samtliga delar försedda med register, utom sistnämnda, som ännu ej är fullbordad. Senast i denna serie har 1930 publicerats del II: 3, tänkeböcker 1492—1500, genom Joh. Ax. Almquist. Till texten har fogats en lista med ordförklaringar, person-, yrkes- och ortregister samt stickordsregister rörande stadens styrelse och invånarnas handel ochandel.

Alldeles oberoende av denna serie tryckte Nils Sjöberg som bilaga till Samfundet S:t Eriks årsbok 1908—14 Olavus Petri tänkebok 1524—29. Då denna tänkebok nu genom lektor Ludvig Larsson utgivits i ny upplaga motiveras detta med språkvetenskapliga hänsyn. Red. av Svenska akademiens ordbok fann sig för sina ändamål icke kunna använda Sjöbergs text. At Ordboken avskrev därför lektor Larsson originalhandskriften och det är denna avskrift, som nu befordrats till trycket. Några smärre tillägg, för vilka utg. i förordet redogör, äro förut uttryckta. Från historisk synpunkt skulle det varit fördelaktigare, om utg. vid de latinska dateringarna bifogat moderna datumuppgifter. Kanske kunde man hoppas, att utg. till tjänst för de läsare, som ej ha tillgång till kronologiska handböcker eller vana att använda dessa, ville utarbета en alfabetisk lista över originalets dateringar med transskribering — en lista, som i så fall kunde åtfölja det register, som utg. bebådar, och som måste anses oundgängligt för att editionen skall kunna komma till verklig nytta.

Det torde näppeligen behöva framhållas, att samtliga ovannämnda Stockholms stadsböcker äro ovärderliga källskrifter för sin tid från såväl allmän- som person- och kulturhistorisk synpunkt.

B. H—d.

— Av *Svenskt Biografiskt Lexikon*, red. av Bertil Boëthius, har nionde bandet fortsatts med h. 42 (Sthlm, Alb. Bonniers förlag, 1929. Kr. 7: —), omfattande gruppen Cronhamn-Cronstedt. Bland artiklarna märkas sådana över släkterna Cronhielm (Polycarpus tecknad av B. Boëthius, Gustaf af S. Grauers och Å. Holmbäck) och Cronhiort. Den senare ättens stamfader, som bar det i våra öron ganska judiskt klingande namnet Abraham Hirsch, var emellertid prästson från Runsten. Beträffande art. om frih. C. G. Cronhiort är det synd, att dess förf. icke hunnit se den likaledes 1929 på hösten utkomna Norra Allbo hembygdsförenings årsbok (jfr nedan s. 128). Cronhiort var nämligen ägare av Oby i Småland 1739—56 och P. G. Vejde meddelar i historiken över nämnda gods i årsboken flera notiser (s. 72—75), som icke äro utan värde för C:s biografi. Denne var sålunda under en del av 1740-talet bosatt på Oby och 1741 (Allbo dombok) i färd med att inrätta en ur- och yllefabrik där, vartill han erhållit privilegium av Kommerskollegium. I Biogr. Lex. har vidare Gunnar Carlquist skri-

vit om Abraham Peter Cronholm och Bert Möller om Bernhard August C. Ätten Cronstedt uppfyller senare hälften av häftet. Gabriel C. är tecknad av L. W:son Munthe, Carl C. av H. E. Uddgren, överintendenten Carl Johan av Åke Stavenow och mineralogen Axel Fredrik av Nils Zenzén. Som förf. till art. om Carl Olof C. står Herbert Lundh, som anser, att avsiktligt förräderi vid Sveaborgs överlämnande icke kan förebrås C., men väl en upprörande svaghet, möjligen främjad av hans frändskap med Anjalakretsarna.

B. H—d.

— *Släkten Söderbaum*. Porträttgalleri, släkttavlor och stamtavla, kalender och register, samlade och utarbetade av Richard och Hilmer Söderbaum. Sthlm 1929. (4)+52+7+(7) s., 8 släkttavlor. Kr. 40:—.

Släkten Söderbaum behandlades 1894 i Svenska Ättartal 10 och har sedan av Elgenstierna upptagits i Svenska Släktkalendern, senast 1919. Utgivarna framlägga nu resultaten av sina forskningar, varigenom som släktens stamfader påvisas *Per i Tolbo* i Öster Lövsta socken av Uppsala län. Dennes hustru dog 1691. Sonen *Per Person i Tolbo* dog 1697 och sonsonen *Anders Persson i Tolbo*, f. 1673, död 1756, var fader till *Per Andersson*, f. 1708, död 1791, med vilken sistnämnde de föregående släktutredningarna egentligen begynt. Från dennes son *Peter Persson Söderbom*, f. 1747, † 1808, härstamma 389 ättlingar, varav i 1:a ledet 6, i 2:a 23, i 3:e 69, i 4:e 124, i 5:e 135, i 6:e 30 och i 7:e 2. Av flertalet av dessa förekomma porträtt, av många både från yngre och äldre år, det hela en synnerligen intressant sammanställning av fotografikonstens utveckling från mitten av 1800-talet till våra dagar. Stamtavlorna äro redigt uppställda och tryckta på ett överskådligt sätt. För släkten själv har givetvis kalendern över födelsedagar ett visst intresse, även om personhistorikern högre värdesätter det omsorgsfullt utarbetade registret till såväl porträttgalleriet som släkttabellerna. Det förnämligt utstyrda arbetet, som utgått i en upplaga på 100 numrerade exemplar, gör såväl utgivarna som Iduns tryckeri all heder.

G. I.

— I förra årgången av Personhistorisk tidskrift omnämndes en märklig släktskildring från Finland — Arvid Järnefelts vackra bok »Mina föräldrars roman». Till julen utkom en annan fängslande personhistoria från vårt östra grannland. Prof. Alma Söderhielm har samlat sina minnen i en första volym, benämnd *Min värld* (Alb. Bonniers förlag, Sthlm 1929. 384 s. Kr. 8:75). Förf:s far, framstående jurist, av samma släkt som den rikssvenska ätten Söderhielm, verkade vid tiden för dessa minnen i Viborg såsom häradshövding, bärande den vackra, hos oss tyvärr avskaffade titeln lagman. Barndoms hemmet skildras underhållande med dess inramning i Viborgs säregna miljö, där svenskt, finskt, ryskt och tyskt — ty åtskilliga av stadens köpmannasläkter stammade från Tyskland eller Balti-

cum — var blandat om vart annat så som fallet lätteligen blir i gränstrakter. Förf:s upprepade sysslande med allehanda för utomstående ovidkommande detaljer av ibland tämligen närgånget slag stöter dock här och var läsaren. Den lediga, konstnärligt drivna berättarstilen, känd från andra förf:s alster, förnekar sig emellertid ej heller i dessa minnen. Man har all anledning att vänta en intressant fortsättning på denna del, som slutar med förf:s för sin tid nog så märkliga bragd att avlägga studentexamen. En kommande del, skildrande Alma Söderhjelm's innehållsrika gärning, där vägande insatser i hemlandets mångåriga kamp mot Rysslands övergrepp och valde som bekant ej saknas, emotses med välgrundade förväntningar.

E. F.

— Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet utgav till hågkomst av fakultetens första doktorspromotion 1629 en Minnesskrift 1929, till vilken professor K. G. Westman bidragit med bl. a. en förteckning över *Juris doktorer vid Uppsala universitet 1629—1929* (även sep., Upps. 1929. 8:o. 38 s.). Den förste promotorn var Benedictus Olai Crusius, som 1629 promoverade sedermera professorn D. N. Sidenius. Från nästa promotion 1642 är ett stort hopp fram i tiden till 1752, då promovendi voro fem till antalet. 1763 promoverades sex personer av prof. Anders Berch. År 1810 meddelade kanslern greve Axel von Fersen i brev till fakulteten: »För öfrigt får jag tillkännagifwa det Kongl. Majt. täckts i Nåder tillåta Herrar Professorerne uti Juridiska Faculteten, Drissel och Rabenius, att utan solennitet uti Facultetens rum promovera hwarandra till juris Doctorer». S. å. promoverades även Johan Holmbergsson och fem andra personer. Efter promotionerna 1818, 1827, 1838, 1863 och 1868 kom den stora jubelfestpromotionen 1877 med 36 hedersdoktorer och två juris utriusque doktorer, av vilka den ene var Ivar Afzelius. Sedan följde promotionerna tätare, ehuru juris doktorsgrad ju alltid ganska sparsamt kommit till utdelning. Den intressanta förteckningen, som innehåller korta biografiska data och uppgift å ventilerade gradualdisputationer, har utarbetats med hjälp också av otryckta källor och är försedd med personregister, upptagande 177 namn.

B. H—d.

— »Ett Göteborgsbarns hågkomster» var undertiteln till första delen av professor Fredrik Wulffs memoarer (»Vid åttio år», Göteborg 1926); den nu föreliggande andra delen (*Vid åttiofem år. Hågkomster från utvecklingsåren 1865—80 av en gammal Lundastudent och Göteborgare*. Gtbg, Förlagsaktiebolaget Västra Sverige, 1929, 8:o, 392 s., 43 pl-s., 1 tabell, ill., häft. kr. 5:—) visar oss Göteborgsbarnet som rättrogen Lundabo. »I över sextio år», heter det på ett ställe, »har jag haft vårt gamla Lund av hjärtat kärt, jag har här utbildats till svensk medborjare och forskare, här har jag njutit många goda dagar, här förunnas det mig ännu att 'studera'; och från Brunius' gamla bostad, nu min egen, nr 17 vid Kiliansgatan skall, hoppas jag,

Knutsgillet's vagn, inhyt i min gård, och Knutsgillet's klocka, föra och ledsaga min stofthydda eller min aska . . .»

Författaren kom första gången till Lund år 1866. Resan dit företogs i sällskap med fosterfadern Nils Wilhelm Ljungberg, och åt minnet av denne märklige språkman är ett betydande avsnitt av boken ägnat. Det rörande förhållandet mellan den nästan blinde Göteborgslektorn och hans unge fosterson belyses ytterligare av en stor samling intressanta och värdefulla brev. Skildringarna från Lund ge också belysande och mycket ofta roande inblickar i 60- och 70-talens akademiska värld. Slutkapiteln behandla dels författarens utländska studieresor, dels de forskningsområden, inom vilka han varit verksam.

»Vid åttiofem år» vänder sig i första hand till författarens »kära». Särskilt gäller detta den avdelning, som handlar om Vallda prostgård och författarens tidigt bortgångna första hustru. Det hindrar emellertid inte, att också den allmänhet, som boken en smula orättvist förser med epitetet »alltid gyckelfärdig», med behållning kommer att ta del av den åttiofemåriga Lundaprofessorns minnen. Den skall där finna inte blott anekdoter, miljöskildring och personhistoria utan framför allt en man med varmt hjärta och livligt sinne.

Till boken äro fogade utförliga personregister samt två stycken genealogiska tabeller, den ena utvisande fru Wilhelmina Wulffs, f. Levan, förfäder i tredje led, den andra prosten Fredrik Gustaf Levans ättlingar. Såväl register som tabeller äro upprättade av andre bibliotekarien B. E. V. Wulff. Till komplettering av de förra kan nämnas, att v. häradshövding Almqvist på Gustafsberg hade förnamnen Johan Harald, att handlanden Amundsson i Kungsbacka, som för övrigt även var rådman, hade förnamnsinitialen A. och handlanden Christenson därstädes initialerna C. A. Den norske studenten Grönvold, som 1875 besökte Lund, hette Didrik. Om vid den tiden någon norsk student med namnet Mohn, som det uppges, vistades i Lund, har jag inte kunnat kontrollera; en Chr. Mehn finns däremot antecknad i Akademiska föreningens journaler. Den baron Gyllenkrok, som omtalas på s. 256 och 262, var Axel Gustaf och inte J. F. Handlanden Huss på Färjestad hade förnamnen Johan Henric. Den Malmstedt slutligen, som är omnämnd på s. 89, var lantmätaren och kaptenen Oskar Vilhelm Malmstedt.

B. Hjqt.

— *Historisk Tidskrift*, utg. av Svenska historiska föreningen genom prof. Sven Tunberg har avslutat årg. 49 (1929) med h. 4. Fil. lic. Nils Forssell lämnar en utredning angående »Bernadotte, Bonaparte och brumaire», landsarkivarien Josef Sandström ger »Några bidrag till Stockholms blodbads historia» och Alexander Rydberg skriver om »Finnarna i Värmland». Fil. mag. Kjell Kumlien publicerar en upplysning ur Örnhielms Diplomatarium, varigenom biskop Thomas Simonssons anställning som kanik i Strängnäs enligt dennes egen uppgift kan fixeras till så tidigt som 1405. — Av tidskriftens femtionde årg., för 1930, utg. genom prof. Tunberg och fil. dr Yngve Lorents, har utkommit h. 1. Det innehåller bidrag av prof. Eli Heckscher om

»Den ekonomiska historiens aspekter», av Sam. Henning om »Träl-
domens försvinnande och de svenska landskapslagarna» samt av A.
Wattrang om »Striden vid Nyköping 1568», det sistnämnda bl. a. rö-
rande Ivar Månsson Stiernkors. Häftet inrymmer också Kr. Setter-
walls »Historisk bibliografi för 1929».

— *Scandia*. Tidskrift för historisk forskning, utg. av prof. Lau-
ritz Weibull, Lund, har utkommit med tredje bandets h. 1 (1930).
Tre av uppsatserna ansluta sig till tidigare historisk diskussion, bl. a.
utg:s om Stockholms blodbad samt docenten S. Bolins »Kring Carl
XII:s död». Landsarkivarien C. G. Weibull skriver om »Arkivord-
ningsprinciper», prof. Edv. Bull om »Fylke» och lektor Per Sörenson
om »Fältherrar, härorganisation och krigföring under trettioåriga
krigets senare skede». Fil. mag. Harald Berg gör i en studie över den
rostockska sändebudsberättelsen om Valdemar Atterdags förhandlin-
gar med Magnus Eriksson en omdatering av nämnda dokument från
1360, som hittills antagits, till 1355.

— I *Fornvännens* sista häfte av årg. 1929 har fil. dr William
Karlson publicerat en avhandling om den på 1700-talet verksamme trä-
skulptören Johan Ullberg, som särskilt i skånska kyrkor efterlämnat
talrika prov på sin naiva konst. Den personhistoriskt intresserade,
som tilläventyrs genombläddrar d:r Karlsons skrift, fäster sig däri
kanske vid ett alldeles nytt namn i den lundensiska biskopslängden, in-
troducerat genom återgivandet av en inskrift, som säges befinna sig
över dörren till predikstolstrappan i Stora Hammars gamla kyrka: »År
1755, dåvarande Biskop i Lund Herr Petrus Tauson och Kyrkoherde
Herr Mag: Pehr Lovén är thenna Predikstol och Krona förfärdigad
och insatt av Joh: Ullbin' (= Ullberg).» Om undertecknad vågar lita
på sin egen avskrift av denna inskription, är dr Karlsons version be-
häftad med 8 avvikelser från den verkliga lydelsen. Bokstavsfelen (av
typen *Ar* för *Ahr*, *av* för *af* o. s. v.) kunna lämnas åsido, ehuru dr
Karlson genom användandet av formen *thenna* givit sin läsning sken
av att framträda med diplomatarisk noggrannhet. Mera svårartad är
läsarten *Ullbin* i betraktande därav, att man ännu för några år sedan
kunde på dess plats i inskriften läsa ordet *Ullberg*, vilket antagligen
kvarstår eller genom nötning eller färgavfall försvunnit, men som icke
genom någon form av överkan från tidens tand kan ha antagit det ut-
seende, som dr Karlson uppger. Allra mest svårartat är det, att dr
Karlson utelämnat 6 ord ur inskriften, som i sin helhet lyder: *Ahr 1755,
då warande Biskop i Lund Herr Doct: Johan Engeström; Härads Prost
Herr Petrus Tauson och Kyrkio-herde Herr Mag: Pehr Lovén är
thenna Predikstol [o]ch Krona förfärdigad och insatt af Joh: Ullberg.*
Därmed är »biskop Tauson» ur världen. Det må tillåtas att uttrycka
den åsikten, att hans gästspel här förefaller överflödigt. — Inskriften
återfinnes för övrigt icke på det av dr Karlson uppgivna stället utan
på själva predikstolsdörren, där den står målad på utsidan av övre
dörrfyllningen.
Hans Wählin.

— *Kyrkohistorisk Arsskrift* 1929, utg. av prof. E. Linderholm (årg. 29, Upps. o. Sthlm 1930, tr. i Upps. 2 + 340 s. Bokhandelspris kr. 12:—), har i fråga om sitt största, på förhand separat utgivna bidrag (S. Kraft, »Textstudier till Birgittas revelationer») redan omnämnts i denna tidskrift 1929, s. 258. Av rektor Eirik Hornborg föreligger ett annat bidrag, »Finlands kristning. Studier till den kristna kyrkans grundläggning och första tider i Finland», biografiskt användbart genom sina upplysningar om Finlandsbiskoparna fram till 1300-talets början. Av stort personhistoriskt intresse är fil. lic. Claara Thörnqvists avhandling om *Svenska studenter i Prag under medeltiden* (s. 235—298). Praguniversitetet grundades 1348 genom kejsar Karl IV:s försorg. Då universitetet i Paris under den kyrkliga schismen ställde sig på avignonpåvarnas sida, sökte sig en mängd magistrar och scholarer till andra högskolor, bl. a. till Prag. Förf. ger en grundlig utredning av Praguniversitetets organisation, dess uppdelning 1372 på ett trefakultetsuniversitet för humanister, medicinare och teologer samt en självständig juridisk högskola, av examensväsendet och det akademiska livet. Framställningen är grundad även på tjeckiska källor. År 1409 förlorade Pragstudiet genom tjeckernas inflytande sin universella karaktär och blev en nationell högskola. De utländska studenterna utvandrade då och grundade Leipzigs universitet. I ett särskilt kapitel genomgår förf. de svenska namnen i universitetsmatriklarna och gör därvidlag talrika och beaktansvärda identifikationer. De svenska studiebesöken i Prag anslår förf. till 2 för 1360-talet, 26 för åren 1370—79, 57 (59?) för tiden 1380—89, 37 för årtiondet 1390—99 och 22 för tiden 1400—09, således inalles 144 (146?). Förf. uppvisar, att den svenska studiefrekvensen i Prag vid denna tid var betydligt större än i Paris, Bologna, Wien, Erfurt och Köln. Bland de svenska studerande i Prag blevo fyra eller fem biskopar och en ärkebiskop, Olavus Laurentii. Som bilaga följer utdrag ur matriklarna (s. 284—293), och slutligen ett synnerligen välkommet personregister. Härvid är att märka, att de flesta återfinnas under sina latinska namnformer, t. ex. Linköpingsbiskopen Knut Bosson (Natt och Dag) under Canutus Boecii.

B. H—d.

— *Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen* 1929, nr 4, inledes av utg., riksbibliotekarien I. Collijn, med en studie över »Petrus Michaelis Ostrogothus och Petrus Michaelis Stockholmensis». I Rostock funnos mot slutet av 1500-talet två svenska studerande med namnet Petrus Michaelis, båda latinpoeter. Den ene var Petrus Michaelis Fecht, Johan III:s medarbetare i liturgien, vilken inskrevs som student i Rostock 1557. Den andre åter, P. M. Ostrogothus, som immatrikulerades i Rostock 1562, men redan 1561 torde ha kommit dit, uppvisar förf. vara identisk med sedermera Linköpingsbiskopen Petrus Michaelis, död 1580. Rhyzelius' uppgift i *Episcoposcopia*, att biskop P. M. skulle varit 80 år vid sin död, måste emellertid då bero på någon feltolkning av den gravskrift han återger, ty biskopen kunde enligt Collijns utredning ej ha varit mer än omkr. 40 år vid sin bort-

gång. I samma häfte skriver förste bibliotekarien A. Nelson om den av prof. E. Almquist till Uppsala univ.-bibliotek skänkta samlingen av papper rörande C. J. L. Almquist. Förste bibliotekarien O. Walde lämnar meddelande om de ermländska biskoparnas bibliotek i Heilsberg, ur vilket sekreteraren Olof Hermelin »räddade» dyrbara codices som krigsbyte, de flesta sedermera tyvärr förstörda vid Åbo brand 1827. Bibliotekarien Victor Madsen omtalar en bok, som tillhört biskop Hans Brask. I häftet ingå även nekrologer över lektor Isak Fehr och överbibliotekarien A. L. Bygdén. — Ur meddelandeavdelningens uppgifter om bibliotekens handskriftsförvärv kan följande personhistoriska axplockning göras. Kungl. Bibliotekets handskriftssamling har ökat med den Bonnierska Lenngrenssamlingen (manuskript av Anna Maria Lenngren). Till Lunds univ.-bibliotek ha kommit red. F. T. Borgs brevsamling, en samling brev till Wilhelm von Braun, prof. Karl Petréns brevsamling (tillgänglig 1960) och en synnerligen omfattande brevsamling, deponerad av prof. emeritus Carl M. Fürst. Univ.-biblioteket i Uppsala har förvärvat, utom ovan nämnda Almquistiana, handlingar rörande friherrliga ätten Nauckhoff och ätterna Schönfelt och Ehrenbill, vidare papper från släktkretsen kring författarinnan Betty Posse, född Ehrenborg, Rudolf Hjärnes litterära kvarlätenskap, riks- och kammarrådet Conrad Falkenbergs († 1654) arvingars räkenskaper 1665, brev från Hans Järta till bl. a. assessor J. G. Gahn samt (depositioner) prof. H. H. Hildebrandssons vetenskapliga brevväxling (12 vol.) och E. G. Geijers handskriftliga kvarlätenskap på det musikaliska området. Till Stads- och länsbiblioteket i Örebro ha genom köp kommit greve Birger Mörners dyrbara bok- och arkivaliesamlingar.

— Överintendentens och chefen för *Nationalmuseum* underdåniga berättelse över *Statens konstsamlingars tillväxt och förvaltning 1929* (Meddelanden från Nationalmuseum nr 54, Sthlm 1930, 145 s.) har att omförmåla många betydande förvärv, bl. a. den även personhistoriskt intressanta Wicanderska miniatyrsamlingen, vilken förut omnämnts i denna tidskrift 1929, s. 252. — Prof. Erik Lindberg har publicerat en *Förteckning över Kungl. Akademiens för de fria konsterna samling av oljemålningar, pasteller och miniatyurer* samt inramade akvareller, teckningar och gravyrer (Sthlm 1930. 8:o. 62 s. Kr. 1:—). Den mycket upplysande förteckningen är försedd med porträttregister, omfattande 187 personer.

— I publikationen *Svensk nyttokonst*, VI, 1928, utg. av Konsthantverkarnas Gille och red. av fil. dr Nils G. Wollin (Sthlm, Bröderna Lagerströms förlag), har professor Axel L. Romdahl skrivit en kort men fängslande studie över *Våra medeltidssigill som konstverk*. Förf. framhåller, att de medeltida sigillen utom sin politisk-historiska och personhistoriska betydelse även ha ett såväl konsthistoriskt som konstnärligt värde. Abbotens i Alvastra sigill 1282 t. ex. är monumentalt — »förstorar man upp det», skriver förf., »får man en staty i äd-

laste höggotik med djupa och lodräta draperiveck, påminnande om Reims». Skarakanikens (1266) magister Johannes' sigill (stamp i Göteborgs museum) är, framhåller Romdahl, ett litet utsökt konstverk. Förf. förordar, att kommande sigillpublikationer måtte utges med reproduktioner i originalens storlek, kompletterade med teckningar, i vilka man tillgodogjort sig vad som ifråga om defekta sigill kan inhämtas av flera exemplar eller av äldre avbildningar. Om denna metod, till vilken man alltmera övergår, är endast gott att säga, dock med den reservationen, att i så fall böra dessa reproduktioner vara förstklassiga. I motsatt fall äro teckningar att föredraga, åtminstone från genealogisk synpunkt. Av de 8 sigill Romdahl återger är emellertid intet mer än magister Johannes' tillfredsställande reproducerat. Som på andra håll i svensk litteratur ännu sämre dylika reproduktioner varit synliga, nödgas man ställa sig avvaktande, i hopp att mera fulländade tekniska metoder måtte ge bättre resultat. Att sådana kunna uppnås visas till fullo av bl. a. ett modernt arbete som den *Manuel de diplomatique française et pontificale* (Paris, Éd. Auguste Picard), vilken utgivits av A. de Boüard (prof. vid. École des Chartes) 1929 med talrika, förträffliga sigillplanscher.

B. H—d.

— Förste kanslisekreteraren Niklas A. Lindhult, vars studie angående Vasavapnet omnämndes i denna tidskrift 1929, s. 260, har i *Från svenska statsförvaltningen*, Tidskrift för administrativa spörsmål, även offentliggjort ett par andra heraldiska undersökningar. Sålunda innehöll nämnda publikation 1928 i h. 1—2 (s. 18—24, ill.) »Heraldiska strövtåg med Folkungavapnet till utgångspunkt», i h. 3 »Vapenbilderna på Birger Jarls bildstod på Riddarholmen» och i årg. 1929, h. 5—6 (s. 70—74), »Uppkomsten av riksvapnet 'Tre kronor'». Samtliga uppsatser äro rikligt försedda med litteraturanvisningar.

— Av *Tekniska museets* i Stockholm årsberättelse 1929—30 finner man, att museet även anlagt en personhistorisk samling. Till denna höra, att döma av redogörelse för mottagna gåvor, både biographica och åtskilliga porträttsamlingar, sålunda bl. a. angående svenskar, som varit anställda hos Naftaproduktionsbolaget Bröderna Nobel i Baku, rörande personer verksamma vid Finspångs och Ankarsrums bruk under 1860-talet, m. fl.

— I *Vår stad*. Tidskrift för Stockholms stads tjänstemän 1929, nr:is 11—12, har Theodor Hagberg under titeln »Stockholmsborgare på 1700- och 1800-talet» sammanfört person- och släkthistoriska anteckningar. Det rör sig först om bleckslagareäldermannen Johan Jeremias Lange († 1794) och hans familj. Av dennes döttrar äktade bl. a. en den kände hovbokbindaren Schneidler i Stockholm, en annan blev g. m. siden- och lärftskramhandlaren Erik Hising (1737—1810, porträtt). Även den sistnämndes familj skildrar förf. och övergår

därpå till Hisings mågar, lärftskramhandlaren Joh. Abr. Theel (portr.) och bryggareäldermanen Henric Daniel Helsingius (1783—1841, portr.). Sist meddelar Hagberg uppgifter om släkten Nescher, vilken inkom från Tyskland till Sverige sannolikt omkr. 1730 med vinskänken Daniel Georg Nescher (1753—1827, portr.). Hans son av samma namn († 1827) blev på 1790-talet vinhandlaresocietetens styresman, fick överinspektors titel och var en bemärkt samlare av böcker, handskrifter, mynt och graverade porträtt. Med undantag för mynten, som kommo till det Bondeska Ericberg, finnas dessa samlingar nu i Kungl. Biblioteket. Med d. y. D. G. Neschers sonsons son, tjänstemannen Daniel Nescher (portr.), utslocknade denna släkt på manssidan 1919.

B. H—d.

— I *Dalarnas Hembygds-Förbunds Tidskrift* 1929, h. 3, skriver tidskriftens red. Karl Trotzig om »Johan Olof Wallins härstamning». Uppsatsen formar sig närmast till en antavla för skalden och ärkebiskopen. På fädernet hade han militärt Dalablod — officers- och underofficers; även mormoderns far, Gudmund Theander, var kapten vid Dalreg:tet. Mest intressant är Wallins morfars, bruksinspektoren Widich Harkmans, härstamning. Dennes farmor, Kristina Widichsdotter, var syster till bl. a. rikshistoriografen Johan Widekindi, i sin tur systerson till den berömde rättslärde Johan Stiernhöök. Förf. leder på detta håll Wallins anor upp till Gustav Vasas hövitsman i slaget vid Brunnbäck, Peder Svensson i Vibberboda. I en annan uppsats talar Trotzig för, att man borde utgräva Dalarnas enda klosteruin, Gudsberga i Husby socken, beläget på det gamla godset Riddarhyttans mark, nuv. Klosters herregård. Beträffande klostrets grundare (jfr brev av 1477 ¹¹/₆, Dipl. Dalek. n. 267), riddaren Ingel Jönsson (var † 1480, Dipl. Dalek. n. 269), kallar förf. honom, i enlighet med stamtavlorna i *Diplomatarium Dalecarlicum*, för Puke. Detta släktnamn torde emellertid icke lämpligen böra användas för herr Ingels ätt, som förde hjorthorn i vapnet. Herr Ingels farfar, häradshövdingen i Dalarna Ingel Törnnesson, var bror till Håkan Törnnesson (hjorthorn); om dennes familj se ovan s. 22. I förbigående nämner förf. det med Gudsberga kloster förknippade namnet på »helge broder Staffan», rörande vilken prof. Nils Ahnlund lämnat en utredning i »Oljoberget och Ladugårdsgärde» (1924), s. 153—179. Denne Staffan nämnes som abbot i Gudsberga 1486 ⁸/₉ i ett pergamentsbrev (i Stockholms Rådhusarkiv, se Medd. fr. Sv. RA, XIII, 1889, s. 302), utfärdat av Ingel Jönssons änka, fru Birgitta Sonadotter i Näs.

— Hembygdsföreningarnas antal ökades den 26 nov. 1923 med *Samfundet Djursholms Forntid och Framtid*. Sedan dess har denna sammanslutning även framträtt inför en större allmänhet genom utgivande av *Skrifter* i tvenne omgångar, dels 1925, dels 1929. För den förra publikationen svarade ett redaktionsutskott av arkitekten Rudolf Enblom, lektor Birger Fahlborg och samfundets dåvarande sekreterare, fil. dr Erik Fahlbeck. Den senare årgången har omhänderhafts av en

kommitté, bestående av dr Fahlbeck, lektorerna Fahlborg och E. Herlin samt samfundets nuvarande sekreterare, e. o. hovrättsnotarien Daniel Heilborn. Vardera årgången betingar ett pris af kr. 5:—.

Det torde vara ganska enastående att få en stadsgrundning skildrad av grundaren själv, men så är verkligen förhållandet med Djursholm. Årg. 1925 av ovannämnda Skrifter inledes nämligen av stadens upphovsman bankdirektör Henrik Palme, med en innehållsrik och belysande uppsats om Djursholmssamhällets uppkomst och första utvecklingskede. Den kärna, kring vilken staden utbildats, är det gamla Banérslottet Djursholm. Fil. lic. Nils Forssell utvecklar i kap. »Banérarna och patronatsrätten i Danderyd» de delvis egenartade förhållanden, under vilka Banérarnas samband med Djursholmstrakten gick förlorat, varvid läsaren samtidigt får en tillbakablick över deras långa ägaretid. I slutkapitlet, »Djursholms slotts byggnadshistoria», har arkivarien Walfrid Enblom givit en ingående arkitekturhistorisk redogörelse av stort intresse, ej minst genom det nära förhållande, i vilket friherre Svante Svantesson Banér stod till Erik Dahlberg. Tyvärr framgår också av Enbloms studie, att hårdhänta restaureringar borttagit det mesta av slottets äldre karaktär och inredning. Årsskriften är rikt illustrerad, bl. a. med porträtter av Djursholmsherrarna frih. Johan Gustaf Banér och greve G. F. Wirsén.

B. H—d.

Även årg. 1929 av *Skrifter utg. av Samfundet Djursholms Forn-tid och Framtid* visar ett gediget och mångsidigt innehåll med åtskilligt av personhistoriskt intresse. I den väldokumenterade uppsatsen »Några drag från livet på Djursholm under förra hälften av 1600-talet» av Märta Eckhoff, född Leijonhufvud, märkes sålunda avdelningen »Levnadsförhållanden», där den Banérska familjens skaplynne och vänner belysas. Till skildringen äro bl. a. fogade porträtter av Svante Banér och Ebba Grip. En värdefull biografisk studie är »En församlingsherde i Danderyd på 1700-talet» av J. Fischer. Det gäller Johan Peter Wallensteen, som under åren 1783—1800 verkade i nämnda egenskap, en mångfrestare i tidens stil med reformidéer inom brandväsen och jordbruk, med historiska intressen och besjälad av nitälskan för fosterlandets försvar och medborgerlig dygd. Han var fader till konsultativa statsrådet N. F. Wallensteen. Fischers sakrika skildring av kyrkoherden W:s prästerliga gärning försvarar förträffligt sin plats. Naturligtvis dröjer en anmälare med förkärlek inför *Lotten Dahlgrens* spirituella essay »När Djursholm ännu var ungt», där gestalter sådana som Viktor Rydberg och den ryktbare franske matematikern och politikern Paul Painlevé skynta förbi. Flera personhistoriska bidrag lämnas även i uppsatsen »Djursholms samskola åren omkring sekelskiftet» av Ebba Heckscher, född Westberg. Det är en ytterst instruktiv skolmatrikelskommentar, som framdeles många gånger torde bliva föremål för särskild uppmärksamhet.

N. F—II.

— De av rådmannen Karl Hedlund redigerade *Meddelanden av Gestrilands kulturhistoriska förening* ha utkommit för 1929 (Gävle 1930. 8:o. 87 s. Kr. 3:—). Häftet innehåller en utförlig redogörelse av fil. kand. Daniel Elfstrand om uppkomsten av »Sveriges första enhetsskola» med folkskolan som bottenskola, nämligen »Gefle Stads Medborgerliga Undervisningsverk». Efter femårig het skolstrid kom denna undervisningsanstalt till stånd enligt beslut av den 14 juni 1838, genom sammanslagning och omorganisation av i staden förut befintliga skolor, och trädde i verksamhet i jan. 1843. Till texten äro fogade porträtt av bl. a. kommerserådet Peter Brändström, grosshandlarna Pehr Ennes d. y., Hans Wilhelm Eckhoff och Pehr Elfstrand, kommerserådet Olof och grosshandlaren Daniel Elfbrink, krigsrådet Pehr Strömbäck, borgmästaren C. E. Wahrenberg, magistratssekreteraren C. J. Stolpe, mag. C. Fr. Viereck m. fl. Föreningen har utom sina meddelanden även publicerat ett häfte »Om Gästriklands natur» av Herbert Hänsch (Gävle 1928. 8:o. 96 s., ill. Kr. 2:—. Gästrikländska hembygdsböcker, 1.).

— Bland städernas hembygdssammanslutningar kan den 1918 bildade *Föreningen Det gamla Lund* med stolthet framvisa en rad årspublicationer av omväxlande innehåll och stort värde. Som nr 1 av dess *Skrifter* utkom 1919 prof. Lauritz' Weibulls »Kartor över staden Lund och dess jordar från tiden före 1705» med en inledning (15 s.) innehållande även många personupplysningar. Man får t. ex. veta, vilka gårdar som ägts av ärkebiskop Torbern Bille, av Tyge och Sophia Brahes moder, fru Beate Bille, av den lärde kaniken Christiern Pedersen, rikshovmästaren Poul Laxmand och den berömda superintendenten Mogens Madsen (Magnus Matthiæ). Prof. Otto Rydbeck skrev som nr 2 i serien om »Den äldsta kristna konsten i Skåne, Lund och Dalby» (1920), varpå som trea utkom prof. Aug. Quennerstedts »Mina första levnadsminnen» (1921). Den sistnämnde, smålandsfödde lundazoologen och Karl XII:s-forskaren var som bekant en rikt utrustad, fängslande personlighet med originell humor, och minnena förneka ej sin upphovsman. Prof. Ewert Wrangel har i »En lundaskald och en skämtdikt om lundaflickorna» (1922) behandlat »tegnériden» Assar Lindeblads »pasquill» 1825, som på sin tid kom mycken buller och harm åstad vid det skånska lärdomssätet. Nr:is 5 och 6 (1923—24) omfatta under titeln »Lund på 1690-talet» förste bibliotekarien Gunnar Carlquists med upplysande anmärkningar försedda avtryck av 1691 års sjättepenningsslängd. Dessa två häften på sammanlagt omkr. 100 sidor äro en sann guldgruva för varje personhistoriskt och topografiskt intresserad, innefattande en fullkomlig rundvandring i Klemens, Drottens, Krafts och Vårfru rotar. Dr Carl Werners »Blick på byggnadskulturen i det nuvarande Lund» (nr 7, tr. 1926) behandlar medeltida och renässansbyggnader, korsvirkeshus, byggnader i nyantik och Karl Johansstil, den specifikt lundensiska »Bruniusstilen» (1840- och 1850-talen), o. s. v. Som dubbelnr (8—9) utkom 1927 en av seriens trevligaste böcker, nämligen ständige studeranden Nils Petter Osbergs (f. 1813, † 1892) »Lundaminnen från 1820-, 30- och 40-talen» (157 s.),

med kommentar och ett även på arkivaliska forskningar grundat värdefullt personregister utgivna av Gunnar Carlquist. Den lärde överliggaren Osberg, som hade »3,000 skalbaggar i huvudet», skyltade i skånska nationstabellerna med yrke »obestämt» och i Flackarps församlingsböcker som »lösdrivare», men livnärde sig under sina senare år i Malmö som språklärare och korrekturläsare. Det kan väl anses symboliskt, att han som äldre skrev en »monographi» över dagsländan i Snällposten. Hans minnen äro ypperligt berättade. Lika hemmastadd hos lundaborgarna som hos akademistaten är Osberg en förträfflig guide. Vi se de grekvänliga lundensarna ståta i »Ypsilantivästar» på en tid, då »Isidora eller skogshyddan» var »fruntimmernas delice». Musikläraren Lethin köper en polonaise av en klockare för en skäppa råg och boktryckeridirecteurskan Berling kolorerar egenhändigt officinens kistebrev, visande »Jerusalems kong mer gröna böjser». Osbergs minnen äro, som de flesta av seriens nummer, förträffligt illustrerade. Av topografisk och kulturhistorisk natur är nr 10, John Elof Forssanders redogörelse för »Utgrävningarna å domkapitelshusets tomt sommare 1927» (1928).

Senast har 1929 utkommit Peter Wieselgrens *Lunds akademi på 1820-talet. Personskildringar i brevform*. Med inledning och anmärkningar utgivna av Ernst Newman (XIII, 55 s., 1 portr.). I sin inledning redogör doc. Newman för anteckningarnas tillkomst. De skrevos av Wieselgren som ett försvar för den vid akademien rotfästa klassiska humanismen mot den oppositionella borgerliga realism, som i riksdagen och tidningen Argus kommit till tals. Förf., som först tänkt publicera dem, dolde sig fördenskull under pseudonymen Thiodolf, en tysk resenär, och skrev sitt opus i den fingerade formen av brev till en i Norge kringresande landsman. Enligt W:s egen uppgift författades det hela på en sjöresa till Stockholm 1823. Då han i huvudstaden fann, att oppositionens kritik gjort mindre intryck, än han tänkt, lät W. anteckningarna ligga i manuskript. De lästes dock av 12 personer. Förf. företog sedan en omarbetning, daterad dec. 1824, och det är denna, som Newman nu offentliggör. Som utg. framhåller meddelar W. icke något väsentligt nytt om det dåtida Lunds akademivärld. Hans skildring är emellertid i motsats till det mesta av den tidigare litteraturen i ämnet nedskrivnen som omedelbara intryck av samtiden och därjämte av en yngling på 23—24 år med livligt temperament. Jämte denna upplevelsens friskhet ligger, framhåller även utg., arbetets värde i de uppdragna personprofilernas skärpa och en stil, som visserligen stundom förfaller till svulst, men ofta även visar fina och känsliga skiftningar. Man kan taga som exempel ett par rader ur W:s karakteristik av esthetices professorn Anders Lidbeck: »Han kan strida mot dina idéer, utan att taga dig i kragen; han kan kasta löjets blomsterpilar på dem, utan att kasta dig smuts i ansigtet... Lidbeck utmärker sig verkligen genom umgängets ljufhet, herravälde öfver hvarje passion, aktning för allas personer, värdighet i allt.» Om entomologen Fallén skriver W.: »Jag har varit hos den gamla mannen en afton. Han spelte då så skönt på viol, att jag trodde det alla insekterna i hans cabinet skulle få lif.» Av andra porträtt minnes man med särskild glädje de över klassikern

Lundblad, som »kände ingen större vällust än att läsa en sannt latinsk chria af en yngling», den silverlockige anatomen Florman — »En Läkare — med känslor, lika en mors vid sitt första barns sjuksäng, ehuru värdigt burna» —, den kuriöse filosofen Cederschiöld, Tegnér samt Agardh (»ett af Snillen i Sverige, klok som en Minister, belevvad som en Hofman, lärd som det egnar en Professor»), o. s. v. Utg:s edition är mönstergill; endast må påpekas, att de fyra sista nottecknen i texten blivit felaktiga, varigenom läsaren ett ögonblick förbyllas.

B. H—d.

— En trevlig och värdefull hembygdspublication är den 1929 utgivna *Norra Allbo hembygdsförenings årsbok* (Moheda 1929. 8:o. III s., 2 kartor, ill. Kr. 2:—). Föreningen i fråga bildades den 4 dec. 1927 och denna dess första årsbok har ägnats åt *Blädinge socken*, belägen väster om sjön Salen och söder om Alvesta. I redaktionskommittén sitta föreningens ordf., riksdagsman Per Gustafsson, Benestad, fröken A. von Schmiterlów, Mistelås, och red. A. J. Fransson, Alvesta. Bokens två första uppsatser, båda av Tage Berggren, äro ägnade åt socknens arkeologi och beskriva såväl fasta fornlämningar som fornfynd. Därpå följer en 1928—29 gjord inventering av kulturhistoriska föremål och byarkiv i Blädinge socken. Riksdagsman Gustafsson skriver om kyrkan. Kantor P. G. Vejde, vars stora arbete om »Kronobergs läns herrgårdar» anmäldes i denna tidskrift 1929, s. 171 f., har nu under titeln »Några gamla gårdar i Blädinge» utförligare skildrat godsen Oby, Lästa och Espemoen genom tiderna. Detta kapitel är den nya årsbokens mest givande från personhistorisk synpunkt. Oby, som nämnes första gången 1272 (»Ubby», DS n. 559) synes därefter ej förekomma i urkunderna förrän 1414 (SD n. 1971), då 2 gårdar där på ett räfsteting frändömas Nils Bengtsson och tillerkännas Karl Niklisson. Genom något förbiseende uppger Vejde bland dem, som vid detta tillfälle sutto i nämnden, frälsemannen Knut Galle, vars namn ej förekommer i urkunden. Någon identifikation av de nämnda frälsemännen Nils och Karl har förf. ej. K. H. Karlsson i sina otryckta samlingar (se ovan s. 7 ff.) anser, men oklart på vad grund, denne Karl Nilsson vara densamme, som framträder i två andra Smålandsdiplom 1418 (SD n. 2433) och 1420 (SD n. 2739) och som synes ha varit son till en Nils Knutsson till Lundagård på Öland (SD n:ris 412 och 2739). En smålandsväpnare Nils Bengtsson (3 nedvända sparrar) förekommer i brev 1422 $\frac{3}{7}$ (se bl. a. C. Silfverstolpe, »Vadstena klostets jordebok», s. 105, Hist. Handl. 16: 1, 1897) men det är ju ovisst, om han kan vara identisk med smålänningen av samma namn 1414. Två gårdar i Oby tillfalla 1453 $\frac{7}{8}$ (brev i vidimation på perg. 1488 $\frac{28}{1}$, RA) konung Karl Knutsson vid arvskifte med hans halvsystrar fruarna Birgitta och Katarina Stendotter (Bielke) efter fru Margareta Karlsdotter. Då Vejde framställer den hypotesen, att den sistnämnda var en dotter till ovan omtalade Karl Niklisson, så är detta ett missförstånd. Fru Margareta var nämligen, som också uttryckligen anges i urkunden, konung Karls och hans halvsystrars gemensamma moder, dotter till marsken herr Karl Ulfsson (sparre) till Tofta (se denna

tidskrift 1929, s. 257). Om någon frändskap förenat henne med den tidigare Obyägaren Karl Niklisson är okänt. De två Obygårdarna tillhörde enligt Vejde omkr. 1490 ätten Bielke. Då Karl Knutsson vid nämnda tid icke hade några ättlingar inom Bielkesläkten, ha de väl genom byte eller köp kommit dit. Det förtjänar kanske observeras, att den Karl Nilsson 1420, med vilken K. H. Karlsson identifierar Karl Niklisson till Oby, hade jordtransaktioner just med Bielkeätten, nämligen med herr Ture Stensson (SD n. 2739). Dennes son herr Ture Turesson var morfar till riksrådet Ture Trolle till Bergkvara, vars dotterdotter Anna Bååt var g. m. Axel Oxenstierna. Då Vejde anger, att Obygårdarna från Bielkeätten gingo till Trollarna på Bergkvara och vid 1600-talets början tillhörde rikskansleren Axel Oxenstierna synes man här kunna spåra en arvslinje från Ture Turesson Bielke.Utförligt skildrar Vejde de Obygårdars öden, som under hemmansnamnet Akagården från 1600-talet tillhörde släkten Rosenbielke (se vidare nedan) och med denna genom gifte eller blodsband förenade medlemmar av bl. a. ätterna Lagergren, Bordon och Netherwood. Oby såldes 1739 till frih. C. G. Cronhiort, beboddes senare av karolininen general Stenflycht och kom slutligen, enligt Vejde före 1765, till kommerserådet Elof Steuch. Det tillhörde sedan dennes fränder (Mörner, Cederström, Gyllenkrok) ända till 1882 och hade under denna period en storhetstid. — Beträffande det andra Blädingegodset, Lästad eller L ä s t a, framhåller förf., att det första gången nämnes 1396. Det tillhörde då (kopieb. B. 15, fol. 303 r, RA) härads hövdingen i Norrvinge Nils Lindormsson Nacka eller Nacke (båt), fader till härads hövdingen i samma ort Bengt Nacke (nämnes 1392—1407, SRP n. 2603, SD n. 848). Efter Styffe anför förf. som ägare 1473 Jöns Laurensso (sparre). Denne skrev sig emellertid till Lästa redan 1462 ^{9/11} (perg. i Upps. univ.-bibl.). I ett syneprotokoll 1792 har Vejde funnit en ny ägare, som han säkerligen riktigt förmodar vara Jöns Laurenssons fader, nämligen en välbördig Lars Jönsson i Lästa, omtalad i en (1792) åberopad räfstetingsdom (av herr Erik Eriksson Gyllenstierna och doktor Nikolaus Ryting) av 1453 ^{30/11}. Detta förut alldeles okända medeltidsbrev är ett nytt exempel på, vad som i den vägen kan hämtas ur även mycket sena domböcker och liknande handlingar. 1530 tillhörde Lästa den ovan nämnda ätten Rosenbielke, av vars olika generationer förf. här ger en än utförligare, mycket intressant och även roande skildring. Förf. framhåller, att befallningsmannen Bengt Jönsson Rosenbielkes dödsår är okänt. På skolhusvinden i Blädinge fanns emellertid ännu 1911 tre illa medfarna begravningsvapen (ett med alldeles utplånad skrift, men tydligt Lagergrenska vapnet, var trol. majoren Alexander L:s), av vilka ett visade Rosenbielkeska vapnet, årtalet 1649 och ett defekt ortnamn: »arberg». Då Bengt R:s son Jöns 1646 blev befälhavare på Varbergs slott, ligger det nära till hands, att i nämnda vapenskrift se faderns dödsår och dödsort. Lästa kom från Rosenbielkarna till deras ättling ryttmästaren W. Netherwood, såldes sedan till biskop Osander, tillhörde hans son vice presidenten Sandersköld, vars gravsten finnes å Blädinge kyrkogård, och därpå ätterna Cederström och Gyllenkrok.

Från 1826 är det förenat med Huseby gods. — Det tredje Blådingegården, *E s p e m o e n*, har tillhört ätterna Stolpe, Stråle af Ekna, Sabelfelt, den kända prästsläkten Wiesel i Vislanda m. fl. och 1871—1911 kapten Claës Grönhagen. Vejdes tre förträffliga godshistoriker med såväl mycket nytt stoff som god utformning av detta är ett nytt bevis på hans intima kannedom om småländsk herrgårdshistoria. Årsbokens sista kapitel ägnas, likaledes av Vejde, åt »Några Blådingekar-tor från 1630-talet». B. H—d.

— Vårt nordligaste läns hembygdsförening började 1922 sin litte-rära verksamhet genom att utgiva första årgången av *Norrbottnen, Norrbottens läns hembygdsförenings tidskrift*. Publikationen är snarast en årsbok och har sedermera utkommit med ett häfte årligen. Den uppvisar många bidrag av personhistoriskt intresse. I årg. 1 finnas sålunda bio-grafier över den medeltida Norrbottenspioniären herr Nils Abjörnsson (sparre, Salsta-Engsö-Tofta-släkt, nämnes 1320—58; i Setterwalls bib-liogr. 1923, nr 1145, står genom tryckfel »Asbjörnsson») av O. Selinus och över Jonas Meldercreutz (av H. Wennerström) samt uppgifter om fogden Olof Andersson Burman (av A. Nordberg). Många personalia finnas i den i årg. 3 (1924) intagna uppsatsen av Helmer Lagergren om »Bostadsförhållandena i Luleå i äldre tider». I årg. 4 (1925) skriver H. Wennerström om Norrbottenslandshövdingarna P. A. Ekorn, G. A. Koskull, P. (Öhrvall) Sandelhjelm, C. G. Sparre, C. A. von Hedenberg och H. S. K. Akerhielm. Årg. 5 (1926) innehåller nekrolog över Hjal-mar Lundbohm samt biografier (av H. Lagergren) över bl. a. landshöv-dingarna A. E. Ros, P. H. Widmark, S. P. Bergman, L. Berg, K. S. Husberg och K. I. A. J. Bergström. I årg. 1927 finns en nekrolog över den framstående växtbiologen, statsrådet Paul Hellström, och i årg. 1928 en redogörelse för nuv. generaldirektören Gösta Malms omkr. tio-åriga verksamhet som Norrbottenshövding. Nils Hackzells latinska av-handling från 1731 om Luleå återges i översättning, varjämte bl. a. med-delas biografi över lantmätaren Johan Erik Nyström († 1889). A. Nord-bergs uppsats om det gamla kaptenlöjtnantsbostället vid Luleå inne-håller också biographica (ang. H. Renhorn, H. A. Moritz, J. Grubbe, J. och H. Lindbaum, J. Marschell, C. F. Blomfeldt m. fl.). C. Sjöstedt skildrar landskapet Västerbotten under 1600- och 1700-talen.

Den senaste, åttonde årg. av *Norrbottnen* har utkommit för 1929 (Luleå 1929. 8:o. 212 s., 1 pl., ill. Häft. kr. 2:—). Den inledes med en längre biografi av Hugo Lindgren över Norrbottenshövdingen Hen-rik Adolf Widmark (f. 1833, † 1889). »En bröllopsdikt på Lulemål från 1736», omtr. och övers. av prof. Bengt Hesselman, rör giftermålet mellan kamrern i Krigskollegium Nils Burman och professorsdottern Eva Margareta Reftelia från Uppsala. Intendenten G. Ullenius' studie över »Rester av medeltida kyrkoskrud i Norrbotten och Västerbotten» är vackert illustrerad. C. Sjöstedt meddelar till erinran om hundraårs-minnet av filosofen Chr. J. Boströms död några anteckningar om släk-ten Boström i Piteå. Titeln »Ur E. O. Nordlinders samlingar» täcker en topografisk-biografisk inventering av Luleå på 1860-talet. Tornea stads kyrka skildras av kyrkoherden K. Airas. B. H—d.

— *Historisk Tidskrift för Finland*, utg. av Eric Anthoni, innehåller i h. 3, 1929, bl. a. ett bidrag av Bruno Lesch, »Stedingk och sprengtportianerna. Plock ur svenske ministrernas depescher från Petersburg 1790—1808». Tidskriftens utg. anmäler W. Tawaststjernas finskspråkiga arbete om nordiska kriget 1590—95 och freden i Teusina. I h. 4 märkes John E. Roos' »Johan Gripenberg såsom indelningskommissarie i Finland», Harry Donners »Abbé Pierrard och Alexander Armfelt» samt E. Anthonis utförliga, kritiska anmälan av J. Jaakkolas finskspråkiga bok om Magnus Erikssons unionspolitik samt de »nordisk-tysk-baltisk-ryska förbindelserna intill 1348 och Österlandets uppkomst». Enligt samma häfte innehåller Historiallinen Arkisto, bd 37 (1929), bl. a. uppgifter (med avtryck av brev) om Anjalamännen J. A. Jägerhorn och K. H. Klick. — För 1930 har utkommit h. 1, som inledes med prof. Nils Ahnlunds »Ur klubbekrigets förhistoria»; från personhistorisk synpunkt rör det sig här om hertig Karl och Klas Eriksson Fleming.

— *Genealogiska Samfundet i Finland* har till raden av sina publikationer lagt en ny *Årsskrift*, årg. XII, utg. för 1928 (tr. Helsingfors 1929. 8:o. 433 s., 2 pl. Fmk. 60:—). Volymen prydes av en plansch med vackert porträtt av den finländska genealogiska forskningens äldste storman, kyrkoherden Elias Robert Alcenius (1796—1875), utg. av den berömda »Genealogia Sursilliana». Textavdelningen inledes med en finskspråkig nekrolog av samfundets sekreterare, kamrer Osmo Durchman, över dess 1928 bortgångne ordf., historikern prof. Kustavi Grotenfelt. Samfundet har även slagit två medaljer (planschbild i årsskr. XIII, 1919) över Alcenius och Grotenfelt med karakteristiska porträtt samt vackra emblem. I årsskriften har vidare John E. Roos ristat dödsrunan över statsarkivarien J. W. Ruuth († 1928). Docenten G. Rein skriver (på finska) om en fattig adelssläkt, den från Balticum till Finland på 1600-talet inkomna ätten von Berg. Kanslirådet H. J. Boström ger (s. 22—102) biografier över prästerskapet i Nedertorneå och Torneå under svenska tiden, från 1400-talets slut. Tyvärr är detta säkerligen intressanta herdamannesbidrag klätt i finsk språkform och därför otillgängligt. För svenska forskare synnerligen värdefullt är Osmo Durchmans avtryck av domkyrkans i Viborg räkenskaper 1655—1704, innehållande ett otal notiser samt personregister på 22 sidor. Skolrådet Gunnar Sarva har en finskspråkig uppsats om den kände Åbobiskopen Paul Juustens dotter Annas ättlingar. Genom återgivande av ett svenskt aktstycke samt en klagörande stamtavla är denna studie av intresse även för den, som ej kan finska. Det visar sig att från Anna Juustens dotter Maria Stråhlman härstamma bl. a. de svenska ätterna Piper, en uppgift, som även beaktats i det nyutkomna femte bandet av Elgenstiernas ättartavlor. Den, som söker sig till uppsatsen om Anna Juustens ättlingar via det tyska referat, som finns i årsskriftens slut över varje bidrag, bör emellertid beakta, att resumén förete tre årtal olika mot stamtavlans, vilken senares väl äro de rätta. Mag. Hugo Lagström belyser i uppsatsen »En märklig sed vid givandet av dopnamn» äldre tiders traditionsbundna namngivning för barn,

en sed, som ju för genealoger är av stort värde. Denna fråga har tidigare behandlats av bl. a. V. Marstrand i hans anmälan av »Kjærluftske Studier» i »Samlinger til jysk Historie og Topografi» 1918 (s. 17—30). Nyligen har även underarkivarien Sven Aakjær, Köpenhamn, kritiskt berört tidigare uppfattningar av dopnamnsskicket fordomdags i sin recension av Lis Jacobsens »Svenskevældets Fald» i »Tilskueren» mars 1929, särskilt s. 201 f. Han opponerar där mot den av norrmannen Gustav Storm på sin tid formulerade satsen, att man *alltid* uppkallade barn efter *döda* fränder. Aakjær anser, att i varje fall något längre fram såväl i adels- som bondesläkter t. ex. far- och morföräldrar ofta levde, då barn döptes efter dem. — Läraren K. V. Åkerblom fortsätter i den finländska årsskriften sina i årg. XI påbörjade biografier över borgmästare och rådmän i Nykarleby, nu för tiden 1680—1750. Prof. Woldemar Backman skriver om »En släkt Backman jämte ättlingar på kvinnolinjen» och kamrer Robert Estlander bidrar med en högst intressant, fullständig översikt i tabellform av den kända kultursläkten Estlander, som spåras tidigast i Uleåborg mot 1600-talets slut. Ett flertal porträtt och andra bilder äro fogade till denna uppsats.

Årsskriften för 1929 (årg. XIII, 1930, 455 + 90 s., ill. Fmk 60: —) föreligger nu även. Av de svenskspråkiga bidragen märkas prof. Karl Hedmans »Reini, Reinius, Rein. Kompletteringar», samme förf:s och ing. Hj. Björkmans »Äldre köpmanssläkter i Kristinestad»: Backman, Berg, Björkman, Brunck, Holmström, Lebell-Le Bell (till större delen sammanställd av O. Durchman), Sundman och Uddman, samt Chr. Swanljungs och Osmo Durchmans »Släkten Swanljung». Durchman har även tryckt en finskspråkig utredning, ang. släkten Krakau, vars stamfar, Daniel Kraak, stred i Karl XII:s härar; Daniels maka hette Gyldenstolpe. Ing. Björkman meddelar även boupteckningar från Jakobstad 1706—1800 samt anteckningar om »Gårdar och gårdsägare i Gamlakarleby på 1700-talet». Gravstensinskrifter från Björneborg och Borgå, en finskspråkig uppsats om sinnessjukdomars ärftlighet samt nekrologer över den svenske forskaren överbibliotekarien L. Bygdén och prof. Koskimies (på finska) i Finland fullständiga textinnehållet. Årgången avslutas med ett stort personregister till årsskrifterna X—XIII (1926—29).

Det finländska systemsamfundets livaktighet har emellertid icke inskränkt sig till de två digra årsskrifterna, utan även resulterat i en ny publikation, *Genos. Tidskrift för släktforskning*, vars första nummer utkommit 1930 (52 s.). Redaktionen utgöres av hrr Harry Donner, G. Rein, O. Durchman, T. Carpelan och J. Finne. Tidskriften, som kostar 50 fmk för icke-medlemmar (lösnr fmk 15: —), skall utkomma med 4 häften pr år. Den skall på ett effektivare sätt än de blott en gång årligen utkommande skrifterna förmedla utbytet mellan forskare. Doc. Rein inleder häftet med en finskspråkig uppsats, »Finska krigares brev», i vilken meddelas utdrag ur Sandels brev i Nationalmuseets i Helsingfors Antellska samlingar. De flesta av dessa brev röra 1808—09 års krig. O. Durchman skriver om släkten Bronikowsky, en genealogi, som även har stort rikssvenskt intresse. Harry Donner

gör »Tillägg till ätten Gyllenskiepps genealogi» (vackert porträtt av överstelöjtnant Ulrik G., 1719—1802) i Elgenstiernas ättartavlor. Jämte ett par andra smärre bidrag och en nekrolog av Durchman över genealogen frih. Fredrik Magnus Stackelberg (1857—1929) innehåller häftet en recension av frih. Tor Carpelan över den stora baltiska släktbok, som börjat utkomma under titeln »Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften» (C. A. Starke Verlag, Görlitz, Schlesien). Detta arbete kommer att bestå av tre delar för respektive Estland, Livland och Kurland. De estländska släkterna behandlas av frih. O. M. Stackelberg, de livländska av dr A. v. Transehe-Roseneck och de kurländska av frih. W. v. d. Osten-Sacken och arkivdirektor O. Stavenhagen i Rostock. Hittills ha utkommit av estländska delen h. 1 (1929) omfattande släkterna Antropoff, Arnold, Barlöwen, Baer Edle von Huthorn, Baumgarten, Behr, Benckendorff, Bodisco, Brevern, Bunge, Clapier de Colongue, Cuve och Dehn, samt av livländska delen h. 1—3 (1929) med ätterna Anrep, Blanckenhagen, Campenhausen, Engelhardt, Freymann a. d. H. Nursie, Oettingen, Brackel, Ceumern och Ceumern-Lindenstjerna, Klot a. d. H. Heydenfeld, Löwis of Menar, Nolcken, Stryk, Wulf a. d. H. Serbigall, Wulf, Brasch, Fersen, Richter, Samson-Himmelstjerna, Strandmann, Vegesack, Vietinghoff, Wahl och Zeddelmann. Frih. Carpelan dröjer i sin recension särskilt vid ätterna von Campenhausen, von Freymann och Brakel. Genealogiska Samfundet i Finland är att lyckönska till så intressanta och aktningsbjudande prestationer som de båda årsskrifterna och Genos. Den sistnämnda kommer säkerligen att bli ett viktigt led i Samfundets verksamhet också för förbindelserna med övriga nordiska länder.

Vid Genealogiska Samfundets möte den 15 sistlidne april valdes följande styrelse: doc. G. Rein (ordf.), skriftställaren J. Finne (v. ordf.), kamrer O. Durchman (sekr.), kanslirådet H. J. Boström, universitetssekr. frih. T. Carpelan, prof. J. J. Mikkola, yngre underbibliotekarien P. B. Nyberg, statsarkeologen dr J. Rinne, generallöjtnanten B. Åkerman samt kamrer R. Estlander (skattmästare, bibliotekarie och arkivarie).

B. H.—d.

— Av Holsteins gamla adelssläkter är väl ätten Rantzau den främsta — »stolt som en Rantzau» blev ordspråk i landet. I *Danmarks Adels Aarbog* 1930, där dr Louis Bobé som vanligt redigerat stamtavleavdelningen, ha Rantzauarna nu fått sin genealogiska utredning. De 169 sidorna vittna om släktens ålder, utbredning och talrika förgreningar, om dess makt, dess inflytande och dådlust i såväl romantiska krigsäventyr som på de lärda mödornas fält. Släktnamnet förekommer tidigast 1226 men den säkra ätteledningen räknas först från herr Johan R., som nämnes 1315—26. Släktvapnet (kluven sköld i silver och rött) återfinnes på tre färgplansch, varav två visa grevevapen. I bild möta oss de tre stora släktmedlemmarna: fältherrarna *Daniel Rantzau* (1529—69), det nordiska sjuårskrigets danske hjälte, och *Johan R.* (1492—1565), som 1517 mottog riddarslaget i Jerusalem, samt den sistnämndes son, ståthållaren i Slesvig-Holstein *Henrik R.*

(1526—98), vars dyrbara biblioteks öden bl. a. skildrats av förste bibliotekarien O. Walde i Nord. Tidskr. för Bok- och Biblioteksväsen 1914. Damernas gunstling, den galante *Josias R.* (1609—50), som 1645 blev maréchal de France, lär enligt andra källor ha blivit sårad 60 gånger samt miste småningom både en arm och ett ben, enligt somliga även ett öga. I olika omgångar hade han varit i svensk tjänst och följde 1635 Axel Oxenstierna till Paris. Att *Josias* däremot, då han 1636 fick sig tilldelat slottet Rotenburg, skulle erhållit detsamma av »Gustav Adolf», förefaller nog en smula fantastiskt i betraktande av, att Lützenslagets händelser då lågo fyra år tillbaka i tiden. *Josias R.* vilar i en av Paris kyrkor, medan t. ex. hans fränkas och svägerskas Øllegaard Catharine Rantzaus dotter, Anna Øllegaard Brockdorff (1660—1682), statts till vila i Husby Sjutolfst i Uppland, där den latinska gravskriften talar om »splendidissimis Holsatiæ familiis», om dygd och skönhet och om drottning Ulrika Eleonoras vänskap (Upplands fornminnesförenings tidskr. I, 1871, s. 42).

Övriga i Aarbogen 1930 behandlade släkter äro Heintz, Meyer-crone och von Oetken samt framför allt Wessel-Tordenskiold. Amiralen *Peder Tordenskiolds* vapen i färger och ett porträtt med hans välkända drag fångsla den läsandes uppmärksamhet.

B. H—d.

— Den danska *Personalhistorisk Tidsskrift* har avslutat sin 50:e årg. (9. Række, 2. Bind) med h. 4 (1929). Häftet inledes med en nekrolog av underarkivarien dr Bjørn Kornerup över tidskriftens förre redaktör, landsarkivarien G. L. Wad. Av andra bidrag märkas en självbiografi av etatsraad A. C. Teilman, uppteckningar, offentliggjorda av tidskriftens red., arkivarien H. Hjorth-Nielsen, om släkterna Weinmann och Michelbecker (Wigand), en biografi över Odenserektorn Thomas Broderus Bircherod († 1731), »Kgl. konfirmerede Testamenter» 1699—1706 (forts.) samt dr Louis Bobés »Hollands-danske Slægtsforbindelser». Till svenska genealogers tjänst må påpekas, att förf. där nämner som särskilt värdefullt ett holländskt genealogiskt verk av Johan E. Elias med titeln »De Vroedschap van Amsterdam 1578—1795». Häftet innehåller vidare dansk genealogisk bibliografi för 1927 och 1928 samt en utförlig redogörelse för den högtidlighet, varmed Samfundet för dansk Genealogi og Personalhistorie sept. 1929 firade sitt femtioårsjubileum (jfr PHT 1929, s. 263.). Samfundets styrelse består f. n. av följande medlemmar: Ordenshistoriograf dr. phil. Louis Bobé (ordf.), Byretsdommer A. Drachmann Bentzon, hovjägmästaren länsbaron H. H. Berner-Schilden-Holsten, nationalbanksfullmäktigen O. H. Clementsen (skattmäst.), dir. Th. Hauch-Fausbøll, arkivarien och bibliotekarien i Generaldirektoratet for Post- og Telegrafvæsenet H. Hjorth-Nielsen (sekr.), postmästaren C. Klitgaard, underarkivarien i Rigsarkivet teol. dr Bjørn Kornerup, kammarherre G. Krag och arkivarien i Rigsarkivet S. Nygård. I redaktionsutskottet sitta hrr Bobé, Kornerup och Nygård.

— Det senast utkomna häftet (h. 22, 1930) av *Norsk Biografisk Leksikon*, red. av prof. E d v. Bull och arkivarien E i n a r J a n s e n, innehåller mycket av intresse för svensk läsekrets. Av de tre Gyldenstjerne-biografierna märkes sålunda den över Axel G. († 1603), som bl. a. var herre till [Trolle-]Ljungby. Fru Görvel Fadersdotter (sparre, från Hjulsta i Uppland; jfr PHT 1929, s. 234) har som »Norges største godsbesidderske» fått en artikel (av arkivarien S. H. Finne-Grønn), som i all sin korthet (2 1/2 s.) ger en intressant sammanfattande biografi över den mäktiga och märkliga damen. Om sina två senare äktenskap (Ulfstand och Brahe), lär fru Görvel ha sagt, att hon hellre ville vara i helvetet med Lave Brahe än i himmelen med Truid Ulfstand, »og dette er jo karakteristik god nok av dem begge», skriver förf. Bland litteraturanvisningarna till artikeln skulle man gärna sett även överste E. Madsens biografi över fru Görvel i dansk Personalhist. Tidsskr. 6: 4, 1913, s. 69—80. Det nyutkomna häftet innehåller vidare hela Haakon-sviten, vari Haakon VI Magnusson — Magnus Erikssons son — skildrats av prof. H. Koht. Till Hagerupsartiklarna har fogats en släkttavla (s. 222), som bl. a. utvisar, att framlidne ministern G. F. Hagerups äldste kände stamfader, Adrian Rockertsson Falkener († mellan 1594 och 1597), holländare till börden, var »falkefanger» och sedan borgmästare i Trondhjem. G. F. Hagerup själv, vars biografi i så mycket rör Sverige, har i huvudsak och utförligt skildrats av prof. Fredrik Stang.

B. H.—d.

— *Norsk Slekthistorisk Tidsskrift* har utkommit 1930 med andra bandets h. 3. Prof. Halvdan Koht lämnar en utredning angående »Slesvig-holstensk innvandring til Norge», tidskriftens redaktör, arkivarien S. H. Finne-Grønn, skriver om släkten Calmeyer, grosshandlare Th. Bull om ättlingar i Norge av danska släkten Svane. Den i PHT 1929, s. 268, refererade uppgiften om fogden Falch Lauritzen Dalhoffs eventuella borgmästarbeställning i Karlshamn får en intressant förklaring genom avtryck nu (s. 208—210) av Dalhoffs egna anteckningar. Det visar sig då, att denne var dansk ockupationsborgmästare och tullnär i Karlshamn, utnämnd i aug. 1676 av Kristian V, under den tid, då dennes trupper hade övervikt före slaget vid Lund. Efter detta slag, i dec. s. å., måste Dalhoff bege sig till Kristianstad, där han under belägningsen gjorde militär tjänst under danske kommandanten Andreas Fuchs och Ove Ramel. Då fästningen föll hörde Dalhoff till dem, som enligt överenskommelse fingo fritt avtåga, och kom sedan till Norge. — I tidskriften skildrar red. S. Meidell det danska system-samfundets jubileum. Advokat J. Middelthon ger en framställning angående »Navneret og slegtsfølelse». I »Anders Marstrand. Et livs- og tidsbillede fra den store nordiske krig» skildrar lektor Finn Marstrand en från Bohuslän till Bergen inflyttad skeppare och köpman Anders Friderichsen, som efter sin födelseort antog namnet Marstrand (uppsatsen fortsättes).

— I *Archives Héraldiques Suisses*, h. 4 för 1929, avslutar D. L. Galbreath sin studie över Lausannebiskoparnas sigill 1115—1536 och

Fr. Th. Dubois sin redogörelse för adels- och vapenbrev i kantonen Vaud. W. R. Staehelin skriver om skråvapen och skråsigill från Basel och Ch. Morton om adelssläkten de Russin från Vaud. — I tidsskriftens nr 1 för 1930 behandlar dess redaktör, F. T. Dubois, adelsläkten Roguin samt fortsätter sin studie över vapnen i Lausanne-katedralen. Under titeln »A propos de l'Ordre souveraine de Malte» ges en översikt av den katolska Johanniterordens officiella ställning i olika länder. Av intresse för svensk publik är en anmälan av »Führer durch die Sammlung der von Hallwilschen Privataltertümer» (utarbetad av H. Lehmann, Zürich 1929); recensionen är illustrerad med två Hallwylska vapenbilder. Av andra anmälningar i häftet kunna nämnas en över P. B. Grandjeans »Det danske Rigsvaaben» samt en över D. L. Galbreaths »Handbüchlein der Heraldik» (Lausanne, Spes-Verlag, 1930), en tysk upplaga av samme förf:s »Manuel d'Héraldique», som erhåller mycket goda vitsord. Nämda arbete är försett med 136 färgbilder och 294 andra illustrationer.

B. H—d.

Insända böcker.

- BECKMAN, BJARNE, Dalupproret 1743 och andra samtida rörelser inom allmogen och bondeståndet. [Ak. avh., Sthlm]. Gtbg 1930. 8:o. xxvii, 528 s., 1 pl., ill. Häft. kr. 8:—.
- FORNVÄNNEN. Meddelanden från K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, under redaktion av Sigurd Curman, 1930, h. 1—2.
- KARLSKRONA STADS HISTORIA. På uppdrag av Karlskrona stadsfullmäktiges historiekommitté utg. av Janrik Bromé. Del I, 1680—1790, av Janrik Bromé. Karlskrona 1930. xi, 586 s., 8 pl., 4 pl.-kartor, ill. Häft. kr. 12:—.
- MED HAMMARE OCH FACKLA. Årsbok utg. av Sancte Örjens Gille. Redkommitté: H. Carlborg, G. Indebetou, C. Sahlin o. S. Tunberg. I. Sthlm 1928. viii, 189 s., 1 pl., ill. II. Sthlm 1930. viii, 167 s., 1 pl., ill. Häft. kr. 5:— pr vol.
- NYSVENSKA STUDIER. Tidskrift för svensk stil- och språkforskning. Utg. av Bengt Hesselman och Olof Östergren. Årg. 9, h. 3. Upps. 1929.
- ORTNAMNEN I GÖTEBORGS OCH BOHUS LÄN. (Institutet för ortsnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola, sekr. och undersökningsled.: Hjalmar Lindroth). I. Ortnamnen i Sävedals härad jämte gårds- och kulturhistoriska anteckningar. Gtbg 1923. 8:o. xix, 368 s., 1 karta. Häft. kr. 8:50. II. Ortnamnen på Göteborgs stads område (och i Tuve socken) jämte gårds- och kulturhistoriska anteckningar. xviii, 209 s., 1 karta. 1925, 1927, 1929. Häft. kr. 7:25.

PETERSSON, A. G., Bergsmansgården Väsby i Bjurkärn. Bidrag till gårdens och dess ägares historia under 300 år. Kristinehamn 1930. 8:o. 19 s., ill. Kr. 1:—.

VÄRLDSHISTORIA, utg. av Sven Tunberg och S. E. Bring. Sjunde delen. De geografiska upptäckterna och reformationen (1500—1560) av Arnold Norlind och Hjalmar Holmquist. Sthlm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1930. 656 s., 1 karta, ill. Häft. kr. 12:—.

ZEITSCHRIFT der Zentralstelle für Niedersächsische Familiengeschichte. Jahrg. XII, 1930, nr:is 1—5.

Se i övrigt Recensions- och Meddelandeavdelningarna ovan.

Frågor.

1) *Porträtt* av nedanstående personer sökas:

a) Charlotta Eleonora Sjöblad g. m. amiralen greve Eric Arvid Sparre af Söfdeborg. b) Barbara Maria Agatha von Lehsten g. m. fältmarskalken greve Hans Christoffer von Königsmarck.

Upplysningar mottagas tacksamt av överste *Th. de Maré*, Ängelholm.

2) *Porträtt* av följande landshövdingar i Älvsborgs län sökas: Henrik von Vicken (d. 1690), Lars Eldstierna (1626—1701), Anders Sparrfelt (1645—1730), frih. Gustaf Fock (d. 1725), frih. Johan Palmfelt (d. 1740), Johan Råfelt (1702—1763), Mauritz Posse (1712—1787), Sven Cederström (1710—1781), Michael von Törne (1726—1796), frih. Lars Hierta (1762—1835), Per Adolf Ekorn (1758—1819) och Carl Georg Flach (1778—1846).

Upplysningar torde godhetsfullt lämnas till häradsskrivare *Ragnar Falk*, Vänersborg.

3) Enligt anteckning i Palmschöldska samlingen ägde i början av 1700-talet änkefru Margareta Metta Grissbach, född Blixencron (Palmschölds svägerska), ett porträtt, föreställande översten Johan Wernstedt. Detta porträtt, som hittills förgäves efterforskats, var försett med påskriften: *Aetatis XXX — A:o 1620*. Därest någon har kännedom om ett anonymt porträtt med denna inskrift, torde upplysning behöva lämnas till kapten *F. Wernstedt*, Engelbrektskatan 29, Stockholm.

Notiser.

Personhistoriska Samfundets årsmöte ägde rum i Vitterhetsakademiens lokal måndagen den 31 mars 1930. På revisorernas förslag beviljades styrelsen full och tacksam ansvarsfrihet för 1929 års förvaltning. Till medlemmar av styrelsen omvaldes arkivrådet Joh. Ax. Almquist, överstekammarjunkaren greve Adam Lewenhaupt, direktören Govert Indebetou, professorn Sven Tunberg och redaktionssekreteraren i Nordisk Familjeboks redaktion Bengt Hildebrand. Till medlemmar av redaktionsutskottet omvaldes arkivrådet Almquist, stadsarkivarien Bertil Boëthius, intendenten frih. Rudolf Cederström, postkontrollören Gustaf Elgenstierna och sekreteraren Hildebrand. Till revisorer omvaldes kamrer Axel Dandenell och hovrättsrådet Fredrik Grönwall med kamrer Claës Schram som suppleant. Vid därpå hållet styrelsesammanträde konstituerade sig styrelsen med arkivrådet Almquist som ordf., direktören Indebetou som skattmästare och sekreteraren Hildebrand som samfundets sekr. och red. för Personhistorisk tidskrift.

Till hedersledamöter i samfundet valdes överstekammarjunkaren greve Adam Lewenhaupt, Stockholm, universitetssekreteraren frih. Tor Carpelan, Helsingfors, och kgl. Ordenshistoriograf dr. phil. Louis Bobé, Köpenhamn.

Utdrag ur revisionsberättelsen för år 1929:

Debet.

<i>Behållning</i> från år 1928	3,503: 79
<i>Inkomster</i> år 1929:	
Årsavgifter	3,812: 70
En ständig ledamotsavgift	150: —
Tidskriftsförsäljning.	390: 43
Räntor	158: 24
	<u>4,511: 37</u>
	Summa kr. 8,015: 16

Kredit.

<i>Utgifter</i> år 1929:	
Trycknings- och illustrationskostnader	3,881: 01
Uppbörds- och distributionskostnader	397: 95
Arvoden	923: —
	<u>5,201: 96</u>
<i>Behållning</i> till år 1930	2,813: 20
	<u>8,015: 16</u>
	Summa kr. 8,015: 16

Följande av Samfundets skrifter utlämnas efter rekvisition hos sekreteraren, adr. **FAMILJEBOKEN**, Vasagatan 7, Stockholm, till nedannämnda pris:
Svenska Autograf Sällskapets tidskrift, Del I, n:is 3, 7—12 årg.

1879—1888 (h. I, 2 o. 4—6 saknas), per nr . . . . . kr. 3:—.

Svenska Autograf Sällskapets tidskrift, Del II, n:is 1—12 årg.

1889—1896 (340 sid.), lämnas fullständig till nedsatt pris av . . . . . kr. 18:—.

Personregister till delarne I och II (44 sid.) . . . . . kr. 6:—.

Personhistorisk tidskrift:

Årg. I (1898—1899) h. 3 o. 4 à kr. 3:75 (h. 1 o. 2 slutsålda).

› II (1900) h. 1 o. 2 à kr. 3:75 (h. 3 o. 4 slutsålda).

› III (1901) (slutsåld).

› IV (1902) — årg. XXIV (1923) à kr. 15 per årg. utom årg. VIII (1906), som är slutsåld.

› XXV (1924) — årg. XXX (1929) à kr. 10.

Skrifter och Handlingar, utg. genom Svenska Autograf Sällskapet:

I. S:t Nikolai kyrkas i Stockholm vigselbok, I. 1604—1650 och 2. 1651

—1700 (182 sid.), utg. av F. U. Wrangel . . . . . kr. 9:—.

II. En adlig och furstlig hofpredikant under 1600-talets senare hälft, P. G.

Öjer; utg. af Karl af Schmidt (82 sid.) . . . . . kr. 4:50.

III. Släkten Aminoff (slutsåld).

IV. Klosterfolket i Vadstena af C. Silfverstolpe (slutsåld).

D:o d:o tryckt å *bättre papper* (i få ex.) . . . . . kr. 15:—.

V. Svenska porträtt i samlingarna vid Uppsala universitet, förteckn. af N.

Sjöberg (6+87 sid.) med 31 porträtt; ingår i årg. III o. IV.

VI. Svenskarne under dannebrogen 1848—50, med tillägg (102+24 sid.),

af B. Schöldström, med 97 porträtt (slutsåld).

VII. Svenska genealogisk litteratur, förtecknad af J. A. Almquist (80 sid.) . kr. 6:—.

VIII. Porträttsamlingarna å Edsberg och Hedensberg (23 sid. och 14 porträtt

+ 56 sid. och 3 porträtt); ingår i årg. VI h. 3—4 och årg. VII h. 4.

Skrifter, utg. av Personhistoriska Samfundet:

1. Köpings stads tjänstemän 1605—1905 af G. Elgenstierna (106 sid.);
 ingår i årg. VIII h. 3—4.

2. Kalmar regementes chefer 1623—1907 af F. Rudelius (160 sid. + 23
 porträtt); ingår i årg. IX h. 3—4.

3. Register till Personh. Samfundets porträttsamlingar årg. I—III (1906—08);
 ingår i årg. XI h. 2—4 och XII h. 1—2; även separat . . . . . kr. 6:—.

4. Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat och andra
 stadens tjänstemän under åren 1700—1800. Af Karl Enghoff . . . . . kr. 6:—.

5. V. Millqvist, Svenska Riksdagens Borgarstånd 1719—1866. Personhisto-
 riska anteckningar . . . . . kr. 6:—.

6. Erik XIV:s almanacksanteckningar, hans dagböcker, ritningar och musik-
 noter i urval, utg. af C. M. Stenbock; ingår i årg. XIV h. 2—3.

7. Olof och Caroline Wijks porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg; in-
 går i årg. XV h. 4.

8. Grefve Reinhold von Rosens porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg;
 ingår i årg. XVI h. 1—2.

9. Namnlistor över officerskårerna vid svenska s. k. männingregementen till
 häst och ståndsdragoner under stora nordiska kriget av V. Hamilton,
 C. H. Kreüger och E. Leijonhufvud; ingår i årg. XVIII h. 1—2.

10. Namnlistor över officerskårerna vid svenska s. k. männingregementen till
 fot under stora nordiska kriget av E. Leijonhufvud . . . . . kr. 15:—.

Dödslistor från och med år 1899 till och med år 1903 à . . . . . kr. 3:—.

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 10:— pr år +
 50 öre för porto. Samfundets ledamöter erhålla Personhistorisk Tidskrift.
 Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekreterare (adr. se ovan).

Personhistoriska Samfundets ledamöter uppmanas att söka verka för
 ökning av Samfundets medlemsantal.

Institut för

ARKIVFORSKNING

till salu. Gott anseende. Vidsträckt kundkrets.

Svar märkt »934», und. adr. S. Gumælius

Annonsbyrå, Stockholm f. v. b.